

Voorzitter: Tjeenk Willink

Tegenwoordig zijn 69 leden, te weten:

Baarda, Baarveld-Schlaman, Barendregt, De Boer, Bolding, Boorsma, Van den Bos, Bot-van Gijzen, Van Boven, Braks, Coenemans, Van Dijk, Ermen, Eversdijk, Fleers, Gelderblom-Lankhout, Van Gennip, Ginjaar, Glastra van Loon, Glasz, Van Graafeiland, Grol-Overling, Heijmans, Heijne Makkreel, Holdijk, Huberts-Fokkelman, Jaarsma-Buijserd, Kaland, Kassies, Korte-van Hemel, Korthals Altes, Van Kuilenburg-Lodder, Kuiper, Van Leeuwen, Van Leeuwen-Schut, Luteijn, J.H.B. van der Meer, M.A. van der Meer, Van der Meulen, Van Ooijen, Pitstra, Postma, Pröpper, Redemeijer, Rongen, Schinck, Schuurman, Schuyer, Soetenhorst-de Savornin Lohman, Spier, Staal, Steenkamp, Talsma, Tiesinga-Autsema, Tjeenk Willink, Tummers, Veling, Van Velzen, Verbeek, Vermaat, Vis, Vriskoop, Wagemakers, Van der Werff, Wessel-Tuinstra, Van Wijngaarden, Van de Zandschulp, K. Zijlstra en R. Zijlstra,

en mevrouw De Graaff-Nauta, staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, de heer Wallage, staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen, en mevrouw Ter Veld, staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

□

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Hoefnagels, in verband met een studiereis buitenslands;

Van Veldhuizen, wegens ziekte.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst, die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het eind van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met deze voorstellen heeft verenigd.

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het eind van deze editie.)

Aan de orde is de behandeling van de wetsvoorstellen:

- **Wijziging van de Wet op het basisonderwijs en de Interimwet op het speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs in verband met nadere aanduiding van de voorzieningen in de huisvesting die in aanmerking komen voor een vergoeding uit 's Rijks kas (22162);**

- **Wijziging van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van hoofdstuk XI (Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer) voor het jaar 1991 (wijziging samenhangende met de Najaarsnota; tweede wijziging) (22421);**

- **Bepalingen inzake de beëindiging van de ministers, de staatssecretarissen en de leden van de Staten-Generaal bij de aanvaarding van hun ambt (Wet beëindiging ministers en leden Staten-Generaal) (21208);**

- **Bepalingen inzake de beëindiging en inhuuldiging van de**

Koning (Wet beëindiging en inhuuldiging van de Koning) (21209, R1373).

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

Aan de orde is de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Samenvoeging van de gemeenten Geffen en Nuland (22230).**

De beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **Pitstra** (Groen Links): Mijnheer de voorzitter! Op het eerste gezicht leek er weinig aan de hand met dit wetsvoorstel. Er worden, op eigen verzoek, twee gemeenten samengevoegd en dit wordt gecombineerd met enige kleine grenscorrecties. In de Tweede Kamer vonden alleen RPF en SGP het nodig om er het woord over te voeren.

Er zou ook geen enkele reden zijn om in de Eerste Kamer hierover het woord te voeren als het zich zou beperken tot dit voorstel. Maar schijn bedriegt. De twee gemeenten Nuland en Geffen hebben elkaar gevonden. Ongetwijfeld zal de, nu gedeelde, burgemeester, die nu twee keer een raadsvergadering en een college moet voorzitten, hierin ook een stuwende rol gespeeld hebben, maar en passant kregen ze in dit proces van elkaar vinden, GS van de provincie Noord-Brabant achter zich om ook een stuk van de gemeente Rosmalen erbij te nemen. Samen één, met een stuk van een ander erbij zonder dat die ander dat wil. Dat is eigenlijk wat er gebeurt in dit voorstel.

Ik zal niet meer ingaan op het

gebrek aan open dialoog of wel of niet voldoende communicatie tussen de gemeente Rosmalen en het provinciebestuur. De staatssecretaris schrijft zelf, heel voorzichtig, in haar antwoord op vragen uit de Kamer: Mogelijk zou GS er goed aan gedaan hebben, meer uitdrukkelijk op deze verandering van mening de aandacht te vestigen of deze uitvoeriger toe te lichten.

Zelf voelde zij kennelijk ook een beetje nattigheid. De nieuwe burgemeester van Rosmalen schijnt verbijsterd te zijn geweest over het gebrek aan communicatie — dat is natuurlijk heel wat anders dan de regeltjes correct toepassen — toen hij het zeer omvangrijke dossier over deze kwestie had doorgenomen. Strikt formeel en strikt juridisch zal men zich wel aan de regeltjes hebben gehouden. Natuurlijk zal degene die teleurgesteld is over de uitkomst van besluitvorming, ook altijd de procedure kritiseren. Ik ben ervan overtuigd dat dit overleg zeker niet de schoonheidsprijs zal verdienen. Ik hoop dat dit geen voorproefje is van wat ons in de provincie Noord-Brabant nog te wachten staat. Wij vonden het ook wel komisch dat GS van de provincie Noord-Brabant wat gepikeerd reageerden toen door de Eerste Kamer aan hen om een reactie werd gevraagd op de brief van de gemeente Rosmalen en stelden dat zij van die brief niet op de hoogte waren gesteld. Een koekje van eigen deeg?

Groen Links wijst trouwens alle passages in de memorie van toelichting waarin wordt vooruitgelopen op herindelingen die nog in deze provincie op stapel staan, van de hand. Van ons zal de staatssecretaris niet op al te veel medewerking behoeven te rekenen in grootschalige herindelingsoperaties die op stapel staan. Bestuurskundig onderzoek wijst immers uit dat de grens van 10.000 inwoners weinig voorspellen de waarde heeft over de kwaliteit van de gemeentelijke dienstverlening en bestuurskracht.

Wij vinden de band van de bevolking met haar eigen gemeente van groot belang. Waar het Groen Links ook bij dit voorstel om gaat, is de mening van de bewoners. In de stukken lijkt de mening van de bewoners slechts interessant te zijn als deze de besluitvorming ondersteunt. Zo schijnt de oriëntatie van de bewoners van de kern Munnikes-Vinkel gericht te zijn op Heesch en

derhalve wordt het voorstel gedaan om ze bij de gemeente Heesch te laten; een uitstekende redenering. Maar waarom geldt deze redenering niet voor de bewoners van Rosmalen-Oost, waar zowel het buurtschap Heeseind als de wijk Heiduijn onder valt? De naam van de Belangengroep Rosmalen-Oost geeft de oriëntatie al aan: op Rosmalen. In een enquête van het provinciaal opbouworgaan Noord-Brabant (PON) wordt dit ook onomstotelijk aangetoond: zo'n 80% van de bewoners geeft aan bij Rosmalen te willen behoren en een verwaarloosbaar percentage — zij zeiden tegen mij: als ze 3% halen mogen ze blij zijn — geeft aan bij de nieuwe gemeente Maasdonk te willen behoren. Hierbij spelen historische relaties en de oriëntatie op voorzieningen, bijvoorbeeld winkels en een zwembad, een belangrijkere rol dan bijvoorbeeld het simpele feit dat het buurtschap Heeseind wel of niet op de Kruisstraat van Rosmalen is georiënteerd.

Er wordt veel gesproken over de vervreemding van de politiek van het electoraat. Maar het over zo'n gegeven als de voorkeur van de bevolking heen walsen, draagt toch sterk bij aan die vervreemding? Aan de heer Kaland, die toch zo waakt tegen deze vervreemding (hij zit nu, geloof ik, niet eens in de zaal), vraag ik: waar is de CDA-fractie vandaag?

Ik noemde bewust de term "heen walsen". In de stukken wordt het probleem slechts kwantitatief afgedaan. Het gaat om 760 bewoners in 241 woningen; voor de nieuwe gemeente Maasdonk zou dat maar liefst 7,5% zijn, terwijl het voor de gemeente Rosmalen "niet van fundamentele betekenis" is. Ja, dat zal wel, maar dat is toch geen enkel argument? Het gaat toch niet om cijferspelletjes, om machtspolitieke spelletjes, om "Wichtigmacherei" van lokale gemeentebestuurders? Het gaat er toch om, wat de direct betrokkenen (de bewoners zelf) ervan vinden? Waarom wordt hiermee nauwelijks rekening gehouden? Waarom komt hun opvatting in de stukken niet eens voor?

Bij de bewoners in met name het buurtschap Heeseind en ook bij de wijk Heiduijn roept het in ieder geval de vraag op "wat stelt democratie eigenlijk voor" en heerst het gevoel dat over hun hoofden heen wordt beslist. Het feit dat de politieke partijen in zowel de Eerste

als de Tweede Kamer niet op hun brieven hebben gereageerd, heeft dit gevoel behoorlijk versterkt. Dat geldt trouwens ook voor het gegeven, dat zij van mij moesten horen dat dit onderwerp vandaag hier wordt besproken. Dat vind ik niet echt zorgvuldig omgaan met mensen. Ik weet niet of dat in uw vermogen ligt, voorzitter. Er zijn misschien afspraken gemaakt met de overzijde. Ik vond het in ieder geval gek, dat dit niet werd doorgegeven.

De **voorzitter**: De agenda van de vergadering van de Eerste Kamer is openbaar en is ook aangeplakt.

De heer **Pitstra** (Groen Links): Maar goed, als er afspraken met de overzijde zijn gemaakt, zal de kritiek daar moeten worden gedeponereerd. Het is in ieder geval evident dat deze herindeling niet op basis van vrijwilligheid plaatsvindt.

Een punt van discussie in de schriftelijke voorbereiding en ook in de Tweede Kamer was de kritiek, dat dit een geïsoleerd voorstel is. De vraag rees waarom niet met dit voorstel is gewacht totdat de provincie Brabant met haar totale herindelingsplan is gekomen. Het tegenargument was dat deze herindeling in het concept paste. Maar past zij ook in het concept van de gemeenteraden? En wat vindt de bevolking eigenlijk van dat concept? Of zijn dat geen belangrijke vragen?

Voor Groen Links is het een wat ingewikkeld punt, omdat wij zeer terughoudend zijn met grootschalige herindelingsplannen. Beperkte initiatieven van onderop willen wij wel steunen. Maar in de logica van GS van Noord-Brabant en waarschijnlijk ook in de logica van deze staatssecretaris is het toch ongepast om zo hapsnap bezig te zijn? Voor de bevolking van Rosmalen-Oost is er ook een direct verband, want als zij moet kiezen waar het gaat om Rosmalen bij Den Bosch, dan is de stemming: Dan nog liever bij Maasdonk! Begrijpt de staatssecretaris dit gevoel? Of wil zij niet wachten, omdat men ook in Haagse CDA-kringen — zie de BON-2-discussies — niet meer zo geporteerd is van de plannenmakerij van het zo machtige CDA in het provinciale bestuur van Noord-Brabant?

Het argument van de gewenste samenhang met het totale plan voor Brabant leidt ertoe, dat wij op zichzelf kunnen instemmen met een

groot gedeelte van het voorstel, waar geen problemen over zijn, maar hier wel een extra sterk argument in zien om de besluitvorming over Rosmalen-Oost uit te stellen.

Voorzitter, ik kom tot de uiteindelijk afweging. Aan de overzijde heeft slechts de RPF tegen het voorstel gestemd. De SGP is uiteindelijk toch akkoord gegaan. Natuurlijk zitten in dit voorstel veel positieve punten, waar wij geen enkel bezwaar tegen hebben, maar wij kunnen hier geen wijzigingsvoorstellen doen. Dat hebben ze aan de overzijde verzuimd. Een novelle om Rosmalen-Oost bij Rosmalen te houden, zit er niet in, gezien de grote politieke steun voor dit wetsvoorstel. Ook hier geldt namelijk: wie zwijgt, stemt toe. Onze kritiek is zwaarwegend. Wij wachten het antwoord van de staatssecretaris af. Wij bepalen ons definitief stemgedrag in tweede instantie.

□

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Mijnheer de voorzitter! De heer Pitstra heeft een aantal opmerkingen gemaakt en hij heeft vragen gesteld. Ik wil daar graag op reageren. In de eerste plaats oefent de heer Pitstra kritiek uit op het feit, dat niet alleen Geffen en Nuland sec aan de orde zijn, maar dat er ook grenscorrecties hebben plaatsgevonden. Van het begin af aan zijn de beide gemeenten en het college van GS van Noord-Brabant van mening geweest, dat de knelpunten wat betreft de gemeentegrenzen tegelijkertijd bij dit voorstel zouden moeten worden betrokken. Dat is niet in een later stadium bedacht. Het is van het begin af aan duidelijk geweest. Het college heeft deze kwestie er ook bij betrokken, omdat de gemeentelijke herindeling in de gehele provincie Noord-Brabant al zo in discussie is en omdat deze punten anders in een later stadium zeker aan de orde zouden zijn geweest. Wanneer je bezig bent met de samenvoeging van de gemeenten Geffen en Nuland, dan is het niet alleen efficiënt om de grenzen, op basis van de uitgangspunten en de criteria die daarvoor zijn aangegeven, zo zuiver en zo duidelijk mogelijk te trekken, maar het komt de duidelijkheid ook ten goede.

De heer Pitstra oefent nogal wat kritiek uit op het feit, dat het college van GS de procedure niet goed zou hebben toegepast, althans niet zorgvuldig genoeg. Hij doet dit af

met de wat kleinerende woorden: Procedures, allemaal best, maar dat is eigenlijk maar een vorm. Verder zegt hij: Het handhaven van de regeltjes, de staatssecretaris zegt nu wel dat die regeltjes goed zijn toegepast, maar dat is eigenlijk maar een bijkomstigheid, kijkend naar het geheel.

De procedure heeft nogal wat tijd gevraagd. Ook tijdens het werkproces hebben wijzigingen in het standpunt van het college van GS plaatsgevonden, wijzigingen op onderdelen, kijkend naar het geheel. Daarmee wil ik die onderdelen die in de procedure vrij "stevig" aan de orde zijn geweest niet als van geen belang kwalificeren. Wij hebben alles nog eens goed nagegaan. Daarbij hebben wij ook de stukken van het college van GS nog eens goed bestudeerd. Wij kunnen niet tot een andere conclusie komen dan dat het college van GS zeer zorgvuldig met de procedure is omgegaan. Dat is ook al af te leiden uit de tijd die met de procedure gemoeid is geweest.

Als de concrete vraag zou zijn gesteld of een gesprekje meer volstrekt overbodig was geweest, dan zeg ik dat een gesprekje meer op zichzelf een goede zaak zou zijn geweest. Echter, gelet op de inhoud van het eindadvies van het college van GS van maart 1991 dat meer dan 50 pagina's bestrijkt — ik besef overigens dat dit laatste niet bepalend is — moet ik concluderen dat het college zorgvuldig heeft gehandeld. Het heeft niet alleen de meningen van de gemeenten gehoord, maar ook die van de actiegroepen. Het heeft op alle onderdelen gereageerd.

Wanneer hier de vraag wordt gesteld of hier sprake is van een voorproefje, dan wil ik uitspreken voldoende vertrouwen te hebben in de handelwijze van het college van GS, ook gelet op wat er in de provincie Noord-Brabant aan voorwerk is verricht wat betreft andere herindelingen, zoals in Brabant-noordoost.

De heer Pitstra geeft eigenlijk een schot voor de boeg, waar hij zegt dat ik er niet op behoef te rekenen dat zijn fractie zonder meer zal instemmen met komende herindelingsvoorstellen. Een dergelijke opmerking is nu niet aan de orde. Ik vraag de heer Pitstra dan ook om niet met een zekere vooringenomenheid straks te kijken naar komende herindelingsvoorstellen. Ik verzoek hem deze op

hun merites te beoordelen en de argumenten pro en contra ter zake goed te wegen.

Verder heeft de heer Pitstra gevraagd of er eigenlijk niet over de meningen van de bewoners wordt gewaagd. Het is natuurlijk van belang wat de bewoners zeggen. Het wordt ook in het geheel meegewogen. Echter, dat het standpunt van de bewoners bij dit soort kwesties zonder meer bepalend is, is inderdaad niet het geval. Als wij op het terrein van de gemeentelijke herindeling alleen maar doen wat de bewoners zeggen, dan zijn wij met de gemeentelijke herindeling niet goed bezig. De argumenten zullen moeten worden gewogen en er zullen herkenbare grenzen moeten worden aangegeven. Er spelen bij kwesties zoals deze ook vaak emoties een grote rol. Ik wil die niet onder de tafel schuiven, maar ze kunnen natuurlijk niet zonder meer de doorslag geven.

De heer Pitstra heeft verwezen naar de uitkomsten van de enquête door het provinciaal opbouworgaan. Die is uitvoerig aan de orde geweest in de nota bij het eindadvies van het college van GS van maart 1991. Het college heeft op grond van goede argumenten gekozen voor de indeling bij de nieuwe gemeente. Er is absoluut geen sprake van machts-spelletjes. Het is een bestuurlijke operatie, waarbij bestuurlijke argumenten een belangrijke rol moeten spelen.

Voorzitter! Ik ga kort in op de kwestie van de vrijwilligheid. De heer Pitstra vroeg zich af of er wel voldoende rekening is gehouden met de meningen in het betrokken gebied. Er is sprake geweest van goed en zeer uitvoerig overleg met de buurgemeenten. Over democratie gesproken! Ik erken overigens direct dat het trekken van grens altijd tot op zekere hoogte arbitrair is. De zaken liggen niet altijd zwart/wit. Op een gegeven moet een beslissing genomen worden. Het is echter wel van groot belang dat de bevolking goed geïnformeerd wordt.

Voorzitter! Er is absoluut geen sprake van een hapsnap-beleid. Het gaat echter wel om een bijzondere situatie. Twee gemeenten, Geffen en Nuland, zijn al een aantal jaren bezig om uit te zoeken of samengaan niet beter is. Uit de betrokken provincie hebben wij overigens meerdere keren het verzoek gehad om vrijwillig te mogen samengaan. Uitgangspunt daarbij is altijd of een dergelijk

verzoek past in het herindelingsbeleid van het college. In het onderhavige geval kon deze vraag met "ja" beantwoord worden. De gemeenten waren al ver gevorderd en, aangezien de procedure toch al lang geduurd heeft, was het niet wenselijk Geffen en Nuland nog langer in onzekerheid te laten. Op een gegeven moment moeten goede initiatieven beloofd worden, tenminste wanneer zij passen in het herindelingsbeleid. Om die reden heeft dit wetsvoorstel een eigen plaats in het geheel gekregen.

□

De heer **Pitstra** (Groen Links): Voorzitter! In dit debat komen geen nieuwe gezichtspunten naar voren. Wij zijn het gewoon niet eens. Ik kom nog op een aantal punten terug. De staatssecretaris heeft gezegd dat van meet af aan vaststond dat er grenscorrecties moesten plaatsvinden. Akkoord, wij zijn het ook met negen van de tien grenscorrecties eens. Het gaat ons echter om het geval waarbij de bewoners van Rosmalen betrokken zijn. Het college van GS was er aanvankelijk ook niet van overtuigd dat Nuland en Geffen bij deze herindeling betrokken moesten worden.

Ik kom nog terug op uw reactie op mijn verhaal dat er een open dialoog gevoerd moest worden. Goede communicatie is meer dan je aan de regeltjes houden. Ik heb echter niet gezegd dat dat een bijkomstigheid is. Zeker in dit soort procedures moet je je zorgvuldig aan de regels houden. Een open dialoog is echter meer. Dat was mijn stelling.

Verder stelt u dat de plannen, die nog op stapel staan in Noord-Brabant nu niet aan de orde zijn. U noemt ze echter wel in de memorie van toelichting.

De **voorzitter**: Mijnheer Pitstra, na een half jaar is het misschien toch goed om u via de voorzitter tot de staatssecretaris te wenden. U bent wat dit betreft een wat hardnekkige klant, maar misschien kunt u het proberen.

De heer **Pitstra** (Groen Links): Goed, ik zal in de derde persoon spreken, maar ik vind dit erg indirect. In mijn negenjarige praktijk in het raadswerk sprak ik het college altijd direct aan.

De **voorzitter**: Omdat u het zojuist had over "het vrij zorgvuldig in acht

nemen van de regeltjes", dacht ik: dit is nu het moment.

De heer **Pitstra** (Groen Links): Vooringenomen zijn wij niet. Wij zullen alle herindelingsplannen altijd aan de hand van de argumenten beoordelen. Een verschilpunt is dat wij de mening van de bewoners over de gemeente waar zij bij willen horen, zwaarder wegen dan de staatssecretaris. Mijn stelling was zelfs dat de mening van de bewoners in de stukken niet eens voorkomt. Natuurlijk kunnen niet zonder meer alle wensen van alle bewoners gehonoreerd worden. Met name bij herindelingsplannen hebben verschillende dorpen verschillende standpunten. Maar in dit geval is het vrij helder. Vrijwel niemand van Rosmalen-Oost wil naar de nieuwe gemeente en bij die andere gemeente zitten de bewoners er ook niet echt op te springen.

Mijn laatste punt betreft het hap-snapbeleid. Begrijpt de staatssecretaris dat de bewoners liever bij Maasdonk dan bij Den Bosch willen horen? Als de uitkomst toch zou zijn dat Rosmalen bij Den Bosch komt, hebben bewoners die keuze niet kunnen maken. Ik begrijp echter dat dit nog steeds open is. Ik heb de vraag gesteld aan de staatssecretaris: of gelooft u al niet meer in dit soort plannen? In mijn redenering pleit dit ervoor om dit onderdeel uit het wetsvoorstel te halen. De staatssecretaris is hiertoe niet bereid. Ik zou dat ook niet doen, als slechts een spreker kritiek had. Dit leidt er echter wel toe dat wij uw voorstel niet kunnen steunen. Onze kritiek dat er over de wensen van de bewoners is heen gewalst, weegt zwaar. Om dit helder te maken, zullen wij tegen uw voorstel stemmen, of beter: tegen het voorstel van de regering. Voorzitter! Ik hoop dat ik het nu geleerd heb.

□

Staatssecretaris **De Graaff-Nauta**: Voorzitter! De heer Pitstra heeft in het bijzonder nog eens de grens met Rosmalen genoemd. Hierbij hebben de afstanden, de oriëntatie en het gebruik maken van de Nulandse voorzieningen een doorslaggevende rol gespeeld bij het college van GS. Die argumenten wegen voor de regering bijzonder zwaar. Wij konden ons in de argumentatie van het college vinden.

De tweede opmerking van de heer

Pitstra luidde dat een open dialoog meer is dan regeltjes. Ik ben dat volstrekt met hem eens. Die dialoog moet er zijn, maar die dialoog is er ook geweest. Er zijn ook gesprekken gevoerd. De argumenten zijn niet alleen in de stukken gewisseld. De heer Pitstra kijkt vooruit. Ik kijk ook vooruit. Wanneer ik kijk naar de manier waarop het college van GS omgaat met de herindelingen die nu onderweg zijn, dan start men op basis van een open dialoog. Dit is ook het voordeel van de nieuwe wet. Er komen niet direct en in eerste instantie kaarten op tafel: zo zou het moeten, zegt u maar "ja" of "nee". De hele zaak komt in een open dialoog aan de orde, nadat het college besloten heeft dat er toch iets aan de bestuurlijke organisatie moet gebeuren. Daarbij wordt niet alleen direct, maar met name ook indirect via de gesprekken met het gemeentebestuur de mening van de bewoners meegewogen.

Tot slot heeft de heer Pitstra een zeer interessante vraag gesteld. Hij vroeg of wij als regering misschien "ja" zeggen tegen dit voorstel, omdat wij in de verdere plannen en de realisering ervan niet meer geloven. Mijnheer de voorzitter! Wij zijn ons geloof wat dit betreft, gezien de activiteiten die worden ontplooid en ontwikkeld, absoluut niet kwijtgeraakt. Het zou niet best zijn, indien dat het argument is om dit naar voren te halen. Het antwoord op de vraag waarom het naar voren is gehaald en waarom aan het verzoek van Geffen en Nuland gehoor is gegeven, is naar mijn mening in de stukken voldoende uiteengezet. Dit is geen kwestie van of/of, maar van en/en. Het spijt mij bijzonder, dat de heer Pitstra zich niet heeft laten overtuigen. Misschien dat het laatste antwoord nog enig doel dient. Ik hoop het.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

□

De **voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van Groen Links wordt conform artikel 121 van het Reglement van orde aantekening verleend, dat zij geacht willen worden zich niet met het wetsvoorstel te hebben kunnen verenigen.

Ik stel voor, thans de eerste termijn

van de Kamer van wetsvoorstel 22228 te houden. Als deze termijn is afgerond, wordt de behandeling van dit wetsvoorstel geschorst. Dan wordt de eerste termijn van de wetsvoorstellen 20616 en 22157 gehouden. Na de avondpauze zal de staatssecretaris antwoorden inzake wetsvoorstel 22228 en zal tot de afhandeling van dit wetsvoorstel worden overgegaan. Daarna zal de regering antwoorden inzake de wetsvoorstellen 20616 en 22157 en zal tot afhandeling van deze wetsvoorstellen worden overgegaan.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Wijziging van de Ziektewet, de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering, de Algemene arbeidsongeschiktheidswet, het Burgerlijk Wetboek en enkele andere wetten, alsmede een regeling voor het overheidspersoneel in verband met maatregelen ter vermindering van het ziekteverzuim, beperking van langdurige arbeidsongeschiktheid en bevordering van de arbeidsmarktkansen van arbeidsongeschikten, herschikking van de bevoegdheden in de Ziektewet, alsmede enkele technische aanpassingen (terugdringing arbeidsongeschiktheidsvolume) (22228).**

De beraadslaging wordt geopend.

□

Mevrouw **Gelderblom-Lankhout** (D66): Voorzitter! Vandaag behandelen wij opnieuw een wet waarmee wordt gesleuteld aan het stelsel van sociale zekerheid. Van de rust bij de stelselherziening die door de voorganger van deze staatssecretaris, oud-staatssecretaris De Graaf, is beloofd, is in feite niets terechtgekomen. Is het eigenlijk wel mogelijk om een stelsel te maken dat langer dan twintig jaar meegaat in een samenleving zoals de onze, waar veranderingen zo snel gaan en bovendien zo ingrijpend zijn?

Wie het huidige stelsel analyseert — en ook in mijn partij is men daar intensief mee bezig — moet vaststellen, dat het een uitstekend stelsel is, maar dat het onbetaalbaar is geworden. De nadruk in het sociale-

zekerheidsstelsel ligt tot nu toe vooral op het verzekeren van een bestaansminimum en het verstrekken van een uitkering. De wetgeving, maar vooral de uitvoeringspraktijk, legitimeert het verkrijgen van een uitkering.

D66 is van oordeel, dat voortaan moet worden uitgegaan van de vraag hoe kan worden voorkomen dat mensen uit het arbeidsproces worden gestoten en in de positie terechtkomen dat zij een uitkering behoeven. Het antwoord daarop is dat wij moeten streven naar een zo hoog mogelijke arbeidsparticipatie. Werk hebben en daaruit inkomsten krijgen, is nog steeds de beste basis voor zelfstandigheid en onafhankelijkheid. Arbeid is niet alleen een belangrijke integratiefactor voor iedereen — en dus ook voor mindere heden — in de samenleving, het is ook een middel tot ontplooiing. Door te werken zorgen mensen voor zichzelf.

Een nieuw stelsel van sociale zekerheid moet daarom antwoord kunnen geven op de vraag: hoe bevordert je dat mensen voor zichzelf kunnen zorgen? De primaire taak voor de politiek en de overheid ligt volgens ons in de volgende definitie. Het gaat om het ontwikkelen van een stelsel waarbij permanente uitkeringen alleen worden verstrekt, wanneer het zelf verwerven van een inkomen niet of niet meer mogelijk blijkt, ondanks scholing, herscholing, intensieve begeleiding en een uitgebreid instrumentarium van arbeidsvoorzieningen.

Voor zover het vandaag besproken wetsvoorstel de nadruk legt op arbeidsparticipatie, steunen wij het van harte. Wie echter op grond van objectief medisch vastgestelde gronden niet of niet meer kan werken, moet er, naar de mening van D66, blijvend van verzekerd zijn dat aan een uitkering waarvoor premie is betaald, niet wordt getornd. Het wetsvoorstel TBA, in de wandeling ook wel TAV III genoemd, dat staatssecretaris Ter Veld afgelopen vrijdag ter advisering aan de SVR heeft voorgelegd, doet dat niet. Het wijst naar de mening van D66 niet de juiste weg, omdat het nog steeds geen ondubbelzinnig arbeidsongeschiktheids criterium biedt ten behoeve van mensen die echt niet meer kunnen werken. D66 betreft het dan ook zeer dat de regering onverkort blijft vasthouden aan een beleid, waarbij ook degene die niet

meer kan werken, in zijn uitkering wordt gekort. Wij vinden het onjuist om nu al vast te stellen dat de uitkering van mensen jonger dan 50 jaar onvermijdelijk moet worden aangetast. Het moet toch mogelijk zijn een zodanige definitie van volledig arbeidsongeschikt te vinden dat een dergelijke ingreep niet nodig is?

Aan het werk dus. Het stemt tot voldoening dat organisaties van werkgevers en werknemers beide en samen tot de conclusie zijn gekomen, dat het gebruik van de WAO — ik hanteer het woord "gebruik" met opzet — als een sociaal aanvaardbare maatregel niet langer kan. De cijfers daarover zijn voor iedereen duidelijk. Gezamenlijk hebben werkgevers en werknemers de afgelopen jaren arbeidsrust gekocht. Sociale plannen, geen gedwongen ontslagen, het klonk allemaal mooi, maar wie als werknemer eenmaal de fuik van de WAO was binnengezwommen, bleek er zeer moeilijk weer uit te kunnen komen.

Dat lag mede aan de taakopvatting van de uitvoeringsorganen. Zij hielden en houden zich voor een deel nog steeds vooral bezig met het legitimeren van de uitkering. Hoe? Door dossiervorming. Als het allemaal maar netjes geregistreerd staat, is het in orde en is de uitkering zeker. Die instelling heeft tot gevolg dat de hele WAO-populatie een hoeveelheid mensen is geworden, waarop eigenlijk niemand nog een gefundeerd zicht heeft. De vraag is of daarin nu definitief verandering komt. Daar begint de twijfel van mijn fractie. Als de fusie tussen GAK en GMD doorgaat, zullen de bedrijfsverenigingen en de GMD straks wellicht één organisatie vormen. Zijn zij wel in staat om wat wij noemen de mentale omslag te maken? Het gaat om een mentale omslag van het legitimeren van een uitkering naar het bevorderen dat iedereen weer aan het werk gaat, het begeleiden naar werk. Wij vrezen dat dit niet lukt. Die vrees heeft onder andere te maken met de bureaucratische manier waarop in die regionen nog steeds wordt gesproken over mensen die geen werk hebben.

Daarmee kom ik op het amendement-Linschoten/Schimmel dat in de Tweede Kamer is aangenomen. Dat verplicht de bedrijfsverenigingen mensen die zes weken ziek zijn, te melden bij de GMD en bij dertien weken een reïntegratieplan op te

stellen. Bij de plenaire behandeling leek de staatssecretaris al niet veel voor deze vroege inschakeling te voelen. Nu de SVR negatief heeft geadviseerd, is dit onderdeel van de TAV door de VVD- en de PvdA-woordvoerders in dit huis honend neergesabeld.

Dat verbaast D66 om twee redenen. Allereerst kan ik mij niet voorstellen dat de gedachtengang achter deze vroege melding niet aanspreekt. Wie voor reïntegratie is, weet ook dat je daar zo vroeg mogelijk mee moet beginnen. Naar de mening van D66 moet het al in een zeer vroeg stadium mogelijk zijn, te beoordelen of iemand na ziekte vanzelf weer aan het werk komt, wellicht begeleiding nodig heeft, dan wel vrijwel zeker begeleiding behoeft. Om concrete voorbeelden te noemen, iemand met een gebroken been behoeft vrijwel zeker geen begeleiding, iemand die overspannen is, waarschijnlijk wel, en iemand die een ernstig ongeluk heeft gehad, vrijwel zeker.

Volgens D66 is het daarom nodig, een dergelijk onderscheid in een zo vroeg mogelijk stadium te maken en niet te wachten tot er drie maanden zijn verstreken. Wij vinden het aantal van 100.000 dat uiteindelijk doorstroomt naar de AAW/WAO, van de 700.000 ziekmeldingen per jaar, te hoog. Een van de mogelijkheden om dat te voorkomen, is eerder aan reïntegratie beginnen. Dat moet naar onze mening al gebeuren aan het begin van de dossiervorming. Dat was de eerste reden waarom wij wat verbaasd reageerden op het neersabelen van het amendement.

In de tweede plaats hebben wij ons buitengewoon geërgd aan de woordkeuze waarmee de SVR dit aangenomen amendement heeft neergesabeld. Ik citeer: De commissie wijst erop dat per geval dossiers moeten worden overgedragen. Ik vraag mij af of men bij de GMD nog steeds met handgeschreven dossiers werkt. Men heeft daar toch ook wel van tekstverwerkers gehoord?

Elders wordt gesproken over "gevallen die bemoeienis behoeven". Wij dachten dat het om mensen ging, mensen die weer aan het werk moeten... Natuurlijk zijn wij ook gevoelig voor het argument dat er geen onnodig werk verricht moet worden. Reïntegratieplannen maken voor mensen van wie verwacht kan worden dat zij uit eigen beweging wel weer aan het werk gaan, is

natuurlijk overbodig. Daar ging het bij dit amendement ook niet om! Wat ons ergert, is de toon en de woordkeuze die getuigt van een bedrijfscultuur die ons doet vrezen, dat men meer denkt in termen van dossiers dan in termen van strategieën voor banen voor mensen. Om dat te veranderen, is er nogal wat nodig. Dat is vooral het begrip dat het in de WAO om mensen gaat.

Ik zou graag willen weten, op welk moment de staatssecretaris meent dat moet worden begonnen met het inschatten of mensen hulp nodig hebben om weer aan het werk te komen. Hoe ziet zij de daarbij behorende gang van zaken?

Wie over werk spreekt, dient zich ook uit te spreken over arbeidsplaatsen. Ik signaleer een vieraal van elkaar verschillende zaken.

In de eerste plaats is Nederland geen eiland. De economisch sombere vooruitzichten maken dat je je steeds meer dient te realiseren dat werk niet iets is dat er vanzelfsprekend is. Bedrijven gaan kapot. Werkgelegenheid verdwijnt over de grens. Wie denkt over financiële negatieve prikkels voor werkgevers dient zich daar extra van bewust te zijn. Ik neem aan dat dit toch ook geldt voor de partij die spreekt over 80.000 banen per jaar erbij. De PvdA zal zich dit gegeven toch ook aantrekken?

In de tweede plaats zijn er banen verdwenen waarvan je je achteraf afvraagt of dat wel verstandig was. Ik noem een voorbeeld. In Amsterdam is het aantal zwartrijders op de tram een op de vier, maar niet op lijn 4. Daar is de conducteur terug. Op sommige scholen komt de conciërge terug. Een van de mogelijkheden die wij hebben, is dus, na te gaan of werk dat wij hebben afgeschafte opnieuw als rendabel werk gedefinieerd kan worden.

In de derde plaats verbaast het mij dat de regering in haar voorstellen zo weinig nadruk legt op de mogelijkheid van deeltijdbanen voor gedeeltelijk arbeidsgeschikten. Iemand die tijdelijk uitgeschakeld is, zal eerder weer kunnen deelnemen, indien de start in deeltijd plaatsvindt. Als je de weg weet, is het werken in deeltijd wel mogelijk, maar de regelgeving is ingewikkeld of niet bekend. Ook dat behoeft duidelijk verbetering. Niet iedereen kent mensen op het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Er is behoefte aan meer voorlichting op dit punt.

Ik wil hierover een vraag stellen. Kan een werkgever een taxivergoeding claimen uit het AAW-fonds ten behoeve van een werknemer met bijvoorbeeld een gebroken been? Deze man krijgt nu nog bij de uitkeringsinstanties te horen dat hij maar beter thuis kan blijven met zijn gebroken been. Daar staan zes weken voor. Is in zo'n geval een taxivergoeding mogelijk?

In de vierde plaats noem ik de onvervulde vacatures. Uit de mededelingen van het Centraal bureau voor de arbeidsvoorziening lees ik niet een keer, maar verschillende malen dat vrijwel geen geschoolde vakmensen op LTS-niveau te vinden zijn. Ik noem loodgieters, lassers, timmerlieden, elektromonteurs, machinebankwerkers enz. Bieden jeugdwerkgarantieplannen voldoende uitzicht op het vervullen van deze vacatures? Zijn er andere wegen om ervoor te zorgen dat deze vacatures niet onvervuld blijven? Ik zou graag een reactie van de staatssecretaris krijgen op deze vier punten.

Een andere mogelijkheid biedt scholing. Naar onze mening is dat een van de beste mogelijkheden om mensen weer aan het werk te helpen die om welke reden dan ook geen baan hebben of niet meer hebben. Maar in het voorlopig verslag staat dat het twee maanden duurt, voordat de kleine commissie met haar beoordeling klaar is. Is dat nu aanvaardbaar? Is het aanvaardbaar om nog steeds uit te gaan van het argument van concurrentievervalsing ten aanzien van een werkgever, die eventueel uit eigen middelen voor scholing kan zorgen? Wat moet ik met dat argument, als er geen sprake is van terug kunnen naar de oude werkgever? Kan het nu echt niet sneller? Afgelopen weekend hoorde ik, dat er onder begeleiders al een term bestaat voor zo iemand. Die heet "scholingsnomade". Dat is iemand zonder werk, die steeds naar een ander loket moet om te vragen, of de scholing, die hij/zij wil, nu mag en wanneer dan wel.

Mijnheer de voorzitter! In het stelsel dat D66 voor ogen staat, wordt een aantal zaken anders geregeld. Personen hebben met één loket of beter met één gebouw te maken. De vraag is daar niet: wat kan ik voor u doen, maar: hoe had u zelf gedacht weer aan het werk te komen? De uitvoering en de controle van het beleid zijn gescheiden. De

bemiddelaar heeft op zijn scherm een aantal mogelijkheden en kan op het moment, dat de persoon bij hem is, in vrij vergaande mate zelf beslissen, of de werkzoekende van de mogelijkheid tot scholing gebruik kan maken. Zinnen als: U wilt dit? Ik zal eens kijken of daar een cursus voor is, die wij dan aanvragen. Gaat u maar naar huis en komt u over twee maanden maar eens terug, dienen op de kortst mogelijke termijn tot het verleden te behoren.

Over het onderdeel premiedifferentiatie Ziektewet wil ik op dit moment niet al te veel zeggen. Wij steunen het principe, maar waar het in de diverse CAO's naar zal leiden, is op dit moment nogal onoverzichtelijk. Heeft het kabinet al een oordeel over zaken die op centraal niveau geregeld leken, maar op bedrijfstak-niveau onder dreiging van staking anders worden ingevuld? Ik verwijs onder meer naar de bouw-CAO. Of krijgen wij een dergelijke reactie pas bij het wetsvoorstel TZ, dat nu nog bij de adviesorganen ligt?

Mijnheer de voorzitter! Ik kom te spreken over het bonus/malussysteem. De TAV voorziet in een systeem van financiële prikkels om de werkgevers ertoe aan te zetten, werkplekken te creëren voor werknemers met een handicap. Dat kunnen mensen zijn, die al in het bedrijf werkten, maar door ziekte of een ongeval uitvielen of andere werknemers met een handicap — bijvoorbeeld jong-gehandicapten — of werknemers die eerst bij een ander bedrijf gewerkt hebben, maar daar geen aangepast werk konden gaan verrichten. De bonus geldt het creëren van een nog niet bestaande werkplek, de malus wanneer een werknemer met een handicap niet bij het oude bedrijf kan blijven werken. D66 is het met financiële prikkels van het bonus/malussysteem in grote trekken eens, maar er blijven wel een paar bedenkingen over. Evenals leden van andere fracties spraken wij de verwachting uit, dat dit systeem zou kunnen leiden tot een toename van tijdelijke dienstverbanden, arbeidscontracten. Het voorlopig verslag omzeilt dat onderwerp met nogal veel woorden, maar geeft eigenlijk geen concreet antwoord. Zou de staatssecretaris alsnog wat concreter willen antwoorden? Of ziet zij het probleem niet?

Ook al wordt er via de wetgeving meer aandacht besteed aan bedrijfsveiligheid — dat is goed en er moet

nog veel aan gedaan worden — toch moeten wij ons realiseren, dat 40% van de ongevallen een oorzaak heeft, die niet of niet direct met het werk te maken heeft. Zeker bij kleine werkgevers komt zo iets dan hard aan. Zij hebben namelijk minder mogelijkheden in vergelijking met een groot bedrijf en kunnen daarom ook minder gemakkelijk een financieel risico ondervangen. Slechts 10% van alle werkgevers heeft meer dan 10 werknemers in dienst, 5% heeft tussen de 5 en 10 werknemers en 85% heeft minder dan 5 werknemers. Het overgrote deel van de werkgelegenheid zit dus bij kleine werkgevers. Het risico is niet lineair. Ik denk, dat ik dit met een voorbeeld duidelijk moet maken. Vier mensen kunnen een piano een trap af dragen. Twee redelijk stevig gebouwde mannen kunnen dat ook nog wel, maar iemand krijgt nooit van zijn leven in z'n eentje de piano de trap af. Wie banen wil creëren, heeft ook de kleine werkgevers nodig. Zij willen wel, maar naarmate een bedrijf kleiner is, kunnen zij die risico's niet dragen. In de brief die wij ontvingen van het Koninklijk verbond van ondernemers in de horeca zijn de financiële risico's voor de kleine ondernemers nog eens met cijfers heel helder uiteengezet.

In de Tweede Kamer is al tamelijk uitgebreid gesproken over het contra-effect van de malusregeling. Wij delen de zorg dat een malusregeling waarop geen enkele uitzondering mogelijk is er wel eens toe zou kunnen bijdragen, dat werkgevers die best zouden willen meewerken om gedeeltelijk arbeidsgeschikten aan het werk te helpen hiervan vanwege het risico van hernieuwde uitval moeten afzien.

Dat risico lijkt ons aanzienlijk groter dan het risico dat een gezond iemand een ongeval krijgt, het risico waarop de staatssecretaris in haar beantwoording ingaat. Daarom wil ik toch nog eens een pleidooi houden voor een tweetal uitzonderingen.

Allereerst zou ik willen pleiten voor een vorm van pooling voor kleine werkgevers binnen een bedrijfstak. Ik blijf bij het voorbeeld van de regering uit het voorlopig verslag. Een klein eethuis heeft geen portier; een hotel wel. Wanneer zonder dat er verder bemiddelaars aan te pas hoeven te komen een dergelijke pooling binnen bijvoorbeeld de horeca zou kunnen worden opgelost, is dan een malus

voor de eigenaar van het eetcafé nog gerechtvaardigd?

Ten tweede wil ik terugkomen op de casus die ik in het voorlopig verslag heb beschreven. Voor een werknemer die na uitval terugkomt bij zijn werkgever kan de ziekte progressief toenemen, wat tot steeds verdere uitval leidt, totdat werken niet meer kan. De staatssecretaris heeft antwoord gegeven, maar niet op deze casus, die ik en ook de heer Van de Zandschulp duidelijk uiteen hebben gezet. Is het juist dat indien een minieme restcapaciteit tot een minieme baan leidt de werkgever geen malus hoeft te betalen, dus dat hij bij steeds minder uren werk geen malus behoef te betalen? Wat is dan nog een minimale baan? Wat gebeurt er als die minimale baan tot nul wordt gereduceerd, doordat er van totale uitval sprake is? Is de staatssecretaris het met mij eens dat wanneer in het uiterste geval een medisch attest zegt dat werken niet meer verantwoord is een malus niet op zijn plaats is?

Ik heb begrepen dat de staatssecretaris geen uitzonderingen wil op de malus. Zij schudt ook nu weer "nee". Ik denk dat die in dit uitzonderlijke geval toch wel op zijn plaats is. Een hardheidsclausule in de malusregeling die afgeschermd is en alleen in werking treedt wanneer een medisch attest stelt, dat verder werken onverantwoord moet worden genoemd, moet mogelijk zijn. Die deur moet met die hele kleine kier open kunnen. Dat maakt dat ook de kleine werkgever het risico van een werkwillige met een handicap zal kunnen aangaan, zonder het risico opgezadeld te worden met een malus van 5% van de loonsom, die voor sommige kleine ondernemers tot faillissement zou kunnen leiden als het toch al niet zo goed gaat. En wie is daar nu mee gebaat?

Voorzitter! Het zal van het antwoord van de staatssecretaris afhangen of D66 eventueel toch nog met een motie over de mogelijkheid van een hardheidsclausule komt.

Voorzitter! Vanochtend kregen wij een uitgebreide fax van het ANP waarvan de kop luidt: de schatkist pikt een graantje mee uit het bonus/malussysteem. Nu heb ik in het voorlopig verslag al gevraagd hoe het zit. De malus is hoger dan de bonus. Hoeveel malus is er nodig? Er wordt een verlaging van de AAW-premie in het vooruitzicht gesteld. Dat is mooi, maar cynisch is wel dat

de regering dit jaar de premie verhoogt van 1,8 naar 2,75. Dus eerst wordt er ingepikt en vervolgens mag men terugverdienen! Het antwoord was: 2,1 mld. in de eindsituatie. De vraag die gesteld wordt is wat het verschil tussen de bonus en de malus is in het eerste jaar en hoeveel dat de schatkist scheelt. De bonus is belast en de malus mag je van de winst aftrekken, maar wat gebeurt er als een bedrijf geen winst heeft? Hoe zit het dan met de malus? Kortom, er zitten nog wel een paar fiscale vraagjes aan vast.

Voorzitter: Zijlstra

De heer **Heijmans** (VVD): Voorzitter. Uit de inbreng van mijn fractie voor het voorlopig verslag zal het de staatssecretaris wel duidelijk zijn geworden dat wij er geen behoefte aan hebben, uitvoerig op de voorgestelde maatregelen in te gaan. De "overzijde" heeft hieraan reeds alle aandacht gegeven. Deze keer gaat het ons om de vraag of wij met een zich steeds uitbreidende en steeds fijnmaziger wordende wet- en regelgeving op de goede weg zijn, ook — of misschien zelfs wel in de eerste plaats — in verband met de gevolgen voor de toegankelijkheid en de uitvoering van onze sociale zekerheid.

Met een knipoog naar Marcel van Dam zou ik vandaag willen spreken over "de achterkant van het gelijk" van de staatssecretaris, van de minister of mijnentwege van het hele kabinet. Het is terecht om uit deze benadering de conclusie te trekken dat de bewindsvrouw — of de bewindslieden, maar ik zal mij tot de staatssecretaris beperken — gelijk heeft. De verhouding tussen actieven en niet-actieven moet worden verbeterd: minder arbeidsongeschikten, minder werklozen. Daarvoor zijn beleidsmaatregelen nodig, maar daar zit een prijskaartje aan. Ik krijg alleen de indruk dat de staatssecretaris daar wellicht wat minder belang aan hecht.

Het is de gewoonte dat in de toelichting op een wetsvoorstel de toekomstige besparingen breed worden uitgemeten. Ik laat maar even in het midden wat al die cijfers waard zijn, ik kom er later nog wel op terug. Zo wordt in de memorie van toelichting op TAV I, het wets-

ontwerp dat wij nu bespreken, uitvoerig aandacht gegeven aan de volume-effecten van de voorstellen, maar nauwelijks of geen aandacht is er voor de administratieve belasting van met name de uitvoeringsorganen en voor de financiële gevolgen, en zeker niet gekwantificeerd.

Wij hebben in het voorlopig verslag de term "kosten/baten-analyse" gebruikt. Het is me opgevallen dat die uitdrukking in de memorie van antwoord niet één keer voorkomt. Waarom niet? In de memorie wordt uitvoerig ingegaan op concrete vragen over concrete onderdelen van het wetsvoorstel, maar de achterzijde blijft onderbelicht. Het is op dit punt dus een "memorie van geen antwoord". Ik herhaal de vraag: Waarom? Omdat de staatssecretaris hiervoor inderdaad geen of weinig belangstelling heeft? Omdat zo iets buiten het referentiekader van het departement valt? Of omdat het verschuiven van de schijnwerper van voor naar achter te weinig flonkering, te weinig overtuigingskracht aan de voorkant teweegbrengt?

Ik geef een voorbeeld. Op pag. 12 van de gestencilde versie van de memorie van antwoord geeft de bewindsvrouw aan dat zij zich zorgen maakt over de efficiency en de effectiviteit van de uitvoeringsorganisatie. Dat begrijp ik. Maar begrijpt de staatssecretaris dat de uitvoeringsorganisatie zich steeds meer zorgen zou kunnen maken over de efficiency en de effectiviteit van de wet- en regelgever?

Staatssecretaris **Ter Veld**: Voorzitter, op zichzelf beantwoord ik natuurlijk alle vragen, maar er rijst er bij mij toch ook een. Als de Partij van de Arbeid nu na de memorie van antwoord nog nadere schriftelijke vragen heeft gesteld en de VVD niet, hoe is het dan mogelijk dat de VVD-fractie nu pas merkt dat zij geen antwoord heeft gekregen op bepaalde vragen? Waarom heeft zij geen gebruik gemaakt van de mogelijkheid die de PvdA-fractie wel tot baat heeft genomen, waarbij ik een uitvoerig antwoord heb gegeven?

De heer **Heijmans** (VVD): Ik zal daar een duidelijk antwoord op geven, voorzitter. Ik weiger om nog een nader voorlopig verslag in te dienen, als de datum van de plenaire vergadering al vaststaat. Het resultaat daarvan zou zijn dat ik drie dagen voor de plenaire vergadering

mijn hele speech nog zou moeten uitwerken, alleen omdat het departement in eerste instantie zijn werk niet goed heeft gedaan. Dat doe ik niet, in zo'n geval stel ik de zaak gewoon plenair aan de orde.

De heer **Van de Zandschulp** (PvdA): Voorzitter, dat mag natuurlijk, maar ik zou hierbij wel de kanttekening willen maken dat ik de nota naar aanleiding van het eindverslag ongeveer tien dagen voor deze behandeling heb gekregen.

De heer **Heijmans** (VVD): Dat is een gunstige uitzondering, want het komt meer dan eens voor dat die op het allerlaatste moment komt.

In haar memorie zegt de staatssecretaris hier iets maar niet veel over. Zij geeft toe dat de belasting voor de uitvoeringsorganen en de daarmee samenhangende lasten in de toelichting op het wetsvoorsel niet expliciet tot uitdrukking komen, maar dat ze wel punten van aandacht vormen bij de uitwerking van de maatregelen (pagina 42 van het stencil). Zo is, om een voorbeeld te geven, op een aantal onderdelen volstaan met het aangeven van de kaders en wordt de invulling aan de bedrijfsvereniging of de GMD overgelaten. Maar er moet, door wie dan ook, ingevuld worden. Wat kost dat? De achterzijde als de nacht met nieuw maan, hoogstens eerste kwartier.

De omslag in de relatie tussen de wetgever en de uitvoeringsorganisaties zou wel eens haar bron kunnen vinden in de stelselherziening van 1 januari 1987. Mevrouw Gelderblom sprak er ook over. Tot dan toe kon de uitvoering de wet- en regelgever nog wel, zij het met moeite, volgen. Het oude adagium "de politiek beslist en wij voeren uit" kon zonder al te grote, maar wel toenemende bezwaren overeind blijven. Dat was niet altijd even gemakkelijk. Was ten slotte een van de doelstellingen van de stelselherziening niet een vereenvoudiging, ook om het stelsel voor de burger meer toegankelijk te maken?

Wij kennen het resultaat. Het stelsel werd aanzienlijk ingewikkelder en de uitvoering plus de burger zaten met de gebakken peren. Hoeveel tijd en energie heeft het niet gekost om in redelijkheid te komen tot de vaststelling van de eerste werkloosheidsdag? Denk aan het urencriterium dat, zoals meer onvolkomenhe-

den in deze herziening, later wettelijk moest worden gerepareerd. Bovendien kwam er de laatste jaren steeds meer "aanpalend werk", verzuimbegeleiding, reïntegratieplannen, arbeidsbemiddeling, en dit nadat de uitvoering ook nog een al te perfecte verzekerdenadministratie had moeten opzetten. Ik herinner mij in dit verband kritische vragen van mijn vroegere fractievoorzitter Zoutendijk en van mij. En ik weet dat de toenmalige voorzitter van de Sociale Verzekeringsraad, overigens ook tevergeefs, bezwaren tegen de toenmalige staatssecretaris heeft kenbaar gemaakt.

Zo groeit er een spanning tussen de wetgever die primair uitgaat van politieke wensen en de wetstechniek hieraan wel eens ondergeschikt maakt en de uitvoering die, nourri dans le détail, juist van die wetstechniek moet uitgaan, niet alleen om de toets van de rechter te kunnen overleven, maar vooral omdat de juiste uitkering op het juiste tijdstip nog altijd een leidend beginsel is. Het parlement, met name de Tweede Kamer, heeft als medewetgever zijn eigen politieke opvattingen ingebracht. Het nastreven van een uiterste aan rechtvaardigheid is kenmerkend en al dan niet compromissaire amendementen maken de wet vaak diffuus en zo fijnmazig, soms zo weinig consistent, dat ze in de praktijk moeilijk of niet hanteerbaar blijkt.

Ik heb bovendien de indruk dat in de kamerdiscussies de aandacht voor de kleine wetstechniek de belangstelling voor grote politieke of structurele lijnen wel eens wat op de achtergrond drukt. Laten wij als Hoge Colleges van Staat niet proberen, ons om te vormen tot een gezelschap van wetstechnieuten. Wij zijn er bovendien gelukkig niet voor geëquipeerd, zelfs al hebben wij het diploma sociale verzekering op zak. Maar het parlement, en hier zit een knelpunt, is intussen wel medeverantwoordelijk voor de wetgeving. Het kan er ook op aangesproken worden. De enige oplossing is eenvoudig, maar dat schijnen wij helaas te kunnen vergeten, hoewel wij ernaar moeten blijven streven.

Het wetsvoorstel dat wij nu bespreken is, zeker na een bepaalde amendering en de staatssecretaris weet wat ik bedoel, een voorbeeld van het tegendeel.

Staatssecretaris Ter Veld: Daar

waar ik de wetsvoorstellen zelf nooit amendeer, is deze opmerking mij niet duidelijk. Misschien kan de heer Heijmans aangeven tegen welke onderdelen hij zijn bezwaren uit.

De heer **Heijmans** (VVD): Ik heb gezegd dat ik aannam dat de staatssecretaris weet wat ik bedoel. Ik neem aan dat zij dat weet, maar ik vind het amendement-Linschoten/Schimmel een voorbeeld van een onduidelijkheid in de wetgeving. Ik kom hierop nog terug. Als de staatssecretaris het zo wil horen dan wil ik dat graag zeggen.

Voorzitter! We zullen ons in hoofdzaak moeten beperken tot het maken van politieke keuzen, tot het opvangen en het verwerken van eventuele rode signalen en we mogen niet alle schuld op de uitvoeringsorganisatie schuiven. Vandaar mijn pleidooi om onze sociale wetgeving — ik denk dat het ook voor andere beleidsterreinen kan gelden — niet "eendimensionaal" te bekijken maar ook alle aandacht aan de lastenkant te geven. Slechts dan kan er verantwoord worden gekozen. Hierop aansluitend wil ik de wat teleurstellende reactie van de staatssecretaris over het voordeel voor het financieringstekort van het misbruik in de WAO aan de orde stellen. Dat is ook een diffuse zaak. Zij herhaalt dat het oneigenlijk gebruik een van de elementen is geweest bij de groei van het volume. Maar als ze dat zo stelt, moet ze toch enige kwantitatieve indicaties hebben, anders maakt zij zich schuldig aan laster of ten minste aan kwaadsprekerij. Ik begrijp haar reactie wel, want ze zou met de billen — en met die van haar voorganger — bloot moeten en daar voelt ze blijkbaar niet voor en ik moet toegeven dat het daar ook niet het seizoen voor is. Maar ze ontkent het in elk geval niet, want ze reageert niet op onze vraag — en wie zwijgt, stemt toe — dat het hier om miljarden kan gaan. Toch krijg ik graag een bevestiging.

Voorzitter! Ik ben de staatssecretaris erkentelijk voor het feit dat ze onze suggestie voor een meer structurele aandacht voor de gevolgen op het terrein van de uitvoering, het aanbevolen hoofdstukje "gevolgen voor de uitvoering", zinvol vindt. Maar doet zij het ook? Om een mogelijk misverstand weg te nemen, zeg ik haar dat het evenzeer om de materiële, de financiële, als

om de immateriële aspecten gaat. Ik denk overigens dat ik sinds zaterdag, toen ik de adviesaanvraag over het wetsvoorstel "Terugdringing beroep op arbeidsongeschiktheidsregelingen" onder ogen kreeg, het antwoord wel weet. Het luidt onomwonden "ja" en de staatssecretaris zal begrijpen dat dit me veel deugd doet. Of zie ik het soms verkeerd?

Ik ben echter wel geschrokken van de mededeling dat de periodieke herkeuring van arbeidsongeschikten structureel een toename van het werk met 45% betekent. Dat zal een aanzienlijke vermeerdering van het personeelsbestand inhouden. Ik zie al de hooggeleerden De Kam en Bomhoff in hun columns in NRC Handelsblad klagen over de toename van de uitvoeringskosten bij deze in hun ogen corporatistische organisaties.

Ik denk dat wij straks toch goed zullen moeten overwegen of de baten hier de kosten overtreffen; of het proces van verdringing op de arbeidsmarkt — daar komt het immers in veel gevallen op neer — dat politieke nevelspuiten rechtvaardigt. Het is een wat cynische benadering maar ik geloof niet dat ze onjuist is. Ik kom er nog op terug. Het lijkt me in ieder geval noodzakelijk om straks, in de definitieve memorie van toelichting, deze achterkant van het gelijk het volle floodlight te geven.

Voorzitter! Er is nog iets anders. In de memorie van antwoord op het voorliggende wetsontwerp — zie pagina 12 van het stencil — worden de geïntegreerde gevalsbehandeling en de budgettering als belangrijke aandachtspunten genoemd. Natuurlijk is een geïntegreerde gevalsbehandeling aanbevelenswaard. Maar betekent dit dat GAK en GMD per se moeten samensmelten of liever dat de GMD ook organisatorisch in het GAK moet opgaan? Heeft de staatssecretaris gedacht aan de nadelen van een gigant met alle gevolgen voor een nog grotere bureaucratie? Ze weet ongetwijfeld dat het in de uitvoeringswereld vaak gedraaid heeft — en dat het daar nog steeds om draait — om machtsposities: het liefst monopolistische. Ze kent ongetwijfeld ook het verschijnsel "deseconomics of scale". Bovendien houdt een diploma sociale verzekeringen een andere discipline in dan een eindexamen sociale academie of de aantekening hulpverlener A. Zijn de schapen mak genoeg voor één

hok? Krijgt dit aspect niet nog scherpere contouren door die uitbreiding straks van het personeel bij TAV III?

De staatssecretaris moet me goed begrijpen, ik zeg nu geen "ja" of "nee" en dat hoeft ook niet. Maar ik heb er in elk geval te weinig informatie voor op dit moment.

Voorzitter! De bewindsvrouw zegt verder dat er een fundamentele discussie zou worden gevoerd over de toekomst van ons stelsel. Dat verrast me, want sinds bijna twee jaar heb ik hierop aangedrongen maar ik kreeg steeds een negatief antwoord. Waarom kan het nu wél? En vreest de staatssecretaris niet dat ze te laat is en dat ze achter de ontwikkelingen aan holt? De tendens gaat toch duidelijk naar een ministelsel. De heer Wöltgens — ik citeer de Volkskrant van 27 januari, mijnheer Van de Zandschulp — heeft erkend dat de Partij van de Arbeid nogal alleen staat in haar afwijzing. Toch vraag ik: wanneer komt die fundamentele discussie, wat is de kern hiervan en door wie moet zij worden gevoerd?

De staatssecretaris is in haar memorie van antwoord vrij uitvoerig ingegaan op wat ik dan maar het derde deel van de trilogie noem: de aantasting in de WAO-uitkeringen. Dat geeft mij de gelegenheid om er hier ook iets over te zeggen of, liever gezegd, om een eventueel misverstand weg te nemen waarop de negatieve reactie van de minister-president kan zijn gebaseerd. Tijdens de algemene beschouwingen heeft mijn fractievoorzitter gepleit voor een commissie — geen staatscommissie, zo zeg ik met nadruk — met een tweeledige opdracht. Allereerst was dat: de mogelijkheid onderzoeken om zich bij verandering van polisvoorwaarden in de WAO individueel of collectief bij te verzekeren. Ik praat dus niet over mensen die al een uitkering hebben. Het gaat niet aan en het past niet in de "geloofsbelijdenis" van de bewindslieden — de overheid als een betrouwbare partner — om tegen hen die 20, 30 of 40 jaar premie hebben betaald maar nooit het genot (ik vind dat nog altijd een merkwaardige ambtelijke uitdrukking) van een uitkering kenden, te zeggen: bedankt voor uw trouwe bijdrage, u krijgt niet wat wij hebben beloofd en verder kunt u de boom in. Naar de mening van mijn fractie heeft die overheid ten minste de plicht om bij de behandeling van

de wetsvoorstellen een "aanjager" te presenteren, waarin onder andere de voor- of nadelen van individueel dan wel collectief bijverzekeren zijn opgenomen en waarin de premiehoogte, dus de inkomensgevolgen, de aansluiting op het arbeidsongeschiktheids criterium WAO en AAW, de eventuele verevening voor oud en jong, voor mensen met een risicovol of risicoloos beroep zijn verwerkt. Het zal de staatssecretaris toch bekend zijn dat particuliere maatschappijen zich nu al een dominerende positie proberen te verschaffen. Kortom, wij vragen een soort plan de campagne.

Het gaat hier wel — ik zeg het met nadruk — om een absolute voorwaarde voor mijn fractie om straks de WAO-voorstellen met enige welwillendheid te bezien en een eventuele aanvaarding ervan in overweging te nemen. Hiernaast blijft natuurlijk — ik zeg dit voor alle duidelijkheid — de onaantastbare situatie bestaan van de aantasting van de uitkeringen voor de reeds arbeidsongeschikten.

De vervolgpdracht voor de commissie zou moeten zijn — het kan ook gelijktijdig en het mogen ook andere mensen zijn — om de mogelijkheden en onmogelijkheden plus de modaliteiten van een ministelsel te bekijken, al was het alleen maar om straks te debatteren op basis van deugdelijke argumenten en niet op basis van ondeugdelijke, zoals de commissie-Wolfson heeft gedaan.

Voorzitter! Het gelijk heeft vele achterkanten. Ik doel nu op de communicatie tussen werkloosheid en arbeidsongeschiktheid. Wij hebben in het voorlopig verslag gevraagd, welke invloed de terugdringing van het ene zal hebben op het andere bij een stagnerende of kleiner wordende arbeidsmarkt. Wij hebben gewezen op het feit dat er nu eenmaal geen 26 sigaren in een doos van 25 kunnen en dat er dus meer productief werk moet komen. Tussen haakjes: het beleid van dit kabinet steunt zo'n ontwikkeling bepaald niet. Integendeel. Wij hebben de staatssecretaris ook gevraagd naar de politiek-psychologische ontwikkelingen — in tijden van stijgende werkloosheid meer aandacht voor de statistieken op dit terrein en bij een groeiende arbeidsmarkt meer aandacht voor ziekte en arbeidsongeschiktheid — en dit alles telkens weer met het doen aanrukken van

een vers pakket kunst- en hulpmiddelen. Wij reageren nu eenmaal spastisch op statistieken, die, zoals bekend, tot de categorie van de grootste leugenaars behoren. De staatssecretaris gaat in haar memorie van antwoord nauwelijks op deze problemen in. Tussen haakjes: het zou beter zijn als het departement wat meer haast maakte bij het indienen van wetsvoorstellen en wat minder tijdens de schriftelijke voorbereiding. Dat zou de kwaliteit van die voorbereiding aanzienlijk verbeteren en het voor sommigen ook minder vaak noodzakelijk maken om een nader voorlopig verslag in te dienen. Wij hebben in de krant kunnen lezen over een absolute windstilte op het departement op dit terrein. Is dat juist? Betekent dit dat wij hier in dit huis te zijner tijd weer met een storm rekening moeten houden?

De staatssecretaris erkent overigens een opwaarts werkloosheidseffect van bijna 24.000 uitkeringsjaren — jammer voor de schatkist — en zij wijst op de 700.000 vacatures in 1990. Maar dat is voorbij. Aan zo iets gelooft alleen prof. Wolfson nog. Verder zegt de staatssecretaris, dat de vraag naar arbeid wordt bevorderd door de relatieve matiging van de loonkosten op minimumniveau. Dat zal waarschijnlijk wel zo zijn, maar hiertegenover staan de hoge looneisen van de vakbeweging, mede als gevolg van door dit kabinet en deze coalitie genomen kostenverhogende maatregelen. Ik noem dan het plan-Simons. Ik hecht overigens niet zoveel waarde aan cijfertjes die in de toekomst kijken. Ze rollen immers uit de computer, een machientje dat is samengesteld uit schroeven en moeren en dat anders reageert dan, ditmaal met een knipoog naar Victor Hugo, de "montage" van bloed en botten, de zogenaamde calculerende burger. Ik noem maar de CAO-uitkomsten over de Ziektewet.

Voorzitter, een citaat: "Het ging dus niet alleen om het scheppen van nieuwe werkgelegenheid, maar ook om een zo goed mogelijke verdeling van de bestaande werkgelegenheid over de beschikbare arbeidskrachten, bijvoorbeeld door verkorting van de arbeidsweek, vervroegde pensionering, afremming van rationalisatie en mechanisatie, beperking van overwerk, wering van vrouwelijke arbeidskrachten en dergelijke." Slechts de laatste zinsnede geeft

aan, dat het hier om een gedateerde opvatting gaat. Dat is ook zo. Zij is 55 jaar oud. Het citaat geeft de inhoud weer van de opvattingen van Romme als minister van Sociale Zaken. Het is te vinden in de Romme-biografie van prof. Bosmans.

Het valt op dat alle veranderingen in die 55 jaar, demografische veranderingen, de toename van het inwoneraantal, het toetreden van minderheden en in wat wijder verband — ik geef het direct toe — de herintredende vrouwen en technologische veranderingen, zoals computers en robots, blijkbaar weinig of geen impact hebben gehad op de analyse en de aanpak van de werkloosheid. Wij hanteren voor een goed deel nog steeds de hulpmiddelen die in 1937 al geen effect hadden. Ik herinner eraan dat ongeveer een jaar later, dus in 1938, het vierde kabinet-Colijn struikelde over, jawel, de bestrijding van de jeugdwerkloosheid. Helaas moest er toen een oorlog komen en daarna een periode van wederopbouw om de werkloosheid echt weg te nemen. Ik herhaal: Moeten wij hieruit niet de lering trekken, maar dan uiteraard niet via een lijdensweg als die van 1940-1945, dat wij echt produktief werk moeten scheppen en geen kunstmatig in het leven geroepen al dan niet geheel gesubsidieerde, zonder denigrerend te zijn, couveusebaantjes, die wij toch al dan niet gedeeltelijk uit de collectieve middelen betalen en die op de verhouding actieven/niet-actieven een goeddeels optisch effect hebben? Ook dat is een achterzijde van het gelijk.

Ik rond af met de beoordeling van het wetsvoorstel. Wij staan achter het bonus/malussysteem, zij het dat wij de malus te hoog vinden, omdat de keuze tussen een computer of een andere machine en een gedeeltelijk arbeidsongeschikte voor de werkgever wel erg gemakkelijk wordt gemaakt. Wij stellen ons achter de gedachte, zojuist naar voren gebracht door mevrouw Gelderblom, over een hardheidsclausule, los van de vraag of dat nu per se in deze of in een andere vorm moet. De gedachte onderstrepen wij. Wij hebben — dat heb ik al gezegd — grote moeilijkheden met het amendement-Linschoten/Schimmel om de bekende redenen. Wat doet de staatssecretaris daaraan? Is zij bereid om, nu de SVR unaniem negatief heeft geadviseerd, het invoerings-KB

op sint-juttemis te dateren? Van haar antwoord zal onze reactie in tweede termijn afhangen. Wij hebben overigens, alweer, geen antwoord gekregen op onze vraag waarom over het amendement aan de SVR wel advies over werkdruk en kosten is gevraagd en in het "grote" advies over het hele wetsvoorstel niet. Ik moet trouwens tegen mevrouw Gelderblom zeggen, dat ik wat verbaasd was over haar mededeling, dat de woordvoerders van de VVD en de PvdA — ik spreek alleen voor mijzelf — het amendement zouden hebben neergesabeld. Ik dacht dat daar geen sprake van was. Zij heeft ook het woord "neersabelen" gebruikt in relatie tot de bedrijfsverenigingen. Ik zou haar willen aanraden om het boekje "Menselijke verhoudingen in de sociale zekerheid", in het begin van de jaren zestig door de toen nog bestaande Vereniging van raden van arbeid uitgegeven, te lezen. Wellicht krijgt zij dan een iets andere indruk en zal zij merken dat het ook de uitvoeringsorganen gaat om de mensen en niet om de gevallen.

Wij hebben ook onze twijfels — hiermee sluiten wij ons aan bij de brief van de RCO van 9 januari — over het nut van een premiedifferentiatie in de Ziektewet en de registratieverplichting inzake de WAGW. De voorgestelde loonkostensubsidie vinden wij een onjuist instrument. De staatssecretaris heeft onlangs ruiterslijk toegegeven dat de wet-Vermeend/Moor en de arbeidspools maar weinig zoden aan de dijk zetten, om het voorzichtig te zeggen. Waarom in dit wetsvoorstel dan toch deze mogelijkheid opgenomen, met alle bureaucratische trammelant van dien? En dat terwijl de staatssecretaris zelf schrijft, dat er over het resultaat niets met zekerheid is te zeggen.

Staatssecretaris **Ter Veld**: Naar welk artikel verwijst de heer Heijmans waar hij stelt dat ik de wet-Vermeend/Moor en de banenpools op die wijze zou hebben gekwalificeerd?

De heer **Heijmans** (VVD): Ik moet wat dat betreft nu in gebreke blijven. Het is mijn gewoonte om de krant aan te geven waaruit ik een uitspraak aanhaal. Dat ben ik in dit geval vergeten. Ik kan dus niet onmiddellijk antwoorden op uw vraag. Ik zal het thuis nakijken en zal het u schriftelijk laten weten.

Staatssecretaris **Ter Veld**: Dan zal ik de heer Heijmans de tekst van de speech over de banenpools die ik toen gehouden heb, doen toekomen. Dan zal hij constateren dat de kranteknipsels ook nog kloppen met de tekst. De banenpools lopen namelijk goed; ze zijn voor meer dan de helft bezet. Dat is uitstekend als je bedenkt hoe kort geleden ze gestart zijn. Als anderen zeggen dat de helft negatief is, dan zeg ik dat ze ten minste halfvol zijn.

De heer **Heijmans** (VVD): Zonder een krant een blaam toe te willen werpen, ik heb het uit de krant gehaald, maar ik weet op dit moment niet meer welke. Hoe het ook zij, dat maakt ons "neen" toch niet minder hard.

Mijnheer de voorzitter! Wij vragen de staatssecretaris om de maatregelen zo spoedig mogelijk te evalueren. Dan denken wij niet aan jaren, zoals bij de stelselherziening van 1987. Ook verwachten wij geen dikke boeken met wetenschappelijke analyses en betogen met reeksen, cijfertjes en statistieken. Enkele A4-tjes met beleidsmatige conclusies en eventuele aanpassingen, met de schijnwerper ook gericht op de achterkant van het gelijk — en dit in ook voor de burgers begrijpelijk Nederlands — lijken ons straks voldoende voor een globale politieke toets op rechtmatigheid en, niet minder, doelmatigheid. Ik heb de memorie van toelichting op het TAV III, zoals voorgelegd aan de SVR, nog niet bestudeerd, maar wel doorgebladerd. Ik krijg de indruk dat de staatssecretaris althans bij een eerste evaluatie ook in deze richting denkt. Als ik dat niet juist heb, dan hoor ik daarop straks graag haar reactie.

□

De heer **Van de Zandschulp** (PvdA): Voorzitter! Dit jaar bestaat de WAO 25 jaar. Ik heb nog niets gemerkt van enige voorbereiding om dit jubileum te vieren. Misschien is de WAO wel te controversieel geworden voor een jubileumviering. Dat zou jammer zijn. Ik meen nog steeds dat de WAO een goede wet is die de verdediging waard is en die zo ongeschonden mogelijk door een moeilijke periode heen gelooft moet worden.

Natuurlijk kijk ook ik met sterke ambivalentie terug op 25 jaar WAO. De WAO had twee doelstellingen. 1.

Werknemers adequaat te verzekeren tegen het loonverlies als gevolg van arbeidsongeschiktheid. 2. Arbeidsongeschikten te integreren of reïntegreren in de maatschappij, zo mogelijk via betaalde arbeid en anders door ze in staat te stellen op een andere wijze deel te nemen aan het maatschappelijk leven. Beide doelstellingen behoren bij elkaar. Het gaat erom, zoals Joop den Uyl het huiselijk uitdrukte, de boel een beetje bij elkaar te houden. Helaas domineren in de maatschappij en in de politiek steeds weer krachten die beide doelstellingen uit elkaar trekken of zelfs tegen elkaar uitspelen.

Bij een terugblik op 25 jaar WAO is op enkele punten toch een vrij brede maatschappelijke consensus gegroeid. Werkgevers en werknemers hadden, elk vanuit hun eigen invalshoek, soms een gezamenlijk korte-termijnbelang bij de WAO als "way out" uit het arbeidsproces, bijvoorbeeld bij reorganisaties, inkrimpingen, versnelde modernisering en opvoering van de arbeidsproductiviteit en soms bij arbeidsconflicten. In de uitvoeringspraktijk domineerde het aspect van schadeverzekering boven revalidatie en reïntegratie in het arbeidsbestel. De uitkering fungeerde te vaak als afkoopsom voor het recht op arbeid. Uitkeringsbestel en arbeidsbestel zijn te sterk uiteen gegroeid.

Wij moeten nu de lang verwaarloosde preventie- en reïntegratiedoelstelling in balans brengen met de inkomensbescherming. Naarmate dat beter lukt, kunnen de uitkeringslasten dalen. Ik hoop dat wij die volgorde weten aan te houden, anders slaat de balans straks door in de andere richting. Om een evenwicht te bereiken zijn veranderingen nodig in het arbeidsbestel. Financiële prikkels kunnen daarbij een nuttige, maar bescheiden rol spelen. Er zijn ook veranderingen nodig in de uitvoeringspraktijk van de arbeidsongeschiktheidswetten en in de uitvoeringsorganisatie. Er zal geïnvesteerd moeten worden in de uitvoeringsorganisatie. De publieke en politieke controle daarop moet versterkt worden. De uitvoeringsorganisatie moet niet alleen beoordeeld worden op het aantal behandelde gevallen of verstrekte uitkeringen, maar ook op het aantal via reïntegratie bespaarde uitkeringen.

Na 25 jaar WAO is dit wetsvoorstel Terugdringing arbeidsongeschiktheidsvolume de eerste serieuze

pozing van de wetgever om tot een volumebeleid te komen. Wij verwelkomen dit met enig enthousiasme, al zullen wij op onderdelen sceptische en kritische opmerkingen maken. In TAV I wordt een scala van maatregelen voorgesteld. Over vele daarvan zal ik vanmiddag niet of nauwelijks spreken. Dat betekent dat die onze instemming hebben. Ik noem de verbeterde tekst van artikel 30 van de Ziektewet en de introductie van een analoge bepaling in de WAO, de loonkostensubsidies — een heel goed instrument dat zonder bureaucratische rompslomp te hanteren valt, mijnheer Heijmans — de inwerkvergoeding, de verruimde toepassingstermijnen van de artikelen 33 AAW en 44 WAO en de vertraging van schatting na scholing. Deze maatregelen zijn allemaal te beschouwen als bruikbaar gereedschap voor de uitvoeringsorganen om aan preventie en reïntegratie te werken.

Mijn verdere betoog is ingedeeld in de volgende paragrafen: financiële prikkels voor de werkgever, financiële prikkels voor de werknemer, investeren in de uitvoeringsorganisatie en een slotbeschouwing. Ik begin met het onderdeel financiële prikkels voor de werkgever. Het volumebeleid van dit wetsvoorstel leunt voor een belangrijk deel op financiële prikkels. Ook mijn fractie beschouwt dit als een nuttig hulpmiddel. Bij financiële prikkels voor de werkgever gaat het om een medaille met twee kanten. De prikkels moeten zo substantieel zijn dat zij niet als bagatel beschouwd kunnen worden en zij moeten een gedragsreactie uitlokken. Die gedragsreactie kan positief zijn: meer preventie, verbeterd personeelsbeleid, verzuimbegeleiding en aanpassing van werk en werkplek. Eventueel kan de gedragsreactie ook negatief uitpakken, bijvoorbeeld in de vorm van een verscherpte selectie bij het aannamebeleid of meer tijdelijke contracten. Ik heb begrepen dat het kabinet zich dit jaar opnieuw buigt over werving en selectie, en ook over de rechtspositie van de keurling. Ik wacht de uitkomst daarvan af.

Er zijn nog enkele andere overwegingen op grond waarvan grenzen gesteld kunnen worden aan de mate van financiële prikkels voor de werkgever. Het maatschappelijk draagvlak is van belang. Het feit dat Nederland, terecht, geen onderscheid maakt tussen risique professionnel en risique social, noopt in dit

verband tot enige terughoudendheid. Tenslotte hoort ook een kosten-batencalculatie voor de uitvoeringsorganisatie een rol te spelen in de afweging.

Ik heb over de afzonderlijke onderdelen nog enkele opmerkingen. Ik ben geen tegenstander van de gedachte van premiedifferentiatie in de Ziektewet per afzonderlijke werkgever. Ik ben evenmin tegen een eigen risico voor de werkgever bij zes of drie weken ziekteverzuim, een onderdeel van TAV II. Ik zet wel een vraagteken bij de combinatie van beide voorstellen. Een cumulatie van maatregelen die elk afzonderlijk bezien een nuttig effect kunnen hebben, betekent niet dat die nuttige effecten steeds eveneens cumuleren.

Zes of drie weken eigen risico bij ziekteverzuim halveert ongeveer de ZW-premie en halveert eveneens de marges voor premiedifferentiatie. De resterende ZW-premie moet nu naar de individuele werkgever differentiëren, na aftrek van het verzuim wegens zwangerschap en bevalling en eventueel na aftrek van de gepoolde kleine werkgevers.

Omdat de ziekteverzuimregistratiesystemen nu nog gebrekkig zijn, betreft de premiedifferentiatie voorlopig het premiejaar minus twee, zodat er in de eerste jaren nog geen sprake zal zijn van een "lik-op-stukbeleid". Ik kan niet overzien of er dan nog steeds genoeg overblijft om het beoogde effect, in de memorie van toelichting omschreven in termen als "een behoorlijk prikkelende werking" en "direct effect op het handelen van de werkgever", te realiseren. Indien het om kleine marges zou gaan, is het effect wellicht ook marginaal en dat moet dan gewogen worden tegen de overheadkosten van de uitvoering.

Mijn tweede opmerking in dit onderdeel betreft het bonus/malus-systeem in de WAO. Ik ben hier voorstander van. Een ding zit mij hierbij wel dwars. Als een werkgever een gedeeltelijk arbeidsongeschikte in dienst neemt (wellicht met een bonus) die later uitvalt wegens toenemende arbeidsongeschiktheid, is deze werkgever toch een malus verschuldigd. Ik denk dat dit als onrechtvaardig ervaren zal worden en dat dit misschien wel anti-reïntegrerend kan uitwerken. Dat klemmt des te sterker als het gaat om tewerkstelling van een gedeeltelijk arbeidsongeschikte met voortschrijdend ziektebeeld, van wie een latere uitval

wegens toenemende arbeidsongeschiktheid welhaast voorspelbaar is.

Op een ander moment in dit wetsontwerp is het kabinet wel bereid om tegemoet te komen aan de aarzelingen bij werkgevers om gedeeltelijk arbeidsongeschikten in dienst te nemen. Daar wordt geregeld dat bij ziekteverzuim van deze gedeeltelijk arbeidsongeschikte de collectieve ziektekas de bovenwettelijke aanvulling krachtens de CAO van deze werkgever gedurende drie jaar overneemt. Voor mij zou dat veel minder nodig zijn dan het achterwege laten van de malus in de hiervoor geschetste situatie.

Ik begrijp alle bezwaren tegen uitzonderingen of verfijningen van de regelgeving. Als men geen verfijning wil, zou men misschien ook kunnen overwegen om in het betreffende artikel 59, lid i, van de AAW de woorden "of verhoging in verband met toeneming van de arbeidsongeschiktheid" te schrappen. Ook de mogelijkheid van een hardheidsclausule zou ik onder ogen willen zien. Ik wacht de reactie van de staatssecretaris af.

Het thema financiële prikkels voor werknemers in ZW en WAO ligt gevoelig. Ik wil proberen er onbevangen naar te kijken. Wat de ZW betreft, constateer ik dat er bij het begin van de ziekmelding sprake kan zijn van een subjectief keuze-element, terwijl er in de eerste dagen van ziekmelding niet altijd sprake is van controle of medische begeleiding. Een zeker eigen risico bij de eerste dagen vanaf de ziekmelding vind ik zeker bespreekbaar. Een lagere uitkering dan een 100%-doorbetaling verdient daarbij de voorkeur boven het inleveren van vakantiedagen. Dat laatste betekent de facto arbeidstijdverlenging en dat acht ik maatschappelijk niet gewenst.

Nu in de Nadere aanbeveling van de Stichting van de Arbeid van 8 november 1991 onder de titel "Arbeidsvoorwaardelijke prikkels" ook de variant van het inleveren van vakantiedagen bij ziekte als mogelijkheid genoemd wordt, zal ik mij er echter niet tegen verzetten dat de wetgever dit mogelijk maakt. Inmiddels blijkt uit de ervaring met een handjevol CAO's dat de CAO-partijen niet zo erg geneigd zijn om van deze mogelijkheid gebruik te maken. Ik vind het nog wat vroeg om daarover nu al heel zorgwekkend te doen en ik vind het nog meer

voorbarig om nu al te dreigen met het niet langer verbindend verklaren van bedrijfstak-CAO's. In elk geval meen ik dat wij eerst een grondige discussie moeten voeren over het instrument van de algemeen-verbindendverklaring.

Indien blijkt, dat de stichtingsaanbevelingen over "arbeidsvoorwaardelijke prikkels" weinig gevolg hebben, wil ik het kabinet vragen of er nog andere varianten in discussie kunnen komen. Ik denk bijvoorbeeld aan de volgende variant. Men kan de discussie met de vakbeweging heropenen en haar voorleggen een doorbetaling van minder dan 100% in het begin van het ziekteverzuim te accepteren in ruil voor het opnieuw bespreekbaar stellen van bijvoorbeeld onderdelen van de voorgenomen ingreep in de WAO, zoals opgenomen in het wetsvoorstel TAV III, dat inmiddels TBA heet. In dat geval zou de vakbeweging geconfronteerd worden met een test naar haar solidariteitsgehalte: zijn actieve werknemers, die bijna allen wel eens ziek zijn, bereid om een klein stukje verworven bovenwettelijke rechten op te geven ter wille van collega's die langdurig arbeidsongeschikt worden verklaard?

Ik ben beland bij de vraag of financiële prikkels ook een rol kunnen spelen bij WAO-uitkeringsgerechtigden. Bij de beantwoording van deze vraag past een grote zorgvuldigheid. Het gaat hierbij om personen die via een lange gang, vaak een martelgang, langs vele artsen en instanties langdurig arbeidsongeschikt zijn verklaard. Voor een deel van deze personen geldt, dat de maatschappij hun uitkering in het verleden soms nogal gemakzuchtig als afkooptom voor het recht op arbeid heeft gehanteerd en dat een wezenlijk reïntegratiebeleid voor sommigen van hen een nieuwe kans kan bieden. Voor een ander deel gaat het om blijvend arbeidsongeschikten, mensen die inderdaad geen kant op kunnen.

Bij heroriëntatie van het beleid gericht op intensivering van de reïntegratiedoelstelling heeft de eerste groep vooral behoefte aan positieve stimulansen: aanmoediging van zelfvertrouwen, trajectbegeleiding, vormen van positieve actie. Bij een intensief reïntegratiebeleid kunnen positieve financiële prikkels en, bij eventuele afwezigheid van de bereidheid tot medewerking, negatieve financiële prikkels een

zekere rol spelen. Reïntegratieprikkels passen in een reïntegratiebeleid. Enkele ervan zijn in dit wetsontwerp opgenomen.

De roep om individuele financiële prikkels neemt echter groteske en absurde vormen aan, als deze ook toepasbaar wordt verklaard op blijvend volledig arbeidsongeschikten. Ik denk hierbij aan mensen die geen kant op kunnen, aan onomkeerbare gevallen; ik gebruik een aantal termen dat inmiddels gangbaar is geworden in de discussie. Dan verdwijnt de relatie met het reïntegratiebeleid achter de horizon en resteert slechts een naakt financieel argument. Wij beseffen heel goed dat bij de aanvang van de arbeidsongeschiktheid de vraag naar omkeerbaarheid of onomkeerbaarheid vrijwel nooit met zekerheid te beantwoorden is. Bij een goede begeleiding en periodieke herbeoordeling blijkt echter uiteindelijk vanzelf wie er onomkeerbaar arbeidsongeschikt is. De vraag naar eventuele onomkeerbaarheid leidt natuurlijk wel tot een uitzichtloze impasse als men zich niet tevreden stelt met de rol van begeleider en periodiek beoordeelaar, maar zich de rol van toekomstvoorspeller wil aanmeten.

Ik heb de indruk dat in de diverse kabinetsvoorstellen tot dusver het element van financiële prikkels iets overbelicht wordt en elementen als verbetering van de uitvoeringspraktijk en investeren in de uitvoeringsorganisatie iets onderbelicht blijven. De laatste zijn evenzeer onmisbaar bij een werkelijk volumebeleid.

Tot voor kort waren de uitvoeringsorganisaties van de arbeidsongeschiktheidswetten nogal in zichzelf gekeerde en weinig transparante organen. Publieke en politieke belangstelling en controle waren miniem. Sinds kort is de publieke en politieke aandacht voor uitvoeringspraktijk en uitvoeringsorganen sterk gegroeid. Dat is een winstpunt, maar de wijze waarop die betrokkenheid zich uit, is niet altijd even gelukkig. Daar kom ik nog op terug. Sinds kort is ook de veranderingsbereidheid van de uitvoeringsorganisaties sterk toegenomen, evenals de bereidheid om verkoking te overwinnen. Het meest opvallend was wel de bereidheid van de FNV, in een recente nota, om schotten te verwijderen. De FNV is met vele posities geworteld in alle uitvoeringsorganen van de sociale verzekering en de arbeidsvoorziening. Van belang

is zeker ook dat de eerste stap in de richting van een iets verzelfstandig en een iets onafhankelijker en actiever toezicht op de uitvoeringsorganisatie van sociale verzekeringen in gang is gezet.

Ik ga nu niet in op allerlei herstructureringsuggesties, de discussie over de bestuursamenstelling (bipartiet of tripartiet), de ingewikkelde relatie tussen sectorale en regionale aanpak en de vraag op welke wijze het tot dusver onderling te sterk van elkaar verwijderde uitkerings- en arbeidsvoorzieningsbestel nauwer op elkaar afgestemd kunnen worden, hoewel al die vragen relevant zijn voor een volumebeleid. Ik blijf dicht bij huis en beperk mij tot vragen die direct relevant zijn voor een goede uitvoering van TAV I en overig volumebeleid inzake arbeidsongeschiktheid.

Ik zei al dat ik de grotere politieke betrokkenheid bij de uitvoeringsorganisatie toejuich, maar dat zij soms ongelukkig tot uiting komt. Ik onderstreep de politieke eindverantwoordelijkheid voor de sociale zekerheid, inclusief de werknemersverzekeringen, en voor de wijze van uitvoering tegenover de leus "alle macht aan de sociale partners". Die eindverantwoordelijkheid kan echter alleen dan goed worden waargemaakt, als er sprake is van nauw overleg met de uitvoeringsorganisaties en als de politiek bereid is hun overwegingen inzake uitvoerbaarheid serieus te nemen.

Ik kom dan op het amendement-Linschoten/Schimmel, dat ik volgens mevrouw Gelderblom tot haar verbazing honend neergesabeld zou hebben. Ik hoop dat ik met het volgende de verbazing van mevrouw Gelderblom kan wegnemen. Ik begrijp heel goed dat de Tweede Kamer, na meer dan tien jaar onmachtig gestoethaspel met vrijwillige en vrijblijvende samenwerkingsafspraken tussen bedrijfsverenigingen en GMD, een daad wilde stellen en het belang van een zo vroeg mogelijke reïntegratie-inspanning scherp wilde formuleren in de wet. Het op een achternamiddag bedachte amendement-Linschoten/Schimmel, over een verplichte melding met dossieroverdracht aan de GMD na zes weken en een in de dertiende week door de GMD op te stellen reïntegratieplan, was echter een overreactie en een vorm van bureaucratisch radicalisme. De onwerkzaamheid van dit model is

vroegere week door de SVR voldoende aangetoond. In het amendement-Linschoten ging het om een melding van alle ziektegevallen na zes weken. Dat zijn er 700.000. De tekst van het amendement-Linschoten/Schimmel moet naar mijn mening alsnog worden gewijzigd in een werkzame formulering. Wat mij betreft staat daarbij het belang van een vroegtijdige reïntegratie-inspanning voorop, en niet formaliteiten als meldingsplicht en dossieroverdracht.

Bij het ontwikkelen van een goed werkend model voor een vroegtijdige reïntegratie-inspanning mag er wat mij betreft voorlopig best een verschil bestaan tussen de bedrijfsverenigingen die zijn aangesloten bij het GAK, en de zelfadministrerende bedrijfsverenigingen. De eerste groep heeft de GMD in eigen huis. Samenwerking en verdere integratie van GAK en GMD zijn al in de steigers gezet. In dit geval kan men zonder enige bureaucratische overhead al anticiperen op de zogenaamde geïntegreerde gevalshandeling.

Bij de zelfadministrerende bedrijfsverenigingen ligt dat anders. Natuurlijk moet ook van de zelfadministrerders geëist worden dat alle langdurig zieke werknemers vroegtijdig, dat wil zeggen uiterlijk na zes maanden en soms eerder, bij de GMD gemeld worden, zodat het niet langer kan voorkomen dat zieke werknemers na twaalf maanden ongemerkt de WAO inglijden. Voordat die eerste zes maanden verstreken zijn, zouden deze bedrijfsverenigingen zelf al terugkeerplannen kunnen maken. Daarvoor moeten de zelfadministrerders over arbeidsdeskundigen kunnen beschikken. Het zou goed zijn als zij die vanaf heden zouden aantrekken en/of opleiden.

Als wij de reïntegratiedoelstelling serieus nemen, hebben wij meer arbeidsdeskundigen nodig. Investeren in de uitvoeringsorganisatie is een van de voorwaarden voor een goed reïntegratiebeleid. Voor de reïntegratietaken betekent dit meer en deels anders georiënteerd personeel. Ik denk daarbij zeker niet in de eerste plaats aan medici. De WAO is niet alleen een kwestie van medische mankementen, maar vooral een kwestie van mankementen in het arbeidsbestel. Ik denk vooral aan arbeidsdeskundigen en aan personeel dat zorgt voor begeleiding in het traject van uitkering naar werk.

Voorzitter: Tjeenk Willink

De heer **Van de Zandschulp** (PvdA): Voor een toelichting op dit standpunt kijk ik even terug naar de ontwikkelingen in de jaren tachtig. Toen de werkloosheid pijlsnel opliep in de richting van 850.000 is ervoor gekozen, bij de arbeidsbemiddeling voorrang te verlenen aan de iets kansrijkeren. Het ging om zogenaamde vraaggerichte bemiddeling. De afdelingen bijzondere bemiddeling bij de arbeidsbureaus werden zelfs opgeheven. De prijs van die keuze bleek toen in de tweede helft van de jaren tachtig de arbeidsmarkt weer aantrok. De arbeidsinschakeling van veel langdurig werklozen vergde een arbeidsintensieve, individuele trajectbegeleiding en maatwerk. Daartoe werden instrumenten bedacht als heroriënteringsgesprekken, sollicitatieclubs, loonkosten- en scholingssubsidie en banenpools.

De positie van langdurig arbeidsongeschikten met restcapaciteit — om die afschuwelijke term te gebruiken — is in menig opzicht vergelijkbaar met die van langdurig werklozen, al is de problematiek nog weerbarstiger. Die categorie is nog langer aan haar lot overgelaten. Vanaf medio 1986 kreeg de GMD de arbeidsbemiddelingstaak voor gedeeltelijk arbeidsongeschikten opgedragen, aanvankelijk zonder bijpassend instrumentarium. De laatste jaren begint de GMD over enig gereedschap voor de reïntegratietaken te beschikken, zij het nog steeds mondjesmaat.

Sinds enkele jaren beschikt de GMD over een bescheiden, maar toenemend scholingsbudget. Met de invoering van de verbeterde ontslagbescherming van arbeidsongeschikten in 1991 en met de invoering dit jaar van het bonus/malussysteem, loonkosten- en inwerkingssubsidie-mogelijkheden wordt de GMD voorzien van gereedschap voor die taak.

De personeelstoerusting is echter beperkt. Van de ongeveer 1600 personeelsleden van de GMD zijn er, voor zover mij bekend, ruim 40 belast met arbeidsbemiddeling en vacaturewerving in het hele land. Ook als ik er rekening mee houd dat de arbeidsdeskundigen in hun contacten met bedrijven oren en ogen wijd open hebben, is dat aan de magere kant.

Het aantal scholingstoepassingen was enkele jaren geleden nog zeer onbeduidend, maar groeit nu toch.

Van de Zandschulp

Voor 1990 kom ik alles te zamen op een kleine 6000 scholingstoepassingen. Dit is zeker vermeldenswaard, maar toch nog niet echt indrukwekkend. Van die scholingstoepassingen had circa 18% betrekking op personen boven de 40 jaar. Op het eerste gezicht viel dat percentage mij nog mee, totdat ik mij realiseerde, dat ruim driekwart van de arbeidsongeschikten boven de 40 jaar is.

Over scholing maak ik nog één opmerking. Het kabinet stelt, dat scholing de kortste weg naar een arbeidsplaats dient te volgen. In het algemeen spreek ik dat niet tegen. Ik maak er echter wel een relativerende kanttekening bij. Arbeidsongeschiktheid kan soms zeer langdurig zijn. Prognoses over de arbeidsmarktontwikkeling hebben hun beperkte geldingsduur. Ik geef een voorbeeld. Een jeugdige gymnastiekleraar met hart en ziel voor het onderwijs raakt lichamelijk fors gehandicapt. Hij zal zijn vroegere beroep waarschijnlijk nimmer meer kunnen uitoefenen. Misschien is deze persoon na omscholing wel heel geschikt als wiskunde- of aardrijkskundeleraar. Wellicht is dat niet de kortste weg naar betaalde arbeid, zeker niet als wij straks het begrip passende arbeid in de WAO vervangen door gangbare arbeid. Ik denk, dat wij deze langere scholingsweg van deze gymnastiekleraar toch maar moeten toestaan. Ik pleit dus voor een soepeler toepassing.

Nu de GMD onder andere via dit wetsvoorstel voorzien wordt van gereedschap voor de reïntegratietoek, is het zaak, eveneens voldoende goed toegerust personeel voor deze taak aan de uitvoeringsorganisatie beschikbaar te stellen. De opgedane ervaringen met arbeidsmarkttoeleiding van langdurig werklozen kunnen door de GMD benut worden. Ik denk aan de heroriënteringsgesprekken. Samenwerkingsverbanden tussen GMD en arbeidsbureaus, zoals hier en daar al ontstaan, zijn zeer nodig.

In het 25ste jaar van de WAO lijkt de maatschappij voor het eerst ernst te gaan maken met volumebeheersing. De start van het volumebeleid geschiedt helaas in een moeilijk arbeidsmarktjaar met licht oplopende werkloosheid. De implementatie van diverse maatregelen zal ook enige tijd vergen. Sommige maatregelen zullen na evaluatie wellicht bijgesteld moeten worden of aangevuld moeten worden. Er zal meer en anders georiënteerd personeel aangetrokken

moeten worden voor de uitvoering van de reïntegratietoek. Ik heb goede verwachting van de mogelijkheden. De politiek moet wel enig geduld en enige volharding tonen. Na 25 jaar van veel scheefgroei is een volumebeheersing niet in een paar maanden te realiseren. Ik stel voor, dat wij tweeënhalf jaar de tijd nemen om dit pakket maatregelen goed te implementeren, bij te stellen en aan te vullen en dan de balans opmaken.

De eerste prille tekenen van een volumebeleid dienen zich al aan. In 1991 is er sprake geweest van een licht meevallende ontwikkeling van 5000 uitkeringsjaren, vergeleken met de ramingen van de nota Sociale zekerheid 1992. Ik heb uit de schriftelijke gedachtenwisseling heel goed begrepen, dat ik ervoor moet waken om mij te vroeg rijk te rekenen. Die licht meevallende ontwikkeling van 1991 moeten wij toch wel in dank incasseren.

Afgelopen vrijdag publiceerde het kabinet een nieuw concept-wetsvoorstel in een reeks van drie over Ziektewet en WAO. Wat mij betreft, mogen de op reïntegratie gerichte onderdelen daarvan snel in behandeling komen en daarna snel ingevoerd worden. Anders ligt het met het onderdeel, dat de WAO-uitkeringshoogte verlaagt. Dat past niet in de reeks volumemaatregelen en dat tast het maatschappelijk draagvlak van het kabinetsbeleid aan. Toch denk ik, dat dit meest aanvechtbare onderdeel misschien op enigerlei wijze dienstbaar te maken valt aan een volumebeleid. Laten wij dat onderdeel nu eens voorzien van een voorwaardelijke ingangsdatum, bijvoorbeeld in deze trant: dit onderdeel gaat in op 1 juli 1994, tenzij een vooraf geformuleerde volumedoelstelling dan gehaald is. Als het kabinet dan tegelijkertijd een voorstel voorbereidt tot quotumoplegging in de WAGW — toegegeven, een paardemiddel — en dat voorziet van precies dezelfde voorwaardelijke ingangsdatum, dan krijgen beide arbeidsmarktpartijen vanuit een uiteenlopende invalshoek een sterk gezamenlijk belang bij preventie en reïntegratie. Twee stokken achter de deur, om de druk maximaal op te voeren, zouden wel eens veel onvermoede energie kunnen loslaten. Twee stokken achter de deur is een beter instrument dan één stok die goeden en kwaden zonder onderscheid slaat. De notie dat goeden en kwaden zonder onder-

scheid getroffen worden, ontleen ik aan de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Ik wens het kabinet en de maatschappij veel creativiteit en volharding toe bij het volumebeleid. Ik wens het kabinet een sterk strategisch en tactisch inzicht toe, gericht op vergroting van het maatschappelijk draagvlak, bij het zetten van verdere stappen. Misschien kan het WAO-drama dan toch nog een goede afloop krijgen.

Bij al het moeizame geploeter met de weerbarstige WAO-problematiek is het goed om soms even een adempauze in te lassen en een buitenstaander aan het woord te laten. Ik citeer uit een recent interview met de Amerikaanse econoom Galbraith:

“Ik ben een groot bewonderaar van de Nederlandse verzorgingsstaat, daar maak ik geen geheim van. Ik beschouw Holland als een van de beschaafde landen ter wereld. Dat doe ik omdat het verzorgingsstelsel een groot aantal mensen behoedt voor narigheid in het leven. Er zijn natuurlijk altijd zaken die moeten worden bijgesteld als zij tot extremen leiden, maar ik ben liever in Holland arbeidsongeschikt dan in New York. Het is een van de rustigste en gelukkigste landen van de wereld. Waarom zouden de Nederlanders klagen? Het is beter dat er te veel mensen een uitkering hebben dan dat er helemaal geen uitkering is. Het Nederlandse verzorgingsmodel is completer dan het Amerikaanse. Dat vereist hogere belastingen. Ik vind het een teken van beschaving, dat mensen belasting willen betalen om anderen ellende en gebrek te besparen.”

Misschien moeten wij het 25-jarig bestaan van de WAO toch maar vieren, op ingetogen wijze.

De heer **Van der Meulen** (CDA): Voorzitter! De jaren tachtig kunnen gekenmerkt worden als een periode waarin een start werd gemaakt met de versterking van de werkgelegenheid en bestrijding van de hardnekkige werkloosheid, met als startpunt het centraal akkoord 1981, een akkoord dat helaas twee jaar te laat kwam. Hopelijk zullen de jaren negentig te boek gaan staan als jaren waarin met succes de strijd tegen ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid is begonnen.

En ook hier lag als startpunt een door de overheid, werkgevers- en werknemersorganisaties bereikt akkoord. Zonder een dergelijk akkoord tussen alle verantwoordelijke groeperingen zou er geen kans van slagen zijn. Alle groeperingen moeten hieraan meewerken. Het zou eigerlijk van een overtrokken arrogantie getuigen wanneer een der groeperingen zou denken deze gigantische operatie alleen te kunnen klaren, maar dat is gelukkig niet het geval. De schijnwerpers zullen in de komende jaren gericht worden op een ernstige poging om ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid terug te dringen. Dat is een goede zaak.

Wij hebben in de achterliggende jaren te maken gehad met een vaak forse toename van bedrijfsinvesteringen en werkgelegenheid. In de MEV 1992 wordt vastgesteld dat een groeivertraging voor ons land onvermijdelijk is, met nadelige effecten op onder andere de groei van de werkgelegenheid. Ook de minister van Economische Zaken en prof. Rutten hebben daar verleden week het een en ander over gezegd. Dreigt niet het gevaar dat de bestrijding van met name de langdurige werkloosheid in het moeras zal zakken, om nog maar te zwijgen van de plannen om zestigduizend allochtonen aan het werk te krijgen? Zijn wij, ook als er sprake is van een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid, in staat om zowel het een als het ander en nu ook het derde te realiseren? Of is het meer een kwestie van het een, het ander of het derde aan te pakken? Die zorg, die ongerustheid van de CDA-fractie klinkt ook door aan de overzijde en bij de minister zelf in het pleidooi voor of de gedachte aan wettelijke maatregelen voor het in dienst nemen van allochtonen. Hoe groot is de kans dat de bestrijding van het ziekteverzuim en de arbeidsongeschiktheid als een modeverschijnsel wordt gezien waarmee eer te behalen is als er in een bedrijfstak of onderneming successen worden geboekt terwijl het algemene beeld van de werkloosheid verslechtert? Ik doel nu niet op bepaalde verdringingsprocessen die wel van tijdelijke aard zullen en die wij ook voor onze rekening moeten nemen. Nee, het gaat mij veeleer om een structurele aanpak van de door mij genoemde aandachtsgebieden langdurige werkloosheid, allochtonen en ziekte en arbeidsongeschiktheid. Hoe zal

dat alles gaan bij de in de komende jaren te verwachten economische ontwikkelingen? Mijn fractie zou het op prijs stellen als de staatssecretaris hieraan een beschouwing wilde wijden, maar misschien zouden wij ook eens kunnen letten op de wijsheid van de Prediker: "Als je steeds op de wind let, zul je niet zaaien en als je steeds op de regen let, zul je niet maaien; doe je werk nu maar, want je weet niet of het een gelukken zal of het andere, dan wel of beide te zamen goed zullen zijn."

Voorzitter. Mijn fractie onderschrijft de doelstelling, verwoord in de memorie van toelichting: het terugdringen van de groei van het arbeidsongeschiktheidsvolume en het geven van betere mogelijkheden aan een arbeidsongeschikte om weer aan het arbeidsproces deel te nemen. In het voorlopig verslag heeft de CDA-fractie maar een paar vragen op hoofdpunten gesteld. Ik dank de staatssecretaris voor haar antwoord daarop, maar ik zou mij toch nog enkele opmerkingen willen veroorloven.

Een zeer omstreden punt, ook in relatie met de nu unanieme opvatting in de SER, is de als een verplichting gehandhaafde premiedifferentiatie. Dit systeem is een goed uitgangspunt, want de rekening wordt neergelegd waar de kosten worden gemaakt. En als er niets wordt gedaan aan preventie, begeleiding, arbeidsomstandigheden en dergelijke, moet degene die daar verantwoordelijk voor is, maar op de blaren zitten. Het omgekeerde geldt ook. Maar door het eigen risico voor de werkgever om de eerste drie of zes weken voor eigen rekening te nemen komt dit nog veel pregnanter naar voren. Als er in een bedrijfstak sprake is van een gemiddelde van bijvoorbeeld 6%, met een spreiding van 2 tot 16%, dan komt dit hard aan.

Wij hebben geen concreet antwoord gekregen op de vraag, hoeveel procent de ziektewetpremie zal dalen bij invoering van de periode van drie tot zes weken. Ik moet mij dus beperken met gegevens van anderen. De FME heeft berekend, uitgaande van bepaalde veronderstellingen, dat in de metaalindustrie de premie zal dalen van 9% naar 3%. En van die 3% komt ongeveer 1,5% voor rekening van de werkgevers en daar zou de differentiatie plaats moet vinden. Wegen hier de kosten op tegen de baten? Zijn daarover berekeningen bekend? Of gaan wij

hier dezelfde weg op als bij de vervroegde aanmelding van ziekte bij de GMD? Ik kom hier straks nog op terug. Heeft de SVR hier een oordeel over? Hier betreft kosten en vooral effecten bij de verplichte differentiaties. De uitvoeringsorganisaties liggen toch al zwaar onder vuur, om een uitdrukking van collega Heijmans aan te halen. Worden uitvoeringsorganen, naast uitkeringsfabrieken nu ook berekeningsfabrieken die tot twee cijfers achter de komma, premies moeten vaststellen? Het lijken de Olympische Spelen wel, een verschil van 0,09 gaat van goud naar brons.

Naast praktische argumenten wil ik een meer principieel punt opvoeren. Mijn fractie onderschrijft de opvatting in de memorie van toelichting dat er een "herschikking van bevoegdheden tussen overheid en sociale partners moet komen. Vergroting van verantwoordelijkheden in het kader van de Ziektewet sluit immers aan bij de verantwoordelijkheid die sociale partners dragen bij terugdringing van het ziekteverzuim."

Wordt hier, zo vraag ik de staatssecretaris, de verantwoordelijkheid van sociale partners niet verkleind door het verplicht opleggen van een ver doorgevoerde premiedifferentiatie? Ik meen dat nu wordt gewerkt met gemiddelde premies. Past het niet meer in het uitgangspunt van de vergroting van de eigen verantwoordelijkheid, de verplichting om te zetten in een bevoegdheid van een gemiddelde premie af te wijken?

Een paar opmerkingen over het bonus/malussysteem. Ik ga niet twisten over de uitvoerbaarheid en ingewikkeldheid. Het is een voorstel dat gedragen wordt door de SER. Men kan een groot geloof hebben in de werking daarvan, maar zelfs met een klein geloof kunnen bergen worden verzet. Wij hebben moeten constateren dat er wat onrust is bij kleine bedrijven. Hun woordvoerder, de heer Kamminga, heeft daarvan op 20 februari blijk gegeven. Hij voorziet duizenden faillissementen door het bonus/malussysteem en roept de Eerste Kamer op of het voorgestelde systeem zijn doel niet voorbij schiet. Dat moesten wij nog maar eens ernstig nagaan in deze Kamer. Ik leg de opvatting van de heer Kamminga bij de staatssecretaris neer. Op duizenden faillissementen zitten wij niet te wachten. Naast veel menselijk leed is er veel werkgelegenheid mee

gemoed. Ook heb ik begrepen dat er in het veld bij bepaalde G en G-sectoren met name in de gezondheidszorg ongerustheid bestaat over de vraag of dit systeem wel werkt. Men werkt met krappe budgetten. Er moeten meer handen aan het bed. Herbezetting is moeilijk en men heeft zorg over het handhaven van de kwaliteit van de zorg. Is het mogelijk, in navolging van enkele onderwijssectoren, onder stringente voorwaarden vrijstelling te verlenen?

Dan het systeem zelf. Op grond van welke overwegingen kan de werkgever straks een boete worden opgelegd, ook in situaties waaraan de werkgevers part noch deel hebben? Mogen risico's, opgedaan in de persoonlijke sfeer, worden afgewenteld op de werkgever? Ik denk dat deze vraag straks in verhevigde vorm terugkomt als werkgevers verplicht worden, drie weken of zes weken voor eigen rekening te nemen.

Waarom is bij de malusregeling uitgegaan van het jaarsalaris en niet van het bedrag dat door de uitkeringsinstantie moet worden uitgekeerd? Dat is toch de schade die gaat ontstaan?

Voorzitter! Het oordeel over een hardheidsclausule zal door de fractie van het CDA gegeven worden na het antwoord van de staatssecretaris, al komt die clausule ons in eerste instantie sympathiek voor.

Ten slotte maak ik nog enkele opmerkingen over het aanvaarde amendement betreffende de zesweekse melding aan de GMD en de verplichting om binnen dertien weken met een reïntegratieplan te komen. In het voorlopig verslag heeft de CDA-fractie reeds aangegeven, deze weg niet op te willen gaan. Onze vraag, wat de staatssecretaris zou doen bij een negatief advies van de SVR, werd toen niet beantwoord. Daar kan de staatssecretaris nu niet om heen. Ik geloof dat wij vast kunnen stellen dat het oordeel van de SVR vernietigend is. Ik behoef niet alles te herhalen want de conclusies zijn algemeen bekend. Los van de kosten zou een "berichtenstroom" op gang komen die eerder belemmerend dan effectief zal zijn. Geen automatische overdracht van dossiers die betrekking hebben op mensen met elk een eigen geschiedenis en een eigen problematiek, maar een betrouwbare doeltreffende selectie, zo snel als mogelijk is, zoals nu reeds tussen GAK en GMD is

overeengekomen. Naar wij hopen, kunnen de zelfadministrerende organen zich hierin ook vinden. Ik heb kennis genomen van het standpunt van collega Van de Zandschulp, die een suggestie deed voor een tweesnelhedenbeleid. Het beleid van de eerste snelheid zou moeten bestaan uit wat GAK en GMD op gang hebben gebracht maar dat van de tweede snelheid is niet duidelijk. Is dat wat nu in de zes/dertien weken staat of wat in de zes maanden en in de jaargang staat?

De heer Van de Zandschulp (PvdA): Voorzitter! Ik bedoelde daarmee dat de zelfadministreerders inderdaad uiterlijk in de zesde maand, maar in een aantal situaties waarin hun dat nuttig lijkt eerder, een langdurig zieke werknemer bij de GMD moeten melden, maar dat zij voordien zelf al aan de slag kunnen met reïntegratieopgingen, bijvoorbeeld door een terugkeerplan op te stellen. Dat was mijn concrete invulling voor het model van de zelfadministreerders.

De heer Van der Meulen (CDA): Voorzitter! Dat is helemaal duidelijk. Ik zou me er nog in kunnen vinden ook, maar we zitten nog wel met het gewijzigde artikel 71a, waarin gesproken wordt van de zesde week in plaats van de zesde maand. In haar brief aan de SVR schrijft de staatssecretaris "Ik overweeg de te wijzigen wetsartikelen niet in werking te laten treden dan nadat uw Raad hierover heeft geadviseerd". De Eerste Kamer had dan een besluit moeten nemen zonder kennis te dragen van het advies. Er is echter een vertraging opgetreden omdat ambtenaren nogal veel tijd gekregen hebben om de memorie van antwoord te schrijven.

Ik vraag de staatssecretaris of er een mogelijkheid is om dit artikel niet in werking te laten treden, ook na aanvaarding van het totale wetsvoorstel door de Eerste Kamer. Anders zitten we er vanaf 2 maart aan vast en dan zal de GAK vanaf 2 maart, als het voor die datum in de Staatscourant heeft gestaan, moeten beginnen met het opsturen van al die dossiers, terwijl zowel de staatssecretaris als de SVR zegt dat we die weg niet op moeten gaan. Stel dat het niet mogelijk is om dit uit te zonderen van de wet. Is de staatssecretaris dan van mening dat hier in feite sprake is van onzorgvuldige wetgeving?

Tot slot wil ik nog een korte opmerking maken over de werksfeer van de wet. Op een vraag van de CDA-fractie over de positie van het overheids personeel werd geantwoord dat het artikel over die 6 en 13 weken geen betrekking heeft op ambtenaren. Dat doet bij ons de vraag rijzen, of er nog meer artikelen van deze wet niet van toepassing zijn op ambtenaren. Met excuses voor de vele vragen — wij hebben het snel in deze Kamer willen behandelen — wacht ik met belangstelling de antwoorden af.

□

De heer Veling (GPV): Mijnheer de voorzitter! Graag zeg ik de staatssecretaris dank voor de antwoorden die zij op mijn vragen heeft gegeven. In deze openbare behandeling van TAV I ga ik graag nog eens in op de achtergrond van de discussie over het stelsel van sociale zekerheid in verband met ziekte en arbeidsongeschiktheid.

In de discussie over Ziektewet en WAO worden drie onderling samenhangende zaken onderscheiden: het arbeidsbestel (waarin mensen inkomen verwerven door ervoor te werken), het zorgsysteem (waarin mensen aangewezen zijn op een uitkering) en, zoals ik het laatst hoorde noemen, de zorgpassage (het tussenterrein waar mensen onderweg zijn, naar ik vrees, van het arbeidsbestel naar het zorgsysteem).

Het is een goede zaak dat in de herbezinning op de sociale zekerheid rondom ziekte en arbeidsongeschiktheid het gehele samenstel van de drie genoemde zaken aan de orde komt, zij het niet tegelijkertijd. Wij zullen het nog hebben over het zorgstelsel als zodanig en ook over de inrichting van de "passage". Vandaag spreken wij vooral over het arbeidsbestel. Dat is, als ik het goed heb, niet het meest spectaculaire onderdeel van de TAV-operatie: het eerst klaar en geen of niet veel politieke spanningen. Moet daaruit worden geconcludeerd dat maatregelen met betrekking tot het arbeidssysteem het minst belangrijk zijn? Dat is mijns inziens beslist niet het geval.

De kwaliteit van het arbeidsbestel is natuurlijk altijd voorwerp van veel zorg geweest, ook in de politiek. Maar bij de ontwikkeling van de sociale zekerheid in verband met ziekte en arbeidsongeschiktheid in de

achter ons liggende decennia hebben toch vooral de opbouw van een goed zorgsysteem en de organisatie van een soepele "passage" veel aandacht gekregen. Dat was goed voor de mensen die vastliepen in het arbeidsbestel en dat was ook goed voor het arbeidsbestel zelf, omdat het zo ontlast werd van de zorg voor mensen wier arbeidsproductiviteit te wensen overliet of zelfs voor mensen die op hun arbeidsplek overbodig werden.

Nu wordt de politiek vandaag verweten dat zij naïef is geweest, te weinig realistisch. Er is te weinig rekening gehouden met calculerende burgers en met eveneens naar zich toe rekenende bedrijven en instellingen. Beide partijen hebben te weinig oog voor de macro-economische effecten van de hoge lasten van ziekte- en arbeidsongeschiktheidsregelingen. Over die calculerende burger zullen wij het in de toekomst in het vervolg van de TAV-operatie nog wel eens hebben. Het is ook belangrijk, vandaag te spreken over de berekenende onderneming of instelling.

Er zijn veel verschillende oorzaken van uitval uit het arbeidsbestel. Ik meen dat de cultuur in ons arbeidsbestel zelf de uitval bevordert. Arbeidsorganisaties staan dikwijls onder grote druk; er moet rendement worden behaald en dus worden hoge eisen gesteld aan de arbeidsproductiviteit van werknemers. Het paradoxaal van de ontwikkeling van een goed en toegankelijk zorgstelsel, waar veel aan is gedaan, is geweest dat de arbeid door een verhoging van de premiedruk duurder werd. Daardoor groeide de druk op de arbeidsproductiviteit en werd het streven om mensen door machines te vervangen, versterkt. En dus werd de uitval uit het arbeidsbestel nog eens bevordert. Een reden te meer om met alle macht te streven naar verkleining van het volume van de arbeidsongeschiktheid.

Hoe doe je dat? Niet alleen door oneigenlijk gebruik en misbruik van het zorgsysteem te bestrijden en het systeem eventueel minder aantrekkelijk te maken. En ook niet alleen door de passage opnieuw in te richten. Het laatste moet overigens met zorgvuldigheid worden gedaan en niet door goedbedoelde, maar onvoldoende doordachte maatregelen, zoals de zesde-weeksmelding, waarover al veel is gezegd. Er moet namelijk ook worden gekeken naar

het arbeidsbestel. Mensen moeten minder gauw uit het luik van het arbeidsbestel vallen. Als ze door de trampoline van het zorgstelsel teruggekaatst worden, dan moet het luik natuurlijk niet net zijn gesloten. Het is van groot belang dat de arbeidsorganisaties verantwoordelijkheidsbesef aan de dag leggen voor de werknemers, ook voor mensen die niet of niet meer kunnen voldoen aan de hoogste maatstaven van produktiviteit. Is de staatssecretaris het met mij eens dat de intentie van TAV I zo kan worden omschreven?

Bestudering van de concrete voorstellen maakt echter duidelijk dat wetgeving in dezen maar een gebrekkig instrument is om een cultuurverbetering in het arbeidsbestel te bevorderen. Ik ben blij met het initiatief om te komen tot een verplichting voor bedrijven om gebruik te maken van een vorm van bedrijfsgezondheidszorg. Verder lijkt het mij juist, financiële prikkels in te voeren voor bedrijven en instellingen om zorgvuldig met mensen om te gaan. Premiedifferentiatie kan wellicht zo'n prikkel zijn, hoewel ik mijn twijfels houd omtrent de effectiviteit ervan in relatie tot de drie/zes-wekenmaatregel. Ook de invoering van een bonus/malussysteem lijkt mij bruikbaar. Maar wat dit laatste instrument betreft moet mijns inziens worden gevreesd dat het ook averechtse effecten kan hebben. Zal in een arbeidsbestel waar de arbeidsproductiviteit zo hoog genoteerd staat een bonus veel werkgevers ertoe brengen om riskante werknemers in dienst te nemen, anders dan misschien tijdelijk?

En zal in zo'n arbeidsbestel de wens om een malus te ontwijken niet leiden tot een verscherping van de selectie bij indiensttreding? In antwoord op mijn vraag hierover spreekt de staatssecretaris over waarborgen bij medische keuringen. Maar hierdoor wordt toch geen garantie geboden, dat risico's van ziekte niet op een meer impliciete manier in de werving van personeel een rol gaan spelen?

Op mijn vraag naar de wenselijkheid om in het bonus/malussysteem bedrijfsrisico's te onderscheiden van sociale risico's verwijst de staatssecretaris naar de komende discussie over de WAO. Toch vraag ik haar nu, bij de behandeling van de maatregelen betreffende het arbeidsbestel, of het streven naar een versterking van

het verantwoordelijkheidsbesef in arbeidsorganisaties niet wordt tegengewerkt, doordat een werkgever ook de lasten moet dragen van risico's die volstrekt buiten zijn verantwoordelijkheid liggen? Dat lijkt mij een vraag die in dit kader aan de orde is.

Ten slotte heb ik nog een vraag over de situatie in het onderwijs, voor zover de personele bekostiging plaatsvindt op basis van declaraties. De staatssecretaris wijst op pagina 22 van de memorie van antwoord op de bonus/malusregeling die in verband met het Vervangingsfonds zal gaan gelden in het FBS-regime. Wij zullen daar later vandaag nog over spreken. Mijn vraag is, of die verwijzing wel juist is. Het Vervangingsfonds werkt toch niet in de passage van het arbeidsbestel naar het zorgsysteem en vice versa? Het is een verzekering die de vervanging voor onderwijsinstellingen mogelijk maakt. De bewindslieden van Onderwijs hebben zich nogal beijverd om te laten zien dat dit geen zaak is die binnen het systeem van de sociale zekerheid moet worden bekeken. Ik wacht het antwoord van de staatssecretaris met veel belangstelling af.

□

Mevrouw **Bolding** (Groen Links): Mijnheer de voorzitter! De grote politieke belangstelling voor een beleid dat is gericht op het terugdringen van het arbeidsongeschiktheidsvolume, moet alle betrokkenen zonder meer goed doen. Hoeveel jaren wordt er al niet gevraagd om maatregelen die de instroom van arbeidsongeschikten in het arbeidsproces bevorderen? Je zou verwachten dat een regering die via wetswijzigingen, dus met inschakeling van het gehele parlement, optreedt voor verbetering van instroommogelijkheden, niets dan lof ten deel valt. Toch leveren dergelijke discussies altijd weer heftige en verhitte debatten op. Dat komt meestal omdat er vaak tegelijkertijd een verlaging van de financiële overheidsbijdragen aan wordt gekoppeld. En dat is ook vandaag weer het geval. Goed, wij praten over maatregelen die het arbeidsongeschiktheidsvolume moeten terugdringen, maar tegelijkertijd weten wij dat, als het volumebeleid niet aanslaat, er onvermijdelijk kortingen op de uitkeringen zullen volgen. Daar zit nu een belangrijke

kern van het probleem. Daarmee wordt namelijk iets gezegd over de betrokkenheid die de overheid voelt met deze groep uit de samenleving.

Het is enigszins wrang te moeten constateren dat vele discussies over het WAO-volumebeleid beginnen met de constatering dat het aantal uitkeringsgerechtigden te hoog is geworden, dat het allemaal te duur wordt, dat het niet meer op te brengen is en dat dus het aantal uitkeringsgerechtigden omlaag moet. Vervolgens komen er al dan niet fraaie voorstellen die bij elkaar worden gepresenteerd als een serieus volumebeleid. Geen wonder dat iedere arbeidsongeschikte in ons land zijn hart vasthoudt als de zoveelste stelselwijziging wordt voorgesteld. Door in het verleden al de verdisconteringsbepalingen in de WAO en de AAW af te schaffen en de arbeidsongeschikte niet langer arbeidsongeschikt maar gedeeltelijk arbeidsgeschikt te noemen, wordt deze weliswaar veel meer gelijkgesteld met andere werkzoekenden, hetgeen positief is, maar een bijkomend effect is wel dat in de meeste gevallen ook de uitkering wordt verlaagd.

Ook de manier waarop de WAO-discussie in augustus vorig jaar werd gevoerd, is een ongelukkig voorbeeld. Het kabinet lanceerde een proefballon die een enorme schokgolf teweegbracht omdat de effecten niet te overzien waren, trok dat vervolgens ook weer voor een deel in, maar veroorzaakte al met al wel een grote ongerustheid onder een van de kwetsbaarste groepen in onze samenleving. Dat had toch ook wel wat zorgvuldiger gekund? Als het uitgangspunt is, dat deze kwetsbare groepen in de samenleving een kans moeten krijgen, dan rust daarmee een heel zware verantwoordelijkheid op de schouders van onder andere de Partij van de Arbeid als regeringspartij. Zo omgaan met de problematiek als vorig jaar is gebeurd, levert zonder meer een gepeperde rekening van de kiezers op. De wijzigingen van de arbeidsongeschiktheidsregelingen komen ook nog in een periode die wordt gekenmerkt door een enorm groot overschot op de arbeidsmarkt, waardoor zelfs de gezonde Hollandse jongens al hard tegen elkaar op moeten concurreren om een baan te verkrijgen. Dan vat al snel het gevoel post dat het om de zoveelste ordinaire bezuiniging gaat, verpakt in een geraffineerd jasje.

Natuurlijk mag de politiek zich niet neerleggen bij het hoge percentage ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid in ons land. De groep mensen die veel te vroeg het arbeidsproces verlaat, is niet alleen veel te groot, maar is in toenemende mate ook nog eens veel te jong. Het is en blijft hard nodig om enig inzicht te krijgen in de achtergronden daarvan, want alleen dan kan er immers een begin gemaakt worden met het zoeken van een structurele oplossing. Een vergelijking met onze zuiderburen in België laat zien dat de arbeidsongeschiktheid in ons land onder jongeren veel groter is, dat de uitstroom lager is en dat een psychische diagnose in ons land drie keer zo vaak wordt gesteld.

Een sluitend antwoord op de vraag wat precies de oorzaak van het hoge arbeidsongeschiktheidspercentage is, is niet te geven. Ook de staatssecretaris komt niet verder dan de conclusie dat een veelheid van factoren een rol speelt. Vervolgens is bij al die factoren wel een kritische of relativerende opmerking te maken.

Ik ga in op twee veel genoemde factoren, namelijk stress op de werkplek en de zogenaamde zeer aantrekkelijke arbeidsongeschiktheidsregelingen in ons land. Eerst het effect van stress op de werkplek. In toenemende mate wordt de werkdruk als te zwaar ervaren. Mensen kunnen het huidige tempo niet meer bijhouden. Nederland kent een hoge arbeidsproductiviteit, maar helaas kan lang niet iedereen de constante druk en de permanente achterstanden — ook in de overheidssector — op de lange duur aan. De gevolgen daarvan variëren van een paar weekjes overwerkt zijn tot volledig uitgeschakeld raken, omdat iedere druk als ondraaglijk wordt ervaren. Een drukke betaalde baan houden, is inmiddels vergelijkbaar geworden met het bedrijven van topsport.

De staatssecretaris zegt in haar reactie op onze nadruk op het belang van werktijdverkorting, dat haar geen gegevens bekend zijn over de effecten van werktijdverkorting op het ontstaan c.q. het voorkomen van arbeidsongeschiktheid. Zij gaat nog een ontmoedigend stapje verder door te wijzen op de uitlatingen van een van de onderzoekers die het rapport "Werkstress-risico's in bedrijf en beroep" hebben uitgebracht. Deze onderzoeker vermoedt dat het gevolg van arbeidstijdsver-

korting is, dat dezelfde groep mensen dezelfde hoeveelheid werk verricht, maar nu in kortere tijd. Kortom, arbeidstijdverkorting levert meer stress op en brengt geen rust. De staatssecretaris zegt weliswaar met nadruk dat dit voor haar geen reden is te concluderen dat arbeidstijdverkorting moet worden teruggedraaid, maar echt bemoedigend klinkt het ook niet. Dat er een goede afstemming moet zijn van het aantal gewerkte uren op de hoeveelheid werk, is vanzelfsprekend. Dit mag echter niet ten koste gaan van het beleid gericht op arbeidstijdverkorting. Arbeidstijdverkorting moet betekenen: minder arbeidstijd maar ook minder taken. Als de oorspronkelijke taken toch allemaal vervuld moeten worden, moet herbezetting het gevolg zijn. Gebeurt dit niet, dan stelt in wezen de gehele arbeidstijdverkorting niets voor.

De tweede veel gehoorde verklaring voor de vele arbeidsongeschikten wordt gezocht in wat genoemd wordt: de veel te aantrekkelijke arbeidsongeschiktheidsregelingen in ons land. Van deze regelingen is jarenlang gebruik gemaakt om minder goed functionerende of minder goed van pas komende werknemers uit het arbeidsproces te laten stappen. Ik ga er niet uitgebreid op in, maar dat het ook anders kan, bleek onder andere uit de ervaring van een personeelsfunctionaris die aanwezig was op het symposium "Een waarborg voor het bestaan". Deze vertelde dat hij jaren geleden werd geconfronteerd met de vraag of er voor een bepaalde werknemer niet een lijntje naar de WAO kon worden gelegd. De personeelsfunctionaris voelde daar weinig voor en besloot de betrokken werknemer te adviseren, elders te solliciteren en daar, desgewenst, bij te assisteren. In dit geval met succes. Zo had het natuurlijk in een hoop andere gevallen ook gekund en in de wetsvoorstellen wordt gelukkig ook veel meer uitgegaan van een dergelijke benadering.

Uiteraard zijn er naast deze twee aspecten nog tal van andere factoren die hebben bijgedragen aan het huidige arbeidsongeschiktheidsvolume. Mijn fractie is van mening dat er meer inzicht moet komen in de invloed van die verschillende factoren. Een grondig onderzoek naar de achtergronden is nodig om tot structurele oplossingen te komen. Gebeurt dit niet, dan is het risico van

dweilen met de kraan open levensgroot aanwezig. De fractie van Groen Links vraagt de regering dan ook een dergelijk onderzoek te laten verrichten. Niet om het in gang zetten van maatregelen te vertragen en ook niet omdat wij verwachten dat een dergelijk onderzoek tot één remedie voor alle kwalen zal leiden, maar eenvoudigweg omdat het onmogelijk is een stelsel aan te passen aan de eisen van de jaren negentig, zonder een gedegen inzicht te hebben in de achtergronden van de gegroeide situatie. Wij vragen om een concrete toezegging van de regering op dit punt.

De organisatie van de arbeid in ons land maakt kennelijk ziek. De snelle ontwikkelingen in de maatschappij, de technologische vernieuwingen en de automatisering hebben duidelijk niet geleid tot een aantrekkelijker en rustiger werkklimaat. De vraag is nu hoe wij als maatschappij omgaan met mensen die dat tempo niet kunnen bijhouden. Wat is de taak van de overheid hierbij? In onze eeuw is het idee van de sociale rechtsstaat ontwikkeld. Dit idee steunt op het beginsel dat de overheid de taak heeft, zodanig in het sociaal-economisch leven in te grijpen dat aan de materiële voorwaarden voor een menswaardig bestaan wordt voldaan. Dat idee roept onmiddellijk een aantal vragen op, zoals: Hoe diep mag de overheid ingrijpen? Wat is een menswaardig bestaan? Welke prioriteiten heeft het, gelet op de andere taken die de overheid ook heeft?

Ik wil hier nu niet al te diep op ingaan. Wel wil de fractie van Groen Links constateren dat het solidariteitsbeginsel onlosmakelijk is verbonden met de sociale-rechtsstaatsidee. Dit komt ook tot uitdrukking in de arbeidsongeschiktheidsregelingen in ons land.

Vaststaat dat een deel van de bevolking ermee te maken krijgt, maar wie het zal treffen, is niet bekend. Het kan, zo gezegd, iedereen overkomen. Met een collectieve verzekering tegen het risico van arbeidsongeschiktheid krijgt de solidariteit met de nog onbekende collega die het zal treffen, vorm. De solidariteitsgedachte die ten grondslag ligt aan de financiering van het huidige stelsel, wil mijn fractie niet loslaten. De solidariteit met de sociaal-economisch zwakkere in de samenleving wordt ermee tot uitdrukking gebracht. Dit past ook in

het model van het collectieve succes, de consensus en de zorg voor de toekomst, dat door Albert wordt geplaatst tegenover het snelle individuele succes en de snelle winst. De Franse ondernemer Michel Albert verdedigt de verzorgingsstaat en stelt dat een goede maatschappij zich kenmerkt door solidariteit met de werkelijk armen.

Het terugdringen van het aantal arbeidsongeschikten dient naar onze mening niet te gebeuren door de uitkeringen onaantrekkelijker te maken, maar door werk te creëren en toegankelijk te maken voor gedeeltelijk arbeidsgeschikten. Hiervoor is natuurlijk in de eerste plaats geschikt werk nodig. Dat kunnen wij niet voldoende blijven benadrukken. En dat is er nu simpelweg te weinig. Kan de staatssecretaris ons bijvoorbeeld aangeven hoe zij én het arbeidsongeschiktheidsvolume wil terugdringen én meer vrouwen aan het werk wil helpen én grote groepen allochtonen wil inschakelen? Is er voor al deze mensen voldoende werk of is het de bedoeling dat alle arbeidsongeschikten uiteindelijk gewoon in de bijstand belanden? Om gedeeltelijk arbeidsongeschikten gemakkelijker te laten instromen, kunnen de maatregelen die wij vandaag bespreken een belangrijke rol spelen. Daartoe wil ik de rest van mijn bijdrage dan ook beperken.

De fractie van Groen Links is van harte een voorstander van al die maatregelen die effectief meehelpen aan het herintreden van gedeeltelijk arbeidsgeschikte werknemers. Bij sommige van de voorstellen zetten wij echter grote vraagtekens. Zo blijft het bonus/malussysteem bij ons de vraag oproepen of hiermee niet het levensgrote gevaar aanwezig is dat werkgevers het ziekterisico van sollicitanten op een oneigenlijke manier gaan inschatten. De staatssecretaris wijst ons weliswaar op de aanstellingskeuring die zich strikt dient te beperken tot een beoordeling van mogelijkheden om het werk te verrichten dat wordt aangeboden en niet meer dan dat, maar wie garandeert ons dat dit ook daadwerkelijk gebeurt? Wil de staatssecretaris ons aangeven hoe het staat met de plannen om wetgeving op dit terrein te harmoniseren, zoals zij aankondigde in de memorie van antwoord?

En dan, voorzitter, de mogelijkheid van het inleveren van vakantiedagen. Hiermee kan mijn fractie niet

instemmen. Niet iedereen verkeert in de omstandigheid dat ADV-dagen worden uitgekeerd in de vorm van verlofdagen die naar eigen keuze kunnen worden opgenomen, en waardoor een werknemer over meer dan 40 verlofdagen per jaar kan beschikken. Voor deze werknemer zal het wellicht niet zo'n probleem zijn om enkele vakantiedagen in te leveren, maar dit geldt natuurlijk niet voor iedereen. Bovendien acht mijn fractie het onjuist om op deze wijze te ontmoedigen dat een werknemer thuis even rustig uitziekt als de griep toeslaat.

Ook de premiedifferentiatie roept bij ons enige vraagtekens op, omdat die kan leiden tot zeer verschillende premies per bedrijfstak, waardoor de solidariteit met het geheel toch enigszins wordt afgebrokkeld.

Wat de verplichte sancties betreft, wil ik nog benadrukken wat we ook al in het voorbereidend onderzoek aan de orde hebben gesteld. Van de tot nu toe bestaande mogelijkheid tot het toepassen van sancties voor gedeeltelijk arbeidsgeschikten wordt weinig gebruik gemaakt. Kennelijk wordt daar in de praktijk geen reden toe gezien. Waarom nu dan toch de wettelijk vastgelegde plicht daartoe? Of hoort dit misschien bij een algemene nieuw-flinkse beleidslijn, waarbij steeds meer nadruk op sancties gelegd gaat worden? Is dit nu niet typisch een punt dat kan worden overgelaten aan de uitvoeringsorganisaties, juist omdat individuele omstandigheden zo'n belangrijke rol spelen bij het beoordelen van de mate van verwijtbaar gedrag? Dan is er natuurlijk ook een aantal voorstellen dat wij van harte ondersteunen, zoals de loonkosten-subsidie voor bedrijven die gedeeltelijk arbeidsgeschikten in dienst nemen, de aanvulling op de uitkering ingevolge de Ziektewet gedurende drie maanden, de verplichting voor de werkgever om passend werk te bieden aan een gedeeltelijk arbeidsgeschikte en natuurlijk de melding in de zesde week, die mogelijk wordt omgezet in een melding in de dertiende week. Hierbij merk ik op, dat het uiteraard uiteindelijk gaat om een vlotte reïntegratie-inspanning.

De grote vraag is natuurlijk of de volumemaatregelen zullen aanslaan. Dat kan alleen de praktijk leren. Maar de vraag wanneer geconcludeerd kan worden of het beleid is geslaagd en verdere kortingen op uitkeringen achterwege kunnen blijven, lijkt ons

Bolding

nog niet zo eenvoudig te beantwoorden, nu niet alle betrokkenen met dezelfde cijfers blijken te werken. Tijdens het voorbereidend onderzoek zijn daar vragen over gesteld en collega Van de Zandschulp is daar ook later nog nader op ingegaan. Het is kennelijk niet zo eenvoudig om tot een voor iedereen glasheldere uniforme berekening van het aantal arbeidsongeschikten te komen. Kan de staatssecretaris toezeggen dat er op korte termijn een definitie tot stand komt waar alle betrokkenen het over eens zijn? Als wij straks aan de hand van elkaar tegensprekende cijfers moeten discussiëren over het al dan niet slagen van het volumebeleid, is er pas echt een ziekmakende situatie en dat zal niet de bedoeling zijn.

Ik vat het samen. Een goed volumebeleid is essentieel. Het hoge ziekteverzuim en de arbeidsongeschiktheid in ons land moeten worden teruggedrongen. Een goed volumebeleid maakt discussies over kortingen overbodig. Daarbij horen effectieve maatregelen die een relatie hebben met de redenen voor het hoge ziekteverzuim en de arbeidsongeschiktheid. Onze bezwaren tegen de voorstellen hebben vooral betrekking op de premiedifferentiatie, het inleveren van vakantiedagen en de verplichte sancties. Een gedegen onderzoek naar de achtergronden van het hoge arbeidsongeschiktheidspercentage lijkt ons zeer op zijn plaats, net zoals een duidelijke norm voor de berekening van de omvang van de arbeidsongeschiktheid, waar alle betrokkenen zich aan conformeren, en uiteraard een goed georganiseerde uitvoeringsorganisatie die in staat is adequaat op individuele omstandigheden van werkgevers en werknemers te reageren. Uiteindelijk — daar zullen wij het over eens zijn — staat of valt het succes van het volumebeleid met de beschikbaarheid van banen en de mogelijkheden van de uitvoeringsorganisaties om wetsteksten om te zetten in praktisch handelen.

De beraadslaging wordt geschorst.

De **voorzitter**: Thans zal de eerste termijn van de wetsvoorstellen 20616 en 22157 aan de orde komen. Het was mijn gedachte dat de staatssecretaris daarna zou antwoor-

den. Uit de Kamer bereikt mij echter het verzoek, eventueel zelfs voor de dinerpauze de behandeling van de wetsvoorstellen 20616 en 22157 af te ronden. Dat zou betekenen, dat de staatssecretaris na de dinerpauze antwoordt. Het lijkt mij goed, even te schorsen voor overleg hierover met de direct betrokkenen. Dan weet dadelijk iedereen waar hij aan toe is.

De vergadering wordt van 16.13 uur tot 16.20 uur geschorst.

De **voorzitter**: De Nederlandse consensuspolitiek heeft opgeleverd dat wij nu beginnen met de wetsontwerpen 20616 en 22157 en deze afhandelen. Er is mij gezegd dat het ernaar uitziet dat er na de eerste termijn van de Kamer en het antwoord van de regering slechts een heel korte tweede termijn van de Kamer nodig is. Ik neem aan dat het antwoord van de regering dan ook kort zal zijn. De schorsing voor de dinerpauze zal dan rond half zeven zijn, zodat wij rond acht uur kunnen beginnen met het antwoord van de regering over wetsvoorstel 22228, dat wij vervolgens geheel afhandelen.

Aan de orde is de behandeling van de wetsvoorstellen:

- **Wijziging van de Wet op het voortgezet onderwijs in verband met de herziening van het bekostigingsstelsel voor scholen voor v.w.o., a.v.o., l.b.o. en m.b.o. (regeling herziening bekostigingsstelsel voortgezet onderwijs) (20616);**

- **Wijziging van de Wet op het basisonderwijs en de Interimwet op het speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs in verband met het formatie-budgetsysteem (22157).**

De **voorzitter**: Ik stel voor, deze wetsvoorstellen gezamenlijk te behandelen.

Daartoe wordt besloten.

De beraadslaging wordt geopend.

Mevrouw **Soetenhorst-de Savornin Lohman** (D66): Voorzitter! Tijdens de schriftelijke voorbereiding van beide aan de orde zijnde wetsvoorstellen zijn de belangrijkste

knelpunten die de senaatsleden voorzagen, al ter sprake gekomen. De commissieleden hebben in het eindverslag uiting gegeven aan hun waardering voor de heldere beantwoording van de vragen in de memorie van antwoord. Dat is geen beleefdheidsfrase, maar oprecht gemeend. Vaak is er kritiek, en terecht, want in de korte periode dat ik actief betrokken ben bij het wetgevingsproces, heeft al mening onleesbaar kamerstuk mijn bureau gepasseerd. Vandaar dat ik nu enige tijd inruim voor veel lof voor wat de ambtenaren hebben gepresteerd.

Men zal begrijpen dat dit niet de enige reden is om het woord te vragen. Mijn fractie heeft als richtlijn gekozen om de begrotingsbehandelingen in principe te reserveren voor ministeries waar relatief weinig wetgeving is, zoals Buitenlandse Zaken. Wij willen de wetgeving die wij onder ogen krijgen van dit ministerie, dat aan kop ligt, gebruiken om iets bredere opmerkingen te plaatsen. Dat zal bij de wet basisvorming veel uitgebreider gebeuren, maar ik mag hier een paar schoten voor de boeg geven.

Van verschillende kanten is gewezen op de overmacht aan nieuw beleid, waarvoor de scholen zich per 1 augustus 1992 gesteld zien. De staatssecretaris ontkent dit niet in zijn antwoord en noemt, overijverig, vijf operaties die nu spelen. Aan de achterliggende vraag wat de voorliggende wetsvoorstellen in samenhang met de overige veranderingen betekenen voor de kwaliteit van het onderwijs, is voorbijgegaan. Ik herhaal de vraag minder abstract. Scholen moeten in een op concurrentie gebaseerde financiële structuur gaan opereren, met selectie van goede leerlingen en goede prestaties binnen een bepaalde termijn. Tegelijkertijd krijgen zij een taak op het terrein van de integratie van allochtonen en van zwakkere leerlingen (Weer samen naar school) en op het terrein van de sociale vernieuwing. Wordt dan niet een dilemma waarvoor de rijksoverheid zich gesteld ziet, maar waarin zij geen duidelijke keuzes doet, verschoven naar het niveau van de scholen? Nog minder abstract, er wordt geschreven over een kindonvriendelijk of een kindvijandig schoolklimaat, zoals in de kranteknip-sels valt te lezen. Er zijn alarmerende signalen zoals van prof. Deen. Het gaat niet alleen om effectiviteit, maar

ook om affectiviteit. Het kind zelf verdwijnt uit het beeld.

Ik heb al eerder de hoge output aan regelgeving genoemd. Het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen ligt daarbij aan kop, zoals de commissie-Geelhoed al opmerkte. Hardwerkende ambtenaren zijn een bron van regelgeving. Op het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen is dat de bedrijfscultuur. Ter zijde zij opgemerkt dat er vaak langs elkaar heen wordt gewerkt, waardoor in wetten die exact hetzelfde regelen andere termen gebruikt worden. Mijn collega's van de fractie van de PvdA hebben dat onder andere geconstateerd bij artikel 104, lid 2, van de WBO en bij artikel 78 van de WVO. De staatssecretaris heeft braaf gezegd dat deze ongelijkheid in een later stadium rechtgetrokken zal worden.

De vraag welke besparing aan rijksambtenaren deze decentralisatie van bevoegdheden de onderhavige wetsvoorstellen opleveren, is redelijk vaag om niet te zeggen onredelijk vaag beantwoord. De staatssecretaris spreekt over een totaal van 350 arbeidsplaatsen op termijn. Ik zie de staatssecretaris al naar de tribune kijken. Ik constateer dat er heel weinig ambtenaren zitten. Ik neem aan dat zij niet allemaal ontslagen zijn, maar dat dit andere oorzaken heeft.

De Tweede Kamer heeft onlangs haar bezorgdheid uitgesproken over de convenantencultuur. Regelgeving wordt naar voren geschoven. Afspraken worden vastgelegd in convenanten, in algemene maatregelen van bestuur dan wel in koninklijke besluiten. Ik heb het idee dat er eerder sprake is van het verleggen van regelgeving dan van ontregeling. Deregulering mag, maar ontregeling is een wat beladen woord.

De gang van zaken rond de onderhavige wetsvoorstellen beschouw ik in zekere zin als illustratief voor wat er gaande is: het dichttimmeren en het niet juist discretionair ruimte geven aan de scholen. De staatssecretaris heeft in het overleg met de bonden, besturen en de VNG op 23 januari besloten tot een beleidsarme invoering van het formatiebudgetsysteem. Hij doet dit om de kritiek te pareren dat de scholen zich voor te veel tegelijk gesteld zien. Wat nu gebeurt, bevestigt de bestaande cultuur. Immers, er wordt centraal een modelformatiebudget opgesteld. Wie

zich daaraan conformeert, hoeft niet zelf naar het overleg. Ook de medezeggenschapsraad, toch al een weinig florissant geheel, hoeft alleen maar marginaal te toetsen.

Voorzitter! Sinds kort vervul ik een leeropdracht bij de pedagogische faculteit. Wat hier gebeurt, doet mij denken aan de ouder/kindrelatie waarbij de vader zegt: jij mag voortaan je zakgeld zelf besteden, maar als je het volgens mijn regels doet, krijg je achteraf geen gedonder. Dat is niet opvoeden tot zelfstandigheid, heb ik geleerd. Het merkwaardige is dat de staatssecretaris dit zelf met zoveel woorden onderkent. Hij stelt namelijk in de memorie van antwoord het volgende: "De ervaringen uit het verleden leren dat, indien organisaties van besturen en personeel zich voor of bij de start van dergelijke verzelfstandigingsoperaties al zeer gedetailleerd vastleggen in modelovereenkomsten of CAO-achtige constructies men geneigd is, zich nogal te oriënteren op het bestaande systeem."

Zoals het systeem nu gaat werken, lijkt het erop dat vooral de grote en sterke scholen zich zullen kunnen permitteren om een eigen formatiebudget op te stellen. De kleinere scholen en dat zijn de meeste zullen zich refereren aan het model. Zij zullen op de ontwikkelingen gaan achterlopen. Tevens zullen zij de kans lopen, de slag te verliezen, omdat zij het model niet goed hebben afgestemd op de eigen situatie. Ik heb reeds een brief ontvangen waaruit dit blijkt.

Ik begrijp daarom niet dat de staatssecretaris de uitkomst van genoemd overleg waarin tot een beleidsarme invoering werd besloten een stap vooruit heeft genoemd. Ik hoor hierop graag zijn commentaar. Bedoelt hij met die stap vooruit wellicht dat de invoeringsdatum van 1 augustus aanstaande wordt gehaald? Dat is namelijk noodzakelijk om op termijn te kunnen bezuinigen. Zal het nieuwe stelsel kostenbeheersend werken, is een volgende vraag, vooral gezien de raming — ik spreek nu over wetsvoorstel 20616 — van de commissie-Kolthoff, die aanzienlijk hoger uitviel. De parallel met de ervaringen met het Londo-stelsel ligt voor de hand. Ook daar waren in 1985 hogere implementatiekosten ingeschat. Door de toenmalige verantwoordelijke staatssecretaris werd dat onderschat. Ik beschouw het als ietwat freudiaans, dat in de

memorie van antwoord juist op deze vraag niet is ingegaan. Er wordt alleen gesproken over "implementatie-ervaringen bij wijziging van financieringsregelingen". Elke verwijzing naar Londo is achterwege gebleven. Ik hoor hierop graag een moedig antwoord in de zin van: Read my lips.

Over het vervangingsfonds is veel gepraat. De gekozen oplossing zou ik typisch Hollands willen noemen. Een sociale voorziening en toch geen sociale voorziening. Het is de vraag, of men dit op EG-niveau ook zo zal begrijpen. In de parlementaire gedachtenwisseling is op dit aspect nog nauwelijks ingegaan. Ik hoor hierop graag een reactie.

Mijnheer de voorzitter! Wij hebben de staatssecretaris gevraagd om met een rekenvoorbeeld aan te geven, hoe een eenvoudig schoolbestuurder met het nieuwe stelsel aan de slag kan gaan. Het stelsel oogt nogal ingewikkeld, zo moet de staatssecretaris toegeven. Bedacht moet worden, dat het in wezen "slechts" om rekenen gaat. Wij kennen allemaal het fenomeen van de alfa, die zodra hij een cijfertje ziet, verontwaardigd roept: ik ben een alfa, ik behoeft het niet te begrijpen. Ik sloeg het boek Informatiebudgetsysteem van de Teleaccusus op een willekeurige bladzijde open en trof daar de berekeningsformule aan voor een extra formatieplaats: "(A/29 FRE's van normfunctie B) - (C/29) - (D/29) - ... FRE's waarvan A, ect." Hierbij moet vervolgens rekening worden gehouden met acht factoren, die ik achterwege zal laten.

Zonder gekheid: er lag vanmiddag een brief van de Nijmeegse scholengemeenschap Groenewoud, die mijn bange gevoelens bevestigde. Zij beschouwt zich zelf als een beleidsrijke scholengemeenschap. Ik begreep dit even niet, maar dat is in tegenstelling tot het beleidsarme gedoe. Die school is aan het rekenen geslagen. Daar waren blijkbaar deskundologen, die met de formules uit de voeten konden. Die merkten, dat het bijzonder ongunstig ging uitwerken voor hun school, die nota bene in een groeisituatie verkeert. De brief van 12 februari 1992 is ook naar de staatssecretaris gegaan. Wat is zijn mening daarover?

De heer **Van Boven** (VVD): Mijnheer de voorzitter! Ik wil beginnen met

een woord van dank aan de staatssecretaris en niet te vergeten zijn ambtenaren voor de uitvoerige en op vele punten grondige en duidelijke beantwoording van de vele vragen en opmerkingen die door de leden van deze Kamer in het voorlopig verslag zijn geformuleerd. Dat is wel eens anders. Ik denk bijvoorbeeld aan de breedvoerige, wijdlopende, maar veelal omslachtig ontwijkende reactie van dezelfde staatssecretaris op ons voorlopig verslag over de basisvorming. Toegegeven: de onderhavige wetsvoorstellen over een nieuw bekostigingsstelsel voor het voortgezet onderwijs en de invoering van het formatiebudgetsysteem zijn aanmerkelijk minder omstreken en liggen niet zo politiek gevoelig als het wetsvoorstel over de basisvorming. Dat is een reden te meer om juist met het laatste onderwerp op de meest zorgvuldige wijze om te springen. De wetsontwerpen vroegen, wilde invoering op 1 augustus 1992 nog mogelijk zijn, om een snelle behandeling. De fractie van de VVD heeft daar, zij het met enige aarzeling, waarop ik straks terugkom, haar medewerking aan willen verlenen en, ter bekorting van deze openbare behandeling, een groot aantal vragen in het voorlopig verslag doen opnemen. Zij kan en wil zich nu dan ook beperken tot een gering aantal opmerkingen, kanttekeningen en vragen.

Ik begin met het bekostigingsstelsel. Er waren redenen te over om dat, met instemming van bijna alle politieke groeperingen, fundamenteel te herzien. Met de overdracht van de rijkscholen aan de gemeenten kwam de norm die het Rijk hanteerde voor de vergoedingen in het voortgezet onderwijs te vervallen. Daarnaast was er alles te zeggen voor harmonisering van het bekostigingsstelsel voor de verschillende onderwijssoorten en voor het via dat nieuwe stelsel vergroten van de autonomie van de scholen zelf, met de overheid op meer afstand dan tevoren.

Vandaar het besluit van de vorige staatssecretaris, mevrouw Ginjaar-Maas, om een normeringscommissie in het leven te roepen die naar analogie van het in het basisonderwijs ingevoerde zogenaamde Londostelsel ook voor het voortgezet onderwijs een objectief genormeerd kostendekkend bekostigingsstelsel moest ontwerpen. Deze commissie, onder leiding van een partijgenoot van de huidige staatssecretaris, onze

vroegere collega in de Kamer de heer Kolthoff, wiens gedegen bijdragen in de onderwijsdebatten ik mij nog zeer wel herinner, ging voortvarend en zorgvuldig aan het werk.

Helaas, toen de programma's van eisen bekend werden, bleek een dergelijk stelsel enkele honderden miljoenen duurder uit te komen dan het huidige bekostigingssysteem. Terecht liet de commissie het aan de politiek over of die kostendekkende programma's van eisen te aanvaarden, met de daarbij behorende budgettaire consequenties, of die programma's bij te stellen. Zij wenste niet over de vastgestelde resultaten te marchanderen.

De commissieleden moeten zich, na al het kundig verrichte werk, wel uiterst gefrustreerd voelen door het verdere verloop van zaken. De staatssecretaris liet een veel grofmaziger, budgettair neutrale vergoedingsregeling ontwerpen en was, onder de dreigende slagschaduw van de inmiddels gebleken immense overschrijding van het Londo-basisonderwijsstelsel, niet bereid toe te zeggen dat, bij de verruiming van de financiële mogelijkheden in de toekomst — wie weet gebeurt dat nog eens — de, eventueel wat bijgestelde, Kolthoffnormering richtsnoer zal worden.

Dat bracht hem in conflict met de besturenbonden en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, die terecht vrezden, voor de tekorten te moeten opdraaien indien zij de kwaliteit van het onderwijs willen handhaven, een slechte zaak en vermoedelijk ook weinig bevredigend voor de staatssecretaris, die immers met zoveel mogelijk onderwijsgeledingen convenanten wil afsluiten, soms tot ongenoegen van beide Kamers, die zich buitenspel gezet zien. Hoe staat het thans met het overleg met deze gremia?

Weliswaar is de in het wetsvoorstel neergelegde regeling tijdelijk en zal evaluatie plaatsvinden, maar de staatssecretaris blijft zich beijveren ons te doen geloven, dat het huidige bekostigingsniveau "vanuit historisch perspectief", zoals hij het uitdrukt, kostendekkend is en dat eventuele nadelen voor sommige scholen als gevolg van het in te voeren grofmazige systeem, waarin zelfs een inflatiegebonden prijscompensatie ontbreekt, maar voor lief moet worden genomen. Met wat overgangsbepalingen moeten uitschieters worden voorkomen, ook wat de

beruchte overschrijdingsregeling betreft, nu die eveneens gaat gelden voor onder gemeenten ressorterende openbare LBO-scholen. Wellicht is de stelling te verdedigen dat dit laatste probleem zichzelf oplost als steeds meer LBO-scholen, bij gebrek aan voldoende leerlingen dan wel fusiepartners het loodje leggen, hetgeen naar veler oordeel door een eventuele invoering van de basisvorming nog zal worden versterkt. Maar ik neem niet aan dat de staatssecretaris deze stelling overweegt, laat staan onderschrijft. De fractie van de VVD zou dat pas goed ernstig betreuren.

Ook stelt de staatssecretaris een andermaal dat het door de commissie Kolthoff ontworpen systeem te ingewikkeld is. Hij geeft weliswaar toe dat ook de preciaire budgettaire toestand bij zijn beslissing een rol heeft gespeeld, maar probeert toch duidelijk te maken dat de commissie in haar gefundeerde pogingen om te komen tot een goed geobjectiveerd en genormeerd bekostigingsstelsel te ver is doorgeschoten in gedetailleerdheid en dus ook bij verbeterde financiële omstandigheden in de toekomst geen richtsnoer levert voor een definitief bekostigingsstelsel. Dat nu betreurt de fractie van de VVD in hoge mate. Ik zou de staatssecretaris dan ook met klem willen vragen die beslissing te heroverwegen en de commissie Kolthoff weer terug te halen uit het bos waarin hij haar, onzes inziens tamelijk bot, gestuurd heeft. Wil hij daar nog eens serieus op reageren?

Ik kom aan het wetsvoorstel over het formatiebudgetsysteem. Ook daarover heeft de fractie van de VVD in het voorlopig verslag een groot aantal vragen gesteld. Zij heeft in de memorie van antwoord een uitvoerige reactie gekregen. Alleen de beantwoording van de vraag over artikel 35a van de WVO achten wij onjuist, maar ik stel mij voor, daarop terug te komen bij de behandeling van de onderwijsbegroting.

De gedegen behandeling in de Tweede Kamer van dit technisch tamelijk ingewikkelde wetsvoorstel waarmee ook beoogd wordt, de scholen meer armslag te geven voor een eigen personeels- en organisatiebeleid, rechtvaardigt een summier stellingname onzerzijds. Reeds jarenlang pleit de VVD in beide Kamers voor meer autonomie voor en minder overheidsbemoedigen met

de scholen. Daaraan wordt met dit wetsvoorstel zeker tegemoetgekomen. Als ik toch twijfel of wij er goed aan doen, het FBS thans het groene licht te geven, dan is dat vanwege de haast waarmee het moet worden ingevoerd. Natuurlijk, ik weet wel dat er alweer een voorschot is genomen op de parlementaire afhandeling van het wetsvoorstel door het onderwijsveld erop voor te bereiden met circulaire, brochures, voorlichtingsbijeenkomsten en cursussen, maar ik kan er niet vaak genoeg de nadruk op leggen hoe bedenkelijk de VVD-fractie dit uit staatsrechtelijk oogpunt acht. En ook het onderwijsveld heeft door schade en schande wijs geworden geleerd, pas warm te lopen voor de uitvoering van een wet als echt vaststaat dat die het Staatsblad zal bereiken. Daarom pleit ik er steeds weer voor, definitieve ingangsdata niet in wetten vast te leggen, maar plaatsing in het Staatsblad daarvoor als uitgangspunt te nemen en een ruime aanloopperiode in te bouwen. Dat voorkomt verwarring en chaos, het leidt tot beter afgewogen maatregelen op de scholen en het vermindert de stress en het veelbesproken ziekteverzuim als gevolg van de steeds weer optredende overhaasting en tijdsdruk.

Zo gaat het ook nu weer; ik geef slechts één voorbeeld. Voor zo ver mij bekend is, hadden zich tot op heden negenhonderd schoolleiders voor een FBS-cursus opgegeven, terwijl er nog maar tweehonderd geplaatst konden worden. Die arme zeventien anderen komen pas na de invoering van het systeem aan de beurt. Bovendien wordt er met cursussen wel voorlichting gegeven over de betekenis van de artikelen, maar niet over de voetangels en klemmen in de mogelijkheden die het systeem aan de schoolleider biedt. En dan praat ik nog niet eens over de besturen, waarin — de goede niet te na gesproken — de onkunde vaak hoogtij viert. Maar dat acht de staatssecretaris blijkens zijn antwoord geen bezwaar, niet waar? Is het een wonder dat de signalen uit het onderwijsveld aangeven dat er van enig enthousiasme geen sprake is? In de commentaren wisselen cynisme en doffe berusting elkaar af. Een nieuw bekostigingssysteem, een formatiebudget, fusieperikelen, de basisvorming, die ondanks alle premature voorbereiding nog in de lucht hangt, en een tweede fase

waarvan nog niemand weet waarin die uiteindelijk zal uitmonden. En dan als schoolleider met vaste hand een duidelijk beleid voeren? En als docenten daar doelbewust en enthousiast de schouders onder zetten, vooral nu weer eens is gebleken hoe groot de salarisachterstand van onderwijsgeveden is? Dat is een schone illusie! Een "cultuurverandering", zoals de staatssecretaris de gevolgen van het FBS noemt, kan niet van de ene dag op de andere bewerkstelligd worden. De staatssecretaris rept in zijn antwoorden van de ambivalentie van het onderwijsveld, dat zo graag autonomie wil, maar het nu weer te ver en te snel vindt gaan. Het FBS gaat het veld echter niet te ver, wel te snel. Er is zeker een breed draagvlak voor een verantwoorde manier van invoeren, omdat meer autonomie voor de school en minder overheidsbemoeienis velen aanspreekt. Maar een jaar uitstel zou ook in de ogen van de VVD in alle opzichten de voorkeur verdienen. Is het de staatssecretaris niet meer waard dat het systeem na een gedegen voorbereiding wordt ingevoerd dan dat het per 1 augustus van dit jaar tot een hapsnap-beleid dwingt?

Overigens heeft de staatssecretaris inmiddels ook wel begrepen dat te snelle invoering van het systeem tot problemen leidt. Hij wijst er in de memorie van antwoord op dat "het kennelijk nog onduidelijk is, dat het FBS een aantal mogelijkheden biedt die niet alle meteen gebruikt behoeven te worden." Dat heet "beleidsarme invoering" in het jargon. Ook in het eindverslag is daarover nog een vraag gesteld, vooral omdat nu wel de besturenorganisaties en de vakorganisaties op de hoogte zijn, maar — zo is mij gebleken — besturen en scholen nog in het geheel niet weten waar het bij beleidsarme invoering om gaat. Bovendien, er is nu wel duidelijkheid over verruiming van de financiële middelen voor groeischolen, maar ook het omgekeerde kan zich op korte termijn voordoen. Immers, de eventuele invoering van de basisvorming kan, bijvoorbeeld door nevenvestigingen waardoor het voedingsgebied van scholen in de omgeving sterke wijzigingen kan ondergaan, tot een drastische daling van de instroom van leerlingen leiden. Bij een beleidsarme invoering van FBS en de daarin geadviseerde conservatieve prognose per 1 augustus 1992

van het aantal leerlingen over de periode van vier jaar kunnen de nadelige gevolgen voor een school gigantisch zijn. Men komt niet uit met het aantal formatie-eenheden, de financiële risico's daarvan drukken op de school, terwijl haar geen slecht beleid kan worden verweten. Zij is dan het slachtoffer geworden van de door overheidsbeleid geïnitieerde dan wel afgedwongen fusies. In stabiele situaties lijkt het overheidsadvies dus juist. Bij groei is er soelaas, maar bij onvoorziene daling ontstaan grote problemen. Hoe denkt de staatssecretaris deze problemen op te lossen? Is hij bijvoorbeeld bereid na een jaar een en ander te toetsen aan de reële gegevens van dat eerste jaar en dan, naar bevind van zaken, een school die buiten haar schuld met dergelijke problemen kampt, tegemoet te komen?

Tot slot. De staatssecretaris heeft zich bereid verklaard tot een extra voorlichtingsinspanning over de bescheiden invoeringsmogelijkheden na aanvaarding van het voorstel in deze Kamer. Maar dan graag snel, duidelijk en begrijpelijk! Wellicht kan hij, nu deze en andere maatregelen moeten leiden tot afslanking van het departement één neerlandicus aanstellen die de circulaire aan de scholen in de toekomst gaat vertalen in goed en begrijpelijk Nederlands. Dat zou geen overbodige luxe zijn! Wij wachten de reactie van de bewindsman op onze opmerkingen en vragen met belangstelling af.

Mevrouw Grol-Overling (CDA): Mijnheer de voorzitter! De CDA-fractie is heel tevreden met de nieuwe bekostigingssystemen die vandaag voor ons liggen. Wij vinden het een goede zaak dat scholen meer verantwoordelijkheid krijgen en een grotere autonomie. Wij hebben overigens wel wat problemen met het al vergaand invoeren van het nieuwe systeem als ik denk aan het dikke Teleac-boek waaruit zojuist werd geciteerd. Ik heb het meegenomen en het aan mijn fractiegenoten vertoond. Het is een omvangrijk werkstuk en het zal niet erg goedkoop zijn geweest. Je vraagt je af wat er gebeurt als wij zo'n wet afwijzen. Hoe gaat het dan met de gemaakte kosten, enz.?

Ik ben het geheel eens met het betoog van mijn collega Van Boven om geen ingangsdata in de wet op te

Grol-Overling

nemen of, als er al een datum in moet, er een in te zetten die wat verder in de toekomst ligt. Kennelijk ontstaat er bij onderwijswetten tijdsdruk waardoor het risico bestaat van een versnelde invoering van iets wat nog niet door de Eerste Kamer is behandeld. Wij zijn er vandaag nog vriendelijk over, maar eigenlijk worden wij hierdoor iedere keer onaangenaam verrast. Je blijft toch niet geloven dat dit steeds weer gebeurt.

Ondanks alle Teleac-voorbereiding rijst de vraag of er voldoende tijd is om dit voor het komende schooljaar in te voeren. Voor 1 april moeten er belangrijke beslissingen worden genomen over de aanstelling van mensen en voor 1 mei moeten er meer materiële beslissingen worden genomen. Hoe zit het met de scholing? Collega's wezen hier ook al op. Je moet denken aan schoolleiders, aan schoolbesturen en aan administrateurs. Tijdens mijn gang langs enige administraties om informatie over deze wetten, kwam ik een administrateur tegen die zei: Weet u wat ik aan het doen ben? Ik ben circulaire aan het maken! De man rilde van zichzelf want hij had altijd zoveel bezwaren gehad tegen de circulaire van Zoetermeer en nu maakte hij ze zelf. Ik dacht toen: arme scholen, het maakt eigenlijk niets uit van wie je circulaire krijgt. Op de een of andere manier krijg je ze toch.

Staatssecretaris **Wallage**: In ieder geval heeft zo'n school een neerlandicus bij de hand. Dat kan een troost zijn.

Mevrouw **Grol-Overling** (CDA): Ik denk dat die circulaire begrijpelijk zijn. Ik zal eens vragen of u er een paar als model kunt krijgen.

Op dit moment kan men, gelet op allerlei ontwikkelingen, nauwelijks weten hoe de school er over een paar maanden uit zal zien. Vooral de basisvorming is een onzeker element daarin, evenals de fusies die op stapel staan, ook al zijn die nog niet in de wet opgenomen maar wel in één van de beruchte circulaire die de mensen op een of andere manier wel erg goed begrijpen. Maar, voorzitter, ondanks alle grapjes meen ik dat de korte tijd die de mensen hebben en de onzekerheid die er bestaat ervoor zorgen dat er een heel moeilijke situatie ontstaat. Daarom vind ik het idee van de beleidsarme

invoering wel een oplossing. Ik kom daar nog op terug.

Een structurele moeilijkheid in dit kader is, dat scholen te allen tijde voor de zomervakantie, namelijk per 1 mei, al opgave moeten doen van de menskracht die zij in het volgend schooljaar nodig hebben. Zij moeten dat aan O&W opgeven, terwijl er nog geen feiten bekend zijn over de aantallen die men op zo'n school nodig heeft. Nu kan men stellen dat een school uit ervaring weet hoeveel leerlingen er blijven zitten en hoeveel er overgaan, maar in het kader van de vakkenpakketten maakt het wel uit of een kind met het ene vak verder gaat of met het andere. Dat heeft consequenties voor leraarlessen en voor aanstellingen. Ik vind het dan ook een probleem dat scholen dit op 1 mei moeten opgeven. Ik weet ook niet of het mogelijk is om dat op een andere datum te doen maar ik wil graag van de staatssecretaris horen waarom voor die datum is gekozen.

Een volgend punt waarover wij ook in het verslag hebben gesproken, betreft de Wet op de medezeggenschapsraad die nog niet is aangepast. Ik heb begrepen dat er nu een voorstel ligt bij de Tweede Kamer. In zijn antwoord aan ons zegt de staatssecretaris dat er geen ondernemingsraad nodig is in het onderwijs. Dat onderwijsmensen geen ondernemingsraad nodig zouden hebben, klinkt enigszins discriminerend. De staatssecretaris zegt, overigens terecht, dat ook ouders en leerlingen wat te vertellen moeten hebben in een school. De vraag rijst natuurlijk wel of dat evenzeer het geval is bij rechtsonderwerpen kwesties. Zou men bepaalde groeperingen uit die medezeggenschapsraad niet een andere verantwoordelijkheid moeten geven, zodat ouders en leerlingen niet over alle rechtsonderwerpen kwesties meepraten?

Ik kom bij een vraag over de verzorgingsgeld die mij uit het veld bereikte. Ik heb een boekje van de VNG bestudeerd waarin allerlei items staan waarvoor scholen geld krijgen dat naar rato van een algemene behoefte over de diverse scholen wordt verdeeld. Nu wil ik graag van de staatssecretaris horen hoe dat met verzorgingsgeld zit. Gaan die rechtstreeks naar de scholen zodat zij, zoals door de WRR is geadviseerd, zelf hun eigen hulpvraag formuleren en zij precies de juiste hulp kunnen zoeken? Die vraag is mij gesteld door IBO-scholen en ik kan

mij voorstellen dat die scholen heel specifieke hulp nodig hebben en dat zij er erg aan hechten om die zelf uit te kiezen.

Ten slotte kom ik bij een heel moeilijke zin die ik u wil voorlezen, niet omdat ik het zo interessant vind omdat ze zo moeilijk is maar omdat ik die zin wil begrijpen. Het is geen formule; het schijnt gewoon Nederlands te zijn. Ik doel nu op de voorlaatste zin in de nota naar aanleiding van het eindverslag. Daar staat: "Overigens biedt ook het akkoord over de modelregeling beleidsarme invoering expliciet de mogelijkheid om bij terugloop van het formatiebudget per 1 augustus 1992, de formatie op termijn in te krimpen." Voorzitter, ik begrijp dit niet. Ik zou het nog kunnen begrijpen als er stond "bij terugloop van de formatie" maar "bij terugloop van het formatiebudget" kan ik niet volgen. Misschien wil de staatssecretaris nog een nadere exegese van dit stukje Nederlands geven.

Ten slotte lijkt het mij een goed idee om een tussentijdse evaluatie te houden van het een en ander om eventuele fouten uit het systeem te halen. Ik weet niet of dat in de wet is opgenomen. We storten scholen immers in een groot avontuur en die scholen hebben het al heel moeilijk. Ik weet niet of er een horizonbepaling is opgenomen, maar het lijkt mij een goede zaak om over enige tijd te bekijken of dit bevalt en of alles klopt.

□

De heer **Veling** (GPV): Mijnheer de voorzitter! Graag dank ik de bewindslieden voor de beantwoording van mijn vragen. Wij behandelen vandaag twee wetsvoorstellen tegelijk. Graag maak ik over beide een paar opmerkingen.

Eerst heb ik twee vragen over het wetsvoorstel voor een nieuwe bekostigingssystematiek. In het voorlopig verslag heb ik, samen met anderen, vragen gesteld over de relatie van het voorliggende voorstel met het rapport van de commissie-Kolthoff. Na de beantwoording van die vragen blijf ik met de vraag zitten waarom de bewindslieden hebben gekozen voor een overgangperiode waarna, onder advies van de commissie, opnieuw gekeken wordt of het niveau van bekostiging op de onderdelen onderhoud en middelen bijstelling behoort. Is de uitkomst van

dat genoemde advies niet voorspelbaar? Men had toch al uitgemaakt dat een dekkende bekostiging een hoger niveau zou moeten hebben?

Met instemming heb ik gelezen dat de bewindslieden ernaar streven dat alle scholen eenzelfde uitgangspositie krijgen bij de overgang naar het nieuwe bekostigingsstelsel. Heb ik het goed begrepen dat scholen met een verouderde inventaris die terecht niet hebben gereserveerd voor toekomstige vervanging (dat hoefde immers in het oude systeem niet), een toereikende compensatie zullen krijgen? Ik vraag dat misschien ten overvloede, maar het is een belangrijk punt bij de overgang naar de nieuwe bekostiging.

Ik kom vervolgens op het FBS. Ik ben erg enthousiast over het nieuwe formatiebudgetsysteem. Ik zie veel voordelen in de grotere beleidsvrijheid en, daaraan gekoppeld, de grotere beleidsverantwoordelijkheid die scholen door het FBS krijgen. Met opzet koppel ik de beleidsvrijheid en beleidsverantwoordelijkheid aan elkaar; die twee horen bij elkaar. De scholen moeten in het FBS-regime vragen onder ogen zien die eerder voor hen werden beantwoord door Zoetermeer. Ik voeg hieraan toe — dit ook in de richting van mevrouw Soetenhorst — dat dit vaak met veel en misschien nog wel ingewikkelder formules ging dan de formule die nu wordt gebruikt om de formatie te berekenen.

Naast meer vrijheid c.q. meer lusten, brengt dat ook meer lasten met zich. Ik vind dat echter geen nadeel. Wel wijs ik erop dat de omslag van het oude systeem naar het FBS in het onderwijs een ingrijpende verandering van cultuur vergt. Het zou onjuist zijn om dit te onderschatten. Men is hier niet aan gewend. Het vraagt niet alleen van directies maar ook van docenten een heel andere instelling om met dit nieuwe systeem om te gaan. Het is daarom belangrijk dat de invoering van het FBS goed wordt begeleid, niet alleen van overheidswege. Ook allerlei organisaties zijn — terecht — actief.

Ik ben ook blij met de afspraken die besturenorganisaties en personeelsorganisaties hebben gemaakt voor de mogelijkheid van een zogenaamde beleidsarme invoering. Dat biedt soelaas. Er is dan minder overleg nodig en dat maakt de overgang naar het FBS gemakkelijker. Er werd net gezegd dat de

scholen voor 1 april over bepaalde zaken moeten beslissen en dat er voor 1 mei het een en ander moet gebeuren met het oog op het volgende cursusjaar. Dat is echter net zo goed aan de orde in het oude systeem. Niet alles dat schooldirecties en -administraties moeten uitzoeken voor de zomervakantie, komt mee met het FBS. Je moet sowieso weten hoe je formatie er voor het volgende jaar uit ziet. Allerlei zaken moeten dus toch gebeuren. Met de beleidsarme invoering van het FBS kunnen de scholen naar mijn inschatting toch betrekkelijk simpel de overgang maken. Ik vraag echter wel of de termijn waarbinnen scholen een beroep kunnen doen op het "noodfonds", wordt verlengd nu veel scholen toch zullen kiezen voor een beleidsarme invoering van het FBS. Door dat minder beleidsrijke traject zou je bepaalde risico's mogelijk later kunnen ontdekken. Het is de vraag of het "noodfonds" dan zal voorzien in compensatie.

Ik kom nog even terug op mijn vraag naar de beleidsvrijheid die het vervangingsfonds en de scholen zal worden gegund; ik heb daarover in het voorlopig verslag iets gezegd. Een toetsingscriterium zal zijn, is het antwoord, de goede voortgang van het onderwijs. Een school moet ervoor zorgen, binnen bepaalde grenzen, dat de vervanging is geregeld. Maar hoe groot is de speelruimte voor scholen, groepen van scholen? Mag een school bijvoorbeeld kiezen voor vervanging binnen de eigen school, door eigen regulier personeel? Dat kan wellicht niet volledig, maar voor een bepaalde tijd misschien wel. Ik kan mij zo'n systeem voorstellen. Daardoor kan zo'n school een groot eigen risico bedingen in de "verzekering" bij het Vervangingsfonds. Ik denk dan aan een school die wat groter is, maar mogelijk zou ook een groep van scholen zo iets kunnen doen. Graag wat meer duidelijkheid over de speelruimte.

De bewindslieden hebben D66 antwoord gegeven op door mij gestelde vragen. Eén van die vragen ging over de sturing van de personele bekostiging, het slot van paragraaf 13 van de memorie van antwoord. Er wordt terecht gesteld, dat sturing normaliter gebeurt via eventuele aanpassingen in de normatieve formatie. Dat ligt voor de hand. Aanpassing van het aantal FRE's —

dat staat in de memorie van antwoord — dat voor een functie geldt, zal slechts plaatsvinden indien zich drastische wijzigingen in de gemiddelde personeelslast van functies voordoen. Ik vind dit een kwestie om even op terug te komen. Behalve sturen via de normatieve bekostiging zou je ook op een veel onduidelijker manier kunnen sturen, vooral waar het gaat om het veranderen van het aantal FRE's dat voor een functie geldt. Gesteld dat de gemiddelde personeelslast aanzienlijk moet worden bijgesteld — wellicht zal binnenkort een grootscheepse verhoging van 10% of daaromtrent van de onderwijssalarissen plaatsvinden — betekent dit dan een aanpassing van het aantal FRE's per functie? Welk traject wordt in dat kader afgelegd om tot een eventuele bijstelling van het aantal FRE's voor een functie te komen? Zal zo'n bijstelling automatisch tot bijstelling van de normatieve formatie leiden? De laatste vraag is eigenlijk simpel. Ik verwacht een positief antwoord.

Dan nog een vraag over de 1-mei-melding. In het FBS-regime wordt van scholen gevraagd om per 1 mei aan te geven welk deel van de beschikbare FRE's het volgende cursusjaar zal worden ingezet voor personeel en hoeveel FRE's verzilverd zullen worden. Wanneer na 1 mei blijkt — dat kan heel goed, bijvoorbeeld door een onverwachts hoge instroom; je blijft hopen — dat meer personeel nodig was dan was voorzien, moet dat personeel dan noodzakelijkerwijs in dienst worden genomen "voor eigen rekening", of kun je dan terugkomen op de aanvankelijke planning en kan de reguliere personeelsinzet alsnog worden verhoogd? Ik wacht het antwoord van de staatssecretaris met belangstelling af.

De heer **Redemeijer** (PvdA): Mijnheer de voorzitter! Bij het bekijken van de beide wetsvoorstellen, die wij gemeenschappelijk behandelen, heb ik teruggedacht aan 1987, toen u, voorzitter, en ondergetekende nieuw in de fractie en nieuw in de Eerste Kamer kwamem. Wij hadden toen een discussie over hoe je met beleid moest omgaan en hoe je naar wetgeving moest kijken. Ik herinner mij dat u, voorzitter, toen zei: "Je zult eerst de vraag moeten stellen: Wat is het probleem? De

tweede vraag is: Wie heeft het? De derde vraag is: Wat moet je en wat kun je eraan doen?"

Ik heb geprobeerd, vanuit die vragen naar de beide wetsvoorstellen te kijken. Ik heb geconstateerd, dat de scholen bijna in een oerwoud van opgelegde regels ten onder dreigden te gaan. Elke flexibiliteit ontbrak. Elke eigen beleidsruimte was afwezig. Ik noem als voorbeeld de ATV-circulaire waarmee de scholen werden opgepadeld en de techniek die nodig was om het uit te voeren, als je het conform de regels deed. Ik heb tegelijkertijd geconstateerd, dat ook het departement met het probleem zat van een te grote regelgeving, een te dichte regelgeving en tegelijkertijd te weinig financiële beheersbaarheid. Die beide zaken aan elkaar koppelend, kun je constateren dat er een probleem lag. Samen met de trend van de ontwikkeling van de samenleving, althans waar het om het onderwijs gaat, namelijk meer autonomie voor de scholen en de overheid op meer afstand, ligt het voor de hand dat een systeem als dit in ontwikkeling is genomen. De fractie van de PvdA vindt dat in ieder geval het FBS daaraan tegemoetkomt en als zodanig steun verdient.

Toch is er een merkwaardige paradox. De staatssecretaris heeft daarvan ook iets laten blijken in zijn antwoord. Scholen vroegen om meer beleidsruimte. Nu krijgen ze enige ruimte en nu zeggen sommige dat ze er niet om gevraagd hebben. Wat zou dat kunnen zijn? Is dat angst voor het nieuwe? Is het angst omdat het uit Den Haag komt? Of komt het omdat het eigenlijk niet genoeg is, dat de marges nog zo klein blijven?

Ik constateer dat dit alles de resultante is van de convenanten die de staatssecretaris heeft gesloten met de besturen en de personeelsorganisaties. Ik wil hier graag namens mijn fractie uitspreken dat wij bewondering hebben voor de inzet om tot deze convenanten te komen. Ik praat niet over de staatsrechtelijke positie van de convenanten, maar het feit dat het veld medeverantwoordelijk wordt voor een aantal van deze ontwikkelingen, onderstrepen wij en juichen wij toe. Maar ook hierbij doet zich een merkwaardige paradox voor. Kon vroeger iedereen met de vinger naar Den Haag wijzen met de mededeling "wie heeft dat daar nu weer bedacht?", je kunt nu in een aantal gevallen zeggen: ga eens naar je bestuur of personeelsorganisatie

want die is in die situatie even medeverantwoordelijk.

Het zal duidelijk zijn dat wij onze steun aan het wetsvoorstel inzake het FBS gaarne geven. Wij vinden het erg verstandig dat de besturen en de vakorganisaties besloten hebben om in ieder geval een beleidsarme invoering reëel mogelijk te maken, zodat de stappen wat voorzichtiger kunnen worden gezet. Ook wij hadden namelijk grote zorgen over de snelheid waarmee dit moest gebeuren. Als ik een paar opmerkingen maak, dan hebben die betrekking op de memorie van antwoord die leesbaar en in belangrijke mate afdoende was. Op blz. 4 van de gestencilde versie van de memorie van antwoord staat: Het is een pakket dat vrijwel overeenkomt met lump-sumfinanciering in het MBO en het HBO. Het komt mij voor dat het verschil tussen de systematiek in het MBO en het HBO en hetgeen nu voorligt aanzienlijk is. Als het zo zou zijn dat er weinig verschil is, dan is de vraag waarom dan zo moeilijk is gedaan om dat kleine verschil te overbruggen, waar de staatssecretaris in de tekst stelt dat er sectoren zijn waar het gemakkelijk zou kunnen; er zijn echter weer andere sectoren, zoals het primair onderwijs, waar de kleinere eenheden toch grote problemen oproepen. Ik zou dus graag nog enige opheldering hebben waar het gaat om de vraag hoe dicht het voorliggende pakket tegen lump-sumfinanciering aan zit.

Mijn tweede opmerking heeft betrekking op de extra druk op besturen en schoolmanagement. Ook anderen hebben daarover gesproken en hebben daaraan de vraag gekoppeld of ze die druk aan kunnen. Ik hoor nog een dezer dagen een vertwijfelde vrouwelijke directeur van een school voor primair onderwijs zeggen: ik heb toch een pedagogische opleiding en geen HEAO-opleiding? Dat zegt ook een aantal dingen over haar relatie met een schoolbestuur. Het is natuurlijk gemakkelijk gezegd dat de verantwoordelijkheid bij de besturen ligt — ik zal dat uiteraard onderschrijven — maar én de staatssecretaris én wij allen kennen al die besturen die een aantal van die activiteiten naar de directies afschuiven. Wordt niet sluipend, onbedoeld de directeur die wordt belast met een aantal beleidsmaatregelen rond de invoering van het formatiebudgetsysteem, met de rol van werkgever opgepadeld, omdat

het bestuur het laat afweten? De staatssecretaris kent ze, wij kennen ze: de kleine scholen, de zwakke besturen, het zwakke schoolmanagement, een baaierd aan overleg dat nodig is dat niet altijd goed verloopt. Dat maakt de positie van de directeur erg kwetsbaar. Ik heb overigens begrepen dat in het wetsvoorstel rond de wijziging in de medezeggenschap, dat in de Tweede Kamer ligt, ook de positie van de directeur nog in het geding komt. Misschien kan de staatssecretaris daarover al iets zeggen.

Verder stel ik de vraag die wij ook al in het voorlopig verslag hebben gesteld, namelijk of de staatssecretaris nog eens wil reageren op hetgeen wij aan de hand van twee casusposities hebben aangegeven. Vreest de staatssecretaris niet dat men beleidsarm zal blijven opereren, omdat de risico's van spanningen zo groot worden dat het gemakkelijker is precies de regels te volgen? Dan benut men niet de ruimte om de beleidsverantwoordelijkheid te dragen. Als er echter onzorgvuldig wordt geopereerd, kunnen scholen met gigantische spanningen geconfronteerd worden. Ik wijs erop dat de scholen al onder grote druk staan door een aantal andere operaties dat gelijktijdig doorgevoerd moet worden. De staatssecretaris is duidelijk over hetgeen op macroniveau moet gebeuren, maar over het microniveau is hij minder helder.

Er is het voorbeeld genoemd van een logopediste die verbonden is aan een school, waar men meer behoefte heeft aan een andere functionaris. De staatssecretaris zegt dat over vier jaar actie ondernomen kan worden. Voorzitter! De essentie van het voorbeeld was dat de logopediste vier jaar op de schopstoel zit. Hoe ervaart men dat op de school? De school wil graag een andere functionaris omdat de onderwijskundige zorg dat vraagt, maar kan die niet aanstellen. Dat levert spanning op. In de Volkskrant stond in een artikel, getiteld "Scholen geven vak techniek volgens docenten te weinig kans", dat MAVO-, HAVO- en VVO-scholen in de drie jaar van de basisvorming het vak techniek voor twee of hoogstens drie uur op het rooster zetten, terwijl vier en een half uur weliswaar niet verplicht is gesteld maar wel uitgangspunt is. Leggen de zwakke vakken straks niet het loodje, ondanks het feit dat de ruimte er is om het anders te doen?

Wij vragen ons af of de verantwoordelijkheid van de schoolbesturen wel in alle opzichten gestalte kan krijgen. De staatssecretaris heeft gezegd dat in alle gevallen het schoolbestuur verantwoordelijk blijft. Men kan dit niet uitbesteden. Voorzitter! Dat is waar, maar is dit de realiteit van het onderwijsveld? In de memorie van antwoord schrijft de staatssecretaris dat mede om kwaliteitsverlies te voorkomen een extra bepaling is opgenomen voor scholen met een eerstegraadssector en dat de omvang van de eerstegraadsformatie in redelijke verhouding dient te staan tot de totale formatie en de werkzaamheden die aan de instelling moeten worden verricht. Voorzitter! Wie bepaalt dat? Wie controleert dat en wie handhaaft dat?

Anderen zijn al ingegaan op de rol van de Eerste Kamer in het wetgevingsproces. Mijn fractie erkent dat de bewindslieden geconfronteerd worden met een spanningsveld, wanneer zij ontwikkelingen willen stimuleren. Zij zullen er, gelet op het overlegcircuit, bijna nooit in slagen in een periode van vier jaar de zaak van de grond te krijgen. Er is gezegd dat wetgeving het startpunt van een nieuwe ontwikkeling is. Ik denk echter dat er verschillende soorten wetgeving zijn. Het strafrecht moet eerst tot de laatste punt en komma uitgeschreven worden voor het ingevoerd kan worden, maar bij beleidswetgeving zijn er andere mogelijkheden. Er kan een richting ingeslagen worden, terwijl de wetgeving het sluitstuk is. De staatssecretaris is in de schriftelijke voorbereiding te veel voorbijgegaan aan de kritiek die op dit punt is geuit. Hij vond dat de Eerste Kamer volledig vrij was. Hij heeft gezegd dat zij alle verantwoordelijkheden heeft om met dit wetsvoorstel te doen wat zij meent te moeten doen. Een andere spreker heeft er al op gewezen dat er veel geld gestoken is in de voorlichting en in de faciliteiten voor vakorganisaties en besturenbonden om ervoor te zorgen dat invoering per 1 augustus mogelijk is. Ik wijs op de handboeken die op de markt zijn om de Teleac- en andere cursussen te begeleiden. Men kan dan best zeggen, dat de Eerste Kamer in alle opzichten de handen vrij heeft, maar hoe reëel is dit? In ieder geval is het problematisch.

Voorzitter! Ik heb bij een aantal deelnemers aan cursussen gevraagd

of inderdaad werd meegedeeld dat de Eerste Kamer haar goedkeuring nog aan het wetsvoorstel moest hechten. Ik kreeg toen als antwoord dat dit overal werd gezegd. Alleen werd er niet gezegd dat de Eerste Kamer nog moest spreken. Er werd in een aantal cursussen gezegd: Het moet nog even bij Kaland langs.

Voorzitter! Wij zeggen van harte "ja" tegen het FBS-wetsvoorstel, omdat het uitdageren en mogelijkheden bevat. Verder is er — zoals de heer Veling zojuist ook zei — een cultuuromslag nodig alvorens het FBS effectief zal zijn in die zin dat het werkelijk de omwenteling teweegbrengt die wij met elkaar van de grotere beleidsvrijheid verwachten. Laten wij de vinger aan de pols houden. Dan kunnen wij zien of de ontwikkelingen zich voltrekken overeenkomstig de verwachtingen die wij ervan hebben. Ook hier sluit ik mij aan bij de vorige sprekers.

Graag wil ik nog enkele opmerkingen maken over het tweede wetsvoorstel, de bekostiging van het voortgezet onderwijs. Wat ons betreft zeggen wij ook hier volmondig "ja" tegen. Ik herhaal wat wij in onze bijdrage gezegd hebben: een van de doelstellingen is niet gehaald. Ik bewonder de wijze waarop de staatssecretaris in de memorie van antwoord heeft geprobeerd om met begrippen als "redelijk", "reëel", "noodzakelijke kosten", "sober", "doelmatig niveau", "kostendekkend", "voldoende", aan te geven dat het allemaal goed zou zijn. Maar alle water van de zee wast niet weg, voorzitter, dat het verschil tussen wat de commissie-Kolthoff becijferd heeft en wat redelijkerwijs nodig zou zijn, heel erg groot is. Het ene bedrag is misschien te hoog. De conclusie dat het andere bedrag misschien te laag is, ligt dan ook voor de hand.

Voorzitter! Ik wil hier tegelijkertijd aan toevoegen dat wij begrip hebben voor de staatssecretaris. Hij stond voor de keuze om gelden te fournieren om de kostendekkendheid of het voldoende niveau te realiseren. Hij had daarbij slechts de mogelijkheid om het aan een zaak uit te geven. Wij respecteren en accepteren de keuze die hij op dit punt gemaakt heeft voor "budgettair neutraal".

Voorzitter! De staatssecretaris heeft het hier ook over macro, maar het niveau blijft gelijk. Mijn vraag is of hij hierbij ook rekening heeft gehouden met de gemeentelijke bijdragen die er zijn. Deze zijn vaak

ook nog dubbel, omdat zij door de overschrijdingsregels nog eens extra betaald moeten worden. Heeft de staatssecretaris ook rekening gehouden met de ouderbijdragen die op sommige scholen redelijk hoog zijn en waarmee geprobeerd wordt de kosten van de school een beetje te dekken?

Illustratief vond ik het staatje dat de staatssecretaris gaf op pagina 27 van de memorie van antwoord. Hierin werd zonneklaar dat er ten aanzien van onderhoud/schoonmaak en bestuur/administratie aanzienlijke verschillen optraden ten aanzien van de uitgaven nu/straks en die volgens het plan van de commissie-Kolthoff. Dit doet bij mij een vraag rijzen, die wij ook in het voorlopig verslag gesteld hebben. Je werkt met twee indicatoren. Meer hebben wij er in het systeem niet en dat is op zichzelf aantrekkelijk. De staatssecretaris heeft gelijk dat het niet veel verschil in uitkomst zal geven of je er twee of tien neemt. Maar ieder van ons kent het probleem. Er zijn scholen die uitermate slecht gebouwd zijn en scholen die kwalitatief goed gebouwd zijn. Er zijn scholen die goede onderhoudsactiviteiten hebben gepleegd en scholen die dit niet hebben gedaan. Er kunnen dus behoorlijke verschillen en dus ook behoorlijke problemen ontstaan. Wil de staatssecretaris over dit punt zijn licht eens laten schijnen? En dan praat ik nog niet eens over onderhoudsverschillen tussen een school in Den Helder die door aantasting van de zeewind aanzienlijk meer verbuurten nodig heeft en een school in het oosten van het land. De staatssecretaris zegt in de memorie van antwoord dat hij geen redenen ziet voor het moeten bijbetalen door gemeenten. Gelet op de strikte zin van de wet en de bedoeling van de wet zal dat juist zijn, maar ik wil hem toch vragen of er geen situaties denkbaar zijn, waarin de gemeenten gewoon op grond van de ontoereikendheid van de middelen wel zullen moeten bijbetalen om het gebouw in stand te houden en om de voorzieningen mogelijk te maken.

Ik heb horen vertellen dat in de sfeer van de overdracht aan de rijksscholen als een soort afkoopsom aan elk van die scholen of aan bepaalde scholen een bedrag van 1 mln. is geboden om eventueel achterstallig onderhoud of andere voorzieningen die nodig waren, af te werken. Dat zei iets over de nood-

zaak daartoe. Is dat doorgegaan? Uit de verhalen krijg ik de indruk dat het niet is doorgegaan, maar ik laat deze verhalen voor wat zij zijn. Maar als dat niet is doorgegaan, in hoeverre zijn deze scholen dan daardoor in de problemen gekomen?

Ook dit voorstel heeft onze instemming, maar wij wachten met belangstelling de antwoorden van de staatssecretaris af.

Mevrouw **Van Wijngaarden** (Groen Links): Mijnheer de voorzitter! Ik moet eerst mijn excuses aanbieden aan de staatssecretaris en aan de stenografen. Mijn printapparaat weigerde helaas meer dan één exemplaar van mijn bijdrage uit te draaien. Gelukkig heb ik een korte bijdrage.

Voorzitter! De wetsvoorstellen 20616 en 22157 over de wijzigingen in het bekostigingsstelsel liggen voor ons. De autonomie en de verantwoordelijkheid van het schoolbestuur over het gehele budget: dat zijn de sleutelwoorden die het FBS bij het basisonderwijs en voortgezet speciaal onderwijs moeten ondersteunen bij de invoering. Beide wetswijzigingen vormen een financiële pijler van het nieuwe onderwijsgebouw.

Als progressieve partij staan wij achter de voorstellen van de staatssecretaris om het onderwijsstelsel te veranderen. Toch maken wij nog een aantal opmerkingen. Ik richt mij eerst tot mevrouw Grol. Zij heeft een rondgang gemaakt langs de scholen en kwam een meneer tegen die circulaires maakte. Ik heb ook een rondgang gemaakt langs de scholen en ik kwam een schoolleider tegen die aan het puzzelen was over de vraag wat het FBS nu is. Hij vroeg om eenvoudige bewoordingen. Nu weet iedereen dat ik een eenvoudige metrobestuurder ben. Ik denk wel eens dat het aan mij ligt dat ik de dingen die ik voor mijn neus krijg, vaak niet begrijp. Ik heb vandaag echter verschillende keren gehoord dat er veel meer mensen zijn die het niet begrijpen en zij hebben een veel hogere opleiding dan ik.

Tijdens de schriftelijke voorbereiding heeft mijn fractie aan de staatssecretaris een aantal vragen gesteld die niet alle beantwoord zijn. Ik stel ze daarom nog een keer en ik verzoek de staatssecretaris deze duidelijk en in voor mij begrijpelijk

Nederlands te beantwoorden. Kan de staatssecretaris aangeven op welke wijze de bekostiging van ziektekosten wordt opgenomen? Zullen de hoge kosten — het ziekteverzuim in het onderwijs ligt boven het landelijk gemiddelde — geheel gecompenseerd worden? Mijn volgende vraag gaat over de relatie tussen het FBS en het oude personeel. Door toepassing van een aantal rekenen-heden bepaalt het FBS het bedrag waar een scholengemeenschap recht op heeft. Een criterium is het aantal leerlingen dat aan een school verbonden is. Meer leerlingen betekent het aanstellen van meer leerkrachten. Schuilt hierin niet een leeftijdsdiscriminatie, gezien de wetenschap dat oudere leerkrachten duurder zijn? Is het aanstellen van jongere, lees: goedkopere, leerkrachten gunstig voor het vast te stellen budget? Ik hoop dat ik dit fout heb ingeschat.

Mijn volgende vraag sluit aan bij collega Veling. Op welke wijze is de afschrijving van de inventaris berekend? Op dit moment kampen veel scholen met een achterstand in de inventaris. Een toereikende compensatie is mijns inziens net voldoende om op niveau te komen. Daarnaast zou een basisinventarislijst moeten worden vastgesteld, die is gekoppeld aan het lesprogramma dat wordt aangeboden. Je kunt namelijk geen ei bakken in een boek. Recht op onderwijs is ook recht op inventaris. Er moeten voldoende middelen zijn om het programma op de juiste manier uit te voeren. Ik hoop dat de staatssecretaris daarop een duidelijk antwoord kan geven, omdat ik deze vraag ook bij verschillende van mijn voorgangers heb gehoord.

Mijn laatste vraag is misschien wat retorisch. Kan de staatssecretaris de garantie geven dat de herziening van het bekostigingsstelsel geen bezuinigingsmaatregel is? In de memorie van antwoord geeft hij aan dat met het FBS een voorspelbaar en beheersbaar budgetteringsmodel met objectieve normen wordt ingevoerd. Vooral de beteugeling van de uitgaven voor vervanging en voor taakvermindering wordt voorzien. Hierdoor wordt een verdere stijging van de uitgaven vermeden. Het overgangsrecht bij de herziening van het bekostigingsstelsel is dat er een bodemgarantie geldt voor de bekostiging van exploitatiekosten. Betekent dit dat er een minimum aan middelen wordt berekend?

Zoals ik al zei, zijn deze wetswijzigingen een belangrijke pijler voor het nieuwe onderwijsgebouw. Een goede funding is de basis voor een monument voor de toekomst. Wij willen daar graag aan meebouwen.

De **voorzitter**: Ik dank u voor uw heldere bijdrage. Ik mag natuurlijk niet vooruitlopen op het antwoord van de staatssecretaris, maar ik sluit niet uit dat hij toezegt om in de volgende cursussen mee te delen dat wetsontwerpen nog langs mevrouw Van Wijngaarden moeten.

De staatssecretaris heeft meegedeeld dat hij plusminus een uur nodig heeft. Mag ik hem vragen het zoveel mogelijk bij minus te houden?

Staatssecretaris **Wallage**: Voorzitter! Ik zal dat zeker proberen, maar er zijn door de geachte afgevaardigden veel inhoudelijke opmerkingen gemaakt die om een antwoord vragen. Ik dank allen voor de vriendelijke opmerkingen die in de richting van de ambtenaren kunnen worden doorgeleid. Ik kreeg van de heer Van Boven een kwaliteitsbeoordeling van de andere stukken, waarop ik bij de behandeling van de basisvorming zal terugkomen. De ploeg die het ene en het andere antwoord heeft geschreven, is ten dele dezelfde geweest. Dat leidt misschien tot enig nadenken over de vraag of de opvattingen van de lezer iets te maken hebben met het oordeel over het ontvangene, maar daar laat ik mij verder niet over uit.

Mevrouw Soetenhorst vroeg terecht om nog eens kort uiteen te zetten wat de samenhang is tussen de invoering van het formatiebudgetstelsel en een aantal andere beoogde veranderingen in ons onderwijs. Om het heel simpel te zeggen, ik beschouw het formatiebudgetstelsel als een gereedschapskist, waarmee scholen zich een nieuwe manier van werken op school kunnen toeëigenen. Zij kunnen daarmee meer beleid voeren, als zij dat willen. Die gereedschapskist is zeker nodig bij de invoering van de basisvorming en bij een aantal andere inhoudelijke processen, omdat daarbij de verhouding tussen taken en middelen op schoolniveau opnieuw aan de orde moet komen. Anders geformuleerd: ik zou er niet aan moeten denken, een omvangrijke, inhoudelijke verandering

bijvoorbeeld in de eerste fase van het voortgezet onderwijs in te voeren met de centrale regelgeving voor het gebruik van uren en het toedelen van lessen zoals wij die vroeger kenden. Dat zou namelijk tot een rigiditeit leiden die op schoolniveau onherroepelijk tot problemen aanleiding moet geven. Er is dus wel degelijk een samenhang tussen de noodzaak, de school meer eigen beslissingsruimte te geven op het personeel, maar ook op het materiële vlak en het feit dat wij als samenleving nogal wat van scholen vragen. Dat geldt met name voor schaalvergroting. Als je de schaalvergroting alleen moest oplossen door het in elkaar schuiven van personeel op basis van de oude regelgeving, zou de noodzakelijke flexibiliteit om een goede fusie tot stand te brengen, geringer zijn. In dat opzicht helpt het formatiebudgetsysteem op termijn meer afwegingsmogelijkheden bij de school te leggen.

Verschillende geachte afgevaardigden hebben gezegd dat dit weliswaar mooi is, maar dat de school dat ook moet kunnen. Sommigen hebben dat zelfs nog iets sterker gezegd: wellicht kunnen de scholen dat nog niet, misschien zijn de besturen daar niet voor toegerust. Wij hebben dan te maken met een klassieke vicieuze cirkel. Mijn opvatting is dat scholen en besturen dat vaak niet kunnen omdat er tot dusverre niets te besturen was! Tot dusverre waren schoolbesturen in dit land vaak schriftgeleerden van ministeriële regelingen. Hun taak bestond eruit, goed te lezen wat in Den Haag en Zoetermeer was opgeschreven en om dat zo correct mogelijk toe te passen. Op die manier krijg je natuurlijk geen besturen die er lol in hebben om eigen beleid te ontwikkelen. Ik wil het nog sterker zeggen. Op die manier trek je in zekere zin schriftgeleerden aan! Als je daarmee doorgaat, wordt de situatie niet beter. Je moet dus ergens beginnen met een wat uitdagender taak te stellen in de hoop dat dit geleidelijk leidt tot steviger besturen en tot leidinggevende mensen op schoolniveau die dat met meer ambitie doen.

Over de richting waarin het Nederlandse onderwijs zich moet ontwikkelen, bestaat een grote mate van consensus, ook in deze Kamer. Er moet meer autonomie komen, meer eigen verantwoordelijkheid, meer eigen keuzen en een meer

directe wisselwerking met de directe omgeving van de school. Dat is de route. Het spoor waarop wij nu echter zitten, is een heel ander spoor. Dus moet er een wissel worden omgezet. Je komt niet op dat andere spoor als je niet eerst die wissel passeert. Ik beschouw de introductie van het formatiebudgetsysteem — beleidsarmer als men dat wil, beleidsrijker als men daarvoor kiest — als het omzetten van die wissel. Hoe lang het ook duurt voordat men op dat andere spoor echt tot autonomie komt, één ding is zeker: je komt er nooit als je de wissel niet omzet. Dat is het typerende van het moment waarop wij nu zijn aangeland. Als je dat moment voor je uitschuift, weet je zeker dat die autonomieverstevkende tendensen zich niet zullen voordoen.

Mevrouw Soetenhorst citeerde een enkele opmerking die buiten deze Kamer is gemaakt over het klimaat in onze scholen. Zij spreekt over kindvijandig, te veel gericht op effectiviteit en te weinig op affectiviteit. Wij zullen bij het debat over de basisvorming gelegenheid hebben, daarover uitvoerig met elkaar te spreken. Ik wil er het volgende over zeggen. Als de overheid op zakelijkheid aandringt, op een goed gebruik van de middelen, op meting van kwaliteit — de heer Van Boven heeft in zijn lange loopbaan daarover een groot aantal dingen gezegd, je moet weten wat iemand kan — dan kun je dat interpreteren als sterk op het cognitieve, op het verstandelijke gericht en te weinig op het creatieve en op de brede taak van de school. Ik zie die tendenzen ook. Ik wil mij ertoe beperken door tegen mevrouw Soetenhorst te zeggen dat zij hierin een medestander heeft die de verenging tot alleen presteren niet voor zijn rekening wil nemen. De vraag is: hoe combineer je grotere verantwoordelijkheid, grote eigen afwegingsruimte van scholen met die brede taak? Het zou weleens kunnen zijn dat bij de behandeling van het WRR-advies over verzorging de vraag aan de orde komt of niet ook de overheid in zekere zin de kwaliteitsbewakende taak ruim moet blijven opvatten.

Mevrouw Soetenhorst heeft gevraagd naar de effecten op het aantal arbeidsplaatsen op het departement. De vraag luidde impliciet: u zegt terug te treden, maar doet u dat wel echt? Ik zie het formatiebudgetsysteem en de

globale bekostiging voor het VVO en straks de vereenvoudiging van het Londo-systeem als een eerste stap en niet als laatste. Ik zie dus de drastische reorganisatie van ons departement met een terugloop van 300 arbeidsplaatsen als een signaal van minister Ritzen en mijzelf dat wij het menen. Maar daarmee is nog niet veel gezegd over de lengte van het autonome spoor. Ik ga ervan uit, dat na het formatiebudgetsysteem op tal van plaatsen lump sum bekostiging reëel aan de orde kan komen en dus een verdere vereenvoudiging van regelgeving binnen bereik ligt, maar dan wel — ik zeg dit de commissie-Hirsch Ballin na — op voor de scholen verantwoorde wijze. Je mag de kleine scholen niet met het lump sum systeem opzadelen, want die kunnen de risico's niet aan.

Verleg je nu verantwoordelijkheden van de rijksoverheid naar de scholen toe, met name in termen van regelgeving? De circulaire makende directeur, waarover mevrouw Grol sprak. In het huidige systeem moet de minister van Onderwijs en Wetenschappen over tal van aspecten van arbeidsvoorwaarden met vakorganisaties tot een akkoord komen in het georganiseerd overleg. Een deel van dat overleg zakt naar beneden, als ik het zo mag zeggen, het gaat naar het schoolniveau of naar het niveau van gezamenlijke scholen. In dat opzicht heeft mevrouw Soetenhorst gelijk. Er treedt een mechanisme in werking, waarbij men lokaal moet onderhandelen. Dat kan niet anders, want vakorganisaties hebben zich in de loop der jaren in dit land een positie verworven als belangenbehartigers bij de centrale overheid. Ik heb het wel eens zo gezegd: wij moeten ervoor oppassen, dat wij bij de decentralisatie van verantwoordelijkheden van de rijksoverheid niet de medezeggenschap wegdecentraliseren. Dat is de reden, dat de wijziging van de WMO een logisch onderdeel van dit geheel is.

Ik vind dat mevrouw Soetenhorst een verkeerde taxatie maakt daar waar zij het akkoord tussen werkgevers en werknemers in het onderwijs samenvatte als: de staatssecretaris heeft in overleg met de bonden en besturen besloten tot een beleidsarme invoering. Het aardige van dat akkoord is nu juist, dat ik daarin geen partij was. Het was een afspraak tussen werkgevers en werknemers, die werden geconfronteerd met de

vraag uit de scholen, wat het formatiebudgetsysteem per 1 augustus van dit jaar betekent. Daar zat natuurlijk ook zorg van scholen achter, of het allemaal wel kan per 1 augustus. Werknemers en werkgevers hebben toen gezegd: wacht eens even, je hoeft niet meer te doen dan je kunt. Je kunt beleidsarm invoeren. Dat betekent, dat je een aantal instrumenten van het formatiebudgetsysteem, bijvoorbeeld de verzilvering of het overhevelen van gelden van de ene school naar de andere, nog niet laat gebruiken. Daarover heeft men afspraken gemaakt. Die afspraken dekken de mogelijkheid om in die situatie geen plaatselijk overleg te voeren af. Het is een model, waarop teruggevallen kan worden.

Nu zijn er over dit punt twee vragen gesteld. Is er het risico, dat men zich aan die beleidsarme invoering blijft vastklampen? Met andere woorden: dan zal al die rijkdom aan autonomie tevergeefs zijn gegeven. De tweede vraag is: moet het wel per 1 augustus? Bent u, als het alleen maar beleidsarm kan, niet te snel? Dat zijn twee aspecten van dezelfde zaak. Ik ben daar niet zo bang voor. Ik geloof, dat wij in het formatiebudgetsysteem instrumenten hebben bedacht, die echt aantrekkelijk zijn voor scholen. Ik geef een voorbeeld. Een kleinere school kan net niet uitkomen met haar formatie in de toekomst in relatie tot het aantal mensen, dat in dienst is. Dat is een vervelend punt, want dan moet je mensen ontslaan. Het is mogelijk, dat een school in de buurt net in de omgekeerde situatie zit. Dat levert thans geen enkele mogelijkheid op, want er is sprake van twee gescheiden systemen. De ene school moet iemand ontslaan en de andere moet iemand aantrekken. Bij het gebruik van het formatiebudgetsysteem kun je tijdelijk formatie lenen. Dat is nu een instrument, dat bij beleidsarme invoering niet gebruikt zal worden. Ik ben ervan overtuigd, dat de scholen er in de praktijk tegenaan zullen lopen. Ik noem ook het instrument van de verzilvering. Dat is aantrekkelijk voor scholen. Als je zuinig bent met je formatie, kun je dat in geld omzetten en dan kun je er wat anders mee doen. Het hoeft van mij niet, maar ik ben ervan overtuigd, dat die instrumenten vroeg of laat uit de kast worden gehaald. Als ik ja zou antwoorden op de vraag, of ik bang

ben, dat de beleidsarme invoering blijvend is, zou ik tegelijkertijd zeggen, dat het formatiebudgetsysteem eigenlijk geen interessant instrumentarium is. Men zal van mij willen aannemen, dat ik dat niet geloof.

Ik kom bij de vraag van de heer Van Boven. Wij hebben in meer dan een opzicht zeer secuur nagegaan — niet alleen vanwege Londo — of het kan per 1 augustus qua automatisering op ons departement, qua wetten regelgeving en qua voorbereiding in termen van voorlichting en begeleiding. Eerst het staatsrechtelijke punt. Ik zal er nu kort over zijn. Uit de verwijzing van mevrouw Grol — ik wil niet spreken over een dreigende ondertoon — begreep ik, dat mij nog een kleine discussie op dit punt te wachten staat, als wij de basisvorming met elkaar bespreken. Ik verheug mij op dat debat. Ik verheug mij er iedere maand een beetje meer op.

Ik vind dat het staatsrechtelijke aspect twee grenzen heeft. De eerste is dat als de regering fysiek feitelijk verwerping van een wetsvoorstel onmogelijk maakt, dus in de praktijk iets realiseert dat niet teruggedraaid kan worden, zij fout zit. Die eis mag altijd worden gesteld. Dat is meer dan de simpele vraag of een voorstel wel verworpen kan worden. Er mogen geen dingen zijn gebeurd die niet kunnen worden teruggedraaid. In zekere zin maak ik hiermee een buiging naar mevrouw Grol, want zij mag mij hieraan houden. De voorlichting is op zichzelf niet iets dat niet teruggedraaid kan worden, ook al kost zij geld en werken daar mensen aan.

Over de tweede grens zal ik bij de behandeling van de basisvorming aanzienlijk meer aandacht vragen. Een regering regeert, op basis van een regeerakkoord. Zij doet dat op basis van afspraken tussen politieke partijen. Zij mag ervan uitgaan dat zij kan realiseren wat zij geacht wordt in een periode te realiseren. Zij mag niet vooruitlopen op de wetgeving door onomkeerbare beslissingen, maar zij heeft wel de plicht om alles te doen om haar programma tot uitvoering te brengen. Daarvoor zit zij er.

Wat betekent dat in dit geval? In de vorige kabinetsperiode heeft de Tweede Kamer al bij motie uitgesproken, dat zij voor een FBS is. Door middel van besluitvorming is er in de Tweede Kamer, niet bij een, maar bij

meer gelegenheden, van uitgegaan dat het FBS wordt ingevoerd. De regering meent dat zij technisch in staat is om dat te doen. Dan mag zij ook voorlichten. Sterker nog, dan moet zij voorlichten. Nu is het de vraag of dat een jaartje eerder of later moet. Dat is eigenlijk bij alles de vraag. Bij de basisvorming zal ik nog eens uiteenzetten dat wij zelf gekozen hebben, niet voor de invoering in 1991, die in het regeerakkoord was voorzien, maar voor 1993. De regering heeft er daar voor gekozen meer tijd te nemen.

Bij het FBS heb ik dat niet gedaan. Ik meende dat er zoveel belangen in de scholen zijn om de gereedschapskist binnenboord te hebben, juist ook vanwege de andere processen, dat wij 1992 moesten proberen te halen als dat verantwoord kon. Ik ben daar heel ver mee gegaan in die zin, dat ik heb onderzocht of het kon. Voor zover ik weet, is de uitvoeringsvraag voor de eerste keer niet alleen door het departement beantwoord, maar door een extern bureau, dat opdracht had gekregen om de interne organisatie door te lichten op de vraag of O en W er klaar voor was. Ik heb van tevoren gezegd, dat wij het niet zouden doen als er sporen van twijfel waren. Wij menen te kunnen antwoorden op de randvoorwaarden die de externe adviseurs erop losgelaten hebben.

Dat is nog niet de vraag die door de heer Van Boven en mevrouw Grol werd gesteld, namelijk of de scholen er klaar voor zijn. De heer Redemeijer heeft in meer psychologische termen laten zien, dat het proces in feite een lange-termijnproces is. Vandaag verdedig ik de keuze die wij hebben gemaakt, om de wissel om te zetten door invoering. Maak het technisch mogelijk om dat beleidsarm te doen als men dat wil. Ga ervan uit dat de cultuuromslag — het woord is door velen genoemd — echt een aantal jaren zal duren. Het zal echt een jaar of vier, vijf duren voordat de volle werking van het stelsel zichtbaar wordt. Maar je moet het, niet alleen in termen van voorlichting en rekenkunde, ook leren in de praktijk. In dat opzicht helpt uitstel niet.

Mevrouw Soetenhorst gaf een pedagogische notie weer, over de vader en het zakgeld. Ik word misschien geleidelijk aan een ouderwetse vader, maar ik merk dat in het voorbeeld zelf iets meer pedagogie zit dan mevrouw Soetenhorst lief is. Wat je wel of niet moet

Wallage

doen met je zakgeld kan een onderwerp van gesprek tussen ouders en kinderen zijn. Het is niet zo zwart-wit.

Op het niveau van de school is het de vraag, of wij mensen ontslag aanzeggen op termijn. Gaan wij naar een maximum in plaats van naar een minimum, omdat wij zoveel mogelijk speelruimte willen hebben? Of spelen wij op safe en houden wij zoveel mogelijk mensen in dienst, met risico's later? Die afweging wordt heel serieus en open. Zoetermeer kan zich daar straks niet eens meer mee bemoeien. In dat opzicht verandert er wezenlijk wat.

Het is waar dat de grote scholen de lol van het FBS sneller deelachtig zal worden dan de kleinere. Sterker nog, de hele kleine scholen zullen betrekkelijk weinig aan de extra mogelijkheden van het FBS hebben; ik zeg dat ronduit. Mevrouw Van Wijngaarden wees in dit verband ook op het risico van oudere en jongere leerkrachten; dat is door de rijksoverheid in de bekostiging weggenomen. Wij fourneren de reële kosten van docenten. Dat is precies het verschil met een lump sum-systeem, waarbij van een gemiddelde wordt uitgegaan waarmee de school zich moet redden. De commissie-Hirsch Ballin heeft ook gewaarschuwd dat een te kleine school het risico van bijvoorbeeld te veel oudere leerkrachten niet zou kunnen dragen. In het formatiebudgetsysteem biedt de rijksoverheid dus een garantie op dit punt, alleen krijgen de scholen de middelen niet meer per leerkracht, maar een totaalvolume aan rekenen, op basis waarvan men prioriteiten kan stellen.

Waarom ziet de formule er zo ingewikkeld uit en waarom is het voor een leek ook zo ingewikkeld om ermee te rekenen? Dat vroeg mevrouw Soetenhorst zich af. Er is afgesproken, het FBS in te voeren op basis van de bestaande wet- en regelgeving. Met andere woorden, alle bestaande regelingen, die technisch vaak zeer gecompliceerd zijn, worden vertaald in FBS-termen; meer doen wij niet. Als wij meer deden, dan zou dat in termen van rechtsposities zeer vergaande consequenties hebben. Allerlei individueel opeisbare rechten zouden dan bijvoorbeeld door volumeafspraken moeten worden gewijzigd. Wat je ziet in de berekeningsmethodiek van het FBS, is dus een gevolg van het feit dat de bestaande wet- en

regelgeving als het ware omgerekend moet worden in FBS-eenheden, in rekeneenheden.

Mevrouw **Soetenhorst-de Savorin Lohman** (D66): Voorzitter, ik begrijp wel dat wij met de historie te maken hebben en dat al die cijfers alleen voor insiders te doorgronden zijn, maar het punt is juist dat de scholen die al wel die sommen gaan maken, zoals de Nijmeegse scholengemeenschap Groenewoud, tot de conclusie komen dat ze in het nieuwe systeem op 120 eenheden uitkomen, terwijl ze met het oude systeem voor 600 eenheden in aanmerking zouden zijn gekomen. In feite is er dus toch een bezuiniging aan de gang, en dat is de grote angst bij de scholen.

Staatssecretaris **Wallage**: Dat is ook de vraag die mevrouw Van Wijngaarden stelde: Is het FBS een bezuiniging? Ik moet open kaart spelen. Het is voor de rijksbegroting op termijn voordeliger, maar het is geen gerichte bezuinigingsingreep. Wat betekent dit? Op dit moment worden de kosten van "in de garantie lopen" — "er is geen werk voor jou, maar je wordt nog wel betaald" — door de scholen gemaximaliseerd, daar behoeven we niet omheen te draaien. Een school plaatst zoveel mogelijk mensen in de garantieregeling om de totale organisatie zo goed mogelijk te laten draaien. In de nieuwe situatie is er een volume voor dat doel beschikbaar. In de meerjarenramingen was er tot dusverre sprake van een oplopende reeks voor de kosten van de garantieregeling. Minister Deetman is er indertijd van uitgegaan dat men op termijn de garantieproblematiek zou moeten oplossen met het nieuwe systeem. Dat werkt in de meerjarenraming als een besparing, maar men krijgt hetzelfde volume als op dit moment.

Maar nu het meer principiële punt. Wij voeren het formatiebudgetsysteem dus in met het huidige budget. Er zijn enkele kostensoorten bij die de school op een heel andere manier bereiken. Ik gaf het voorbeeld van de garantieregeling. Als het om een volume gaat, wordt die op dat volume vastgeprikt. De vervangingskosten zijn een andere oplopende kostensoort op onze begroting. Er vindt steeds meer vervanging plaats, niet alleen door ziekte, maar ook door cursussen en andere activiteiten. Het vervangingsfonds maakt het voor de school mogelijk om die

kosten te declareren. Naarmate de school een beter beleid voert ter bestrijding van bijvoorbeeld ziekteverzuim en de school dus goedkoper is voor het vervangingsfonds, hoeft de school een lagere premie te betalen aan het fonds. Er ontstaat dus een stimulans om als school zo zuinig mogelijk met de vervangingskosten om te gaan. Dat heeft ook een ondergrens, namelijk waar men als het ware het ziekteverzuim opjaagt door dat soort strenge regelingen. Daar heeft men geen belang bij, want dan krijgt men vervolgens weer een hogere rekening van het fonds. Deze bonus/malusgedachte die rondom de vervanging wordt geïntroduceerd, heeft zeker op de langere termijn een dempende werking. Dat is vooral het geval nu wij tegelijkertijd de bedrijfsgezondheidszorg invoeren. Dat is een belangrijke randvoorwaarde in het totaal.

Is dit nu een sociaal fonds in de zin van de Europese wet- en regelgeving? Ik heb achteraf een beetje spijt van het gebruik van dat woord. Het was de bedoeling om aan te geven dat het niet een commercieel fonds was. Het is niet een fonds dat inkomensgaranties geeft, zoals in de Europese literatuur vaak wordt gebruikt. In dit geval gaat het om een garantie dat er wordt vervangen. Als wij dat even uitleggen, zal men daar in Europa wel begrip voor hebben.

De heer **Veling** (GPV): Wij hadden eerder deze middag een discussie met mevrouw Ter Veld over de bonus/malus in de TAV. In haar memorie van antwoord aan deze Kamer verwees zij voor de onderwijssector naar de bonus/malusystematiek in het vervangingsfonds. Ik heb haar gevraagd of dat eigenlijk niet een beetje misleidend is, omdat het in het vervangingsfonds om een totaal andere situatie gaat. Het gaat hierbij helemaal niet om een bonus voor het in dienst nemen van een ex-arbeidsongeschikte of iets van dien aard. Is de staatssecretaris het daarmee eens?

Staatssecretaris **Wallage**: De heer Veling weet dat de regering met één mond spreekt. De mond van de staatssecretaris van Sociale Zaken was hier eerder dan de mijne. Ik wil het daar even bij laten, als de heer Veling het goedvindt. Ik kan het namelijk niet overzien. Eén ding weet ik zeker, namelijk dat er prikkels uitgaan van het vervangingsfonds om

zo goed mogelijk met de kosten van vervanging om te gaan. Dat lijkt in zekere zin op de discussie die elders wordt gevoerd. Ik begrijp echter dat de heer Veling zegt: pas goed op, vergelijk geen appels en peren met elkaar. Dat is immers het risico van de redenering.

Dan kom ik bij de opmerking die de heer Van Boven heeft gemaakt over het bekostigingsstelsel. Ik stel voorop dat ik de ingrepen die ik daarin heb gepleegd, niet met vreugde heb gepleegd. Het was natuurlijk veel leuker geweest om het advies van de commissie-Kolthoff over te nemen, het daarbij behorende geld te vinden en na het Londo-stelsel — dat vind ik intrinsiek nog steeds een goed stelsel — op mijn naam en op naam van de heer Kolthoff het Kolthoff-stelsel te schrijven. Dat is mij echter niet gelukt, niet alleen om budgettaire redenen, maar ook vanwege de complexiteit van het stelsel. Bovendien meen ik dat met een aantal eenvoudiger ingrepen, die wij nu plegen, in beginsel een reële bekostiging kan worden gegeven. Ik ben wel blij dat de onmin die daarover aanvankelijk was ontstaan met de organisaties, in zoverre is weggenomen dat de commissie-Kolthoff bereid is, mij ook in de nieuwe situatie van advies te blijven dienen, mij bij de evaluatie van de huidige gang van zaken te helpen en mij ook te adviseren over de realiteit van kostensoorten, waar dat gewenst is.

Ik kan het natuurlijk niet laten om nog één opmerking te maken over de positie van het beroepsonderwijs in relatie tot de overgangsbepalingen. Er is geen enkele reden om aan te nemen dat de doorberekeningsproblematiek een negatief effect zal hebben op de aanwezigheid van LBO. Wie let op het aantal leerlingen in de afgelopen jaren en wie kijkt naar het huidige aantal leerlingen in het lager beroepsonderwijs, moet tot de conclusie komen dat één ding zeker is, namelijk dat wij nog nooit zoveel aanmeldingen hebben gehad. Wij zijn bezig, de weg omhoog weer te nemen. In dat opzicht is er niet veel reden voor al te grote toberigheid. Dat wil niet zeggen dat de problemen voorbij zijn, maar het is toch een markant moment dat wij niet meer van teruggang in het leerlingental in het LBO hoeven te spreken, maar dat wij kennelijk de weg omhoog weer hebben gevonden.

De heer Van Boven heeft van mij al antwoord gekregen op de vraag over de termijnen waarop wij invoeren, en op de vraag over de staatsrechtelijke kant. Nog één opmerking over de cursussen over het FBS. Er zijn veel cursussen gegeven. Dat geeft ook aan dat het draagvlak voor deze operatie vrij groot is. De besturenorganisaties doen het zelf. Ook de vakorganisaties doen het nodige. Wij doen het nodige via Teleac. Het is waar dat een cursus sterk was overschreven, maar diezelfde cursus was daarvoor en daarna herhaald. Het totaal aantal mensen dat die cursus heeft gevolgd, lag om en nabij de 2000. Zij allen zijn bediend. De Teleac-cursus heeft een veel breder publiek. Het is overigens interessant, te zien hoeveel belangstelling er voor de Teleac-cursus bestaat, buiten de direct betrokkenen. Dat betekent dat het proces van invoering van het formatiebudgetsysteem interesse oproept buiten de directe kring van de managers. Ik vind dat een belangrijk punt. Ik incasseer onmiddellijk de opmerkingen over moeilijke woorden, maar zo'n Teleac-cursus is een fantastisch middel om een breder publiek te laten zien wat er allemaal kan.

De heer Van Boven spreekt over het cynisme en de doffe berusting bij scholen. Soms heb ik het gevoel dat ik heel andere scholen bezoek. Zeker, men ziet op tegen een aantal veranderingen. Er is ook kritiek op de samenloop van die veranderingen. Maar het formatiebudgetsysteem mag zich verheugen in een serieuze belangstelling, in een houding van "kom maar eens op; laat ons dat maar eens doen". Men heeft kritische vragen en men richt zich daarmee tot ons departement. Wij beantwoorden die, maar er is een positieve grondtoon. In dat opzicht vond ik de omschrijving van de heer Van Boven te somber.

De beleidsarme invoering hoeft niet. Dat is een modelmogelijkheid die het voeren van lokaal overleg overbodig maakt. Dat is een winstpunt, maar er zijn nadrukkelijk schoolbesturen die al vanaf 1 augustus van dit jaar de volle werking van het stelsel tot gelding willen brengen. Ik ben daar voor.

Zowel de heer Van Boven als mevrouw Grol als de heer Redemeijer hebben gevraagd of het niet verstandig is om de vinger aan de pols te houden, nu we eraan gaan beginnen. Ik zeg graag toe dat ik niet

jaren zal wachten met een vorm van beleidsevaluatie die ons kan leren hoe het functioneert. Ik meen dat scholen in de overgangsfase niet buiten hun schuld in de problemen mogen komen. Als scholen gekke dingen gaan doen, zullen zij dat, als gevolg van dit systeem, merken. Maar als scholen niets veranderen en toch klem lopen, is er alle aanleiding om het gesprek niet te blokkeren. Wij zullen dan ook de evaluatie serieus ter hand nemen en uw Kamer daarover op een redelijke termijn informeren, bijvoorbeeld eind 1992 voor de feitelijke invoering en weer een jaar later om te bekijken of het redelijk functioneert. Ik heb de schoolleiders ervan verzekerd dat ik een grondige verkenning pleeg naar de mogelijkheden voor scholen die eventueel in de knel zouden komen. Nadat de wet het staatsblad heeft bereikt, zal ik de scholen over die contactmogelijkheden met ons departement nadrukkelijk informeren. Ik vind het een tikje ironisch dat de heer Van Boven mij vraagt om die extra voorlichtingsinspanning snel te doen. Ik neem aan dat dit niet zo snel moet gebeuren dat ik vooruitloop op de plaatsing van het wetsvoorstel in het Staatsblad.

Mevrouw Grol heeft nog een opmerking gemaakt over de verzorgingsgeld. Die vraag moeten wij beantwoorden als we het WRR-rapport over de verzorging van een regeringsstandpunt moeten voorzien. De hoofdlijn om de school in een positie te plaatsen dat zij beleid kan voeren, deel ik. Het politiek lastige punt is, dat je ook een infrastructuur wilt houden voor die verzorging. Een al te grote marktafhankelijkheid zou die infrastructuur in gevaar kunnen brengen. We moeten bezien hoe wij daar het goede evenwicht in vinden.

De heer Veling heeft, evenals anderen, gesproken over de verouderde inventaris. We hebben een voorziening getroffen die het mogelijk maakt om vooral scholen in het lager beroepsonderwijs die door de wisseling van systematiek in de problemen zouden kunnen komen, gedurende een aantal jaren een inhaalslag te laten maken. We hebben daarvoor zo'n 8,5 mln. investeringcapaciteit gereserveerd over een aantal jaren. Dat betekent dat wij niet met lege handen staan. Ik onderschrijf zijn opmerkingen dat beleidsverantwoordelijkheid bij die vrijheid hoort. Ik vond dat een

Wallage

compacte weergave van datgene waarvoor wij nu staan.

Mevrouw **Grol-Overling** (CDA): Ik geloof dat de staatssecretaris klaar is met de beantwoording van mijn vragen, maar ik wil hem erop wijzen dat hij mijn vraag over de exegetische van de voorlaatste zin uit de nadere memorie van antwoord, die moeilijke cirkelzin over de terugloop van het formatiebudget, is vergeten.

Staatssecretaris **Wallage**: Beleidsarme invoering betekent niet dat er niet mag worden gereageerd op terugloop van de middelen. Het akkoord maakt het mogelijk dat personeelsleden in de garantie gaan lopen of blijven lopen. Dat betekent dat in latere jaren deeltijdontslag mogelijk is. Met andere woorden, je remt dan in feite dingen af die zich anders acuut zouden voltrekken. Ik geef toe dat de zin die mevrouw Grol citeerde enigszins omslachtig was.

Mevrouw **Grol-Overling** (CDA): Voorzitter! Ik vind dat een ontzettend mooie manier om te coveren dat het gewoon een slechte zin is en dat hier zou moeten staan: al bij terugloop van de formatie.

Staatssecretaris **Wallage**: Met het formatiebudget is hier niet het systeem bedoeld, maar de ruimte op schoolniveau. U hebt gelijk: het had eenduidiger gekund.

De heer **Veling** heeft mij gevraagd naar het aantal formatierekeneenheden per functie. De rekeneenheden-tabel wordt bijgesteld indien door ontwikkelingen in personeelslasten bepaalde functies beduidend goedkoper of duurder worden. Wordt de gemiddelde personeelslast van de eerstegraads leraar beduidend lager, dan zal het aantal rekeneenheden voor eerstegraads functies lager worden. Dit heeft overigens geen consequenties voor de normatieve formatie. Het aantal formatierekeneenheden voor deze functie dat wordt toegekend wordt lager, maar hetzelfde geldt voor het verbruik van formatierekeneenheden voor eerstegraads functies. In mijn eigen woorden gezegd, want ik wil in ieder geval kijken of ik het begrepen heb: als maatregelen zich in de salarissfeer voordoen die uiteraard automatisch en direct vertaald worden naar het formatiebudgetsysteem, moet de toedeling van middelen op basis van de hoeveelheid noodzakelijke

functies via de formatie worden geregeld. In dat opzicht is er een sluitende situatie.

Ik kom bij de 1 mei-melding. In zijn algemeenheid probeert het systeem voor de schoolleiding en voor alle betrokkenen absolute duidelijkheid te krijgen over de situatie met ingang van het nieuwe schooljaar. Dat is een belangrijk gegeven. De 1 mei-deadline is er omdat men op grond van arbeidsrechtelijke voorwaarden drie maanden van tevoren ontslag moet aanzeggen. Met andere woorden, er is een moment waarna je niet meer redelijkerwijs ontslag kunt aanzeggen voor een situatie per 1 augustus. Die termijn is hier aan de orde. Treedt vervolgens toch uitbreiding op in het basisonderwijs en het speciaal onderwijs, dan geldt de groeiregeling. In het voortgezet onderwijs is geregeld dat de scholen de trendmatige groei voor een derde deel meekrijgen, alsof die optreedt. Daarna krijgen alle VO-scholen 2,1% frictie-opslag, ongeacht of de school garantie heeft, wat overigens bij groei niet het geval zal zijn. Met andere woorden, er is enige speling voor de groeisituatie.

De heer **Veling** (GPV): Het gaat mij erom dat de regels ertoe lijken te noodzaken dat, als je na 1 mei toch nog personeel wilt inhuren, je dat op eigen rekening moet doen via de verzilvering. Dat is een wat omslachtige manier en voor het personeel mogelijk ook minder wenselijk. De vraag is of ik goed heb begrepen dat het per se zo moet.

Staatssecretaris **Wallage**: Dat is in het systeem de situatie. Wij moeten op basis van de ervaringen maar eens kijken of dat een ernstig probleem is. Ik vermoed het eigenlijk niet, omdat scholen naar hun totale bestand kijkend sowieso de neiging zullen hebben om een verantwoord midden te zoeken tussen beide categorieën personeel. Daar spelen allerlei andere factoren doorheen. Ik neem dan ook niet aan dat dit probleem er heel eenzijdig uit zal springen.

Ik meen de opmerkingen van de heer **Veling** te hebben beantwoord. Ik kom dan bij de opmerkingen die de heer **Redemeijer** heeft gemaakt.

De heer **Veling** (GPV): U heeft mijn vraag overgeslagen over de beleidsvrijheid in relatie tot het vervangings-

fonds. Kan een school doen wat ik suggereerde?

Staatssecretaris **Wallage**: Het antwoord daarop is "ja". Dat is echt in lijn met de gedachte dat de school zijn eigen beleid moet voeren en dat het vervangingsfonds als het ware de garantiefunctie voor die vervanging regelt. De manier waarop dat vervolgens op schoolniveau gebeurt, valt binnen de spelregels en de vrijheden van het FBS.

Ik heb de heer **Redemeijer** op een paar van zijn principiële opmerkingen geantwoord. Ik heb al iets gezegd over hoe dicht men tegen een lump sum zit, toen het ging over het afdekken van de risico's van dure en goedkopere leerkrachten. Er is een hardnekkig misverstand in het land, namelijk dat er, afgezien van dat punt, een enorm verschil zou zijn tussen een lump sum en het formatiebudgetsysteem. Het formatiebudgetsysteem is echt een wezenlijke stap op weg naar een volledig globale bekostiging. Als men het mij op de man af vraagt, dan zeg ik dat de volgende stap eigenlijk meteen al mogelijk is. Dat zullen wij op vrijwillige basis doen in het voortgezet onderwijs, waar de schaal dat toelaat. Zonder aanvullende maatregelen ligt dat echter naar mijn opvatting in het basisonderwijs niet voor de hand. Daar moet de bestuurlijke schaal drastisch worden opgerekt, zodat je grotere eenheden krijgt, of de instellingsschaal moet drastisch worden opgerekt. Dat zal de regering nadrukkelijk bekijken in de nota "Naar nieuwe bestuurlijke verhoudingen", die wij rond de zomer hopen uit te brengen en waarover ik met de collega's **Dales** en **Hirsch Ballin** intensief overleg voer. Daarin proberen wij als het ware de bestuurlijke verhoudingen tussen school en overheid, tussen school en gemeente, en ook de vraag van mevrouw **Grol** over de verzorging en een reeks van dat soort vraagstukken in hun onderlinge samenhang in het licht te zetten. Dan kunnen wij er dit najaar wellicht ook hier wat meer ten principale over spreken.

Ik kom dan op een heel principiële punt rond de bekostiging. Eigenlijk zegt de heer **Redemeijer** (hij zei het veel vriendelijker, want dat is zijn aard): je hebt dat wel mooi gezegd, maar er is op dit moment geen kostendekkend niveau van bekostiging; daarom is die kloof met **Kolthoff** zo groot; je hebt gedaan wat

je kon doen op basis van de bestaande middelen, maar spreek dat dan maar eens uit. Het ingewikkelde van die benadering is dat wij tot dusver hebben bekostigd op basis van de reële kosten van de rijkscholen. In deze redenering was het reële uitgavenniveau van de rijkscholen de vloer. De rijksoverheid heeft steeds gezegd: daar moet het ongeveer mee kunnen; daarmee moet een school in gemiddelde omstandigheden uit de voeten kunnen. Wij kennen allemaal de gegevens over de achterstand in het onderhoud van gebouwen, de leermiddelen, enzovoorts. Ik heb in die discussie geprobeerd — de heer Van Boven wees daar ook op — mij er niet met een jantje-van-leiden van af te maken. Ik heb gezegd dat het begrip "kostendekkendheid" geen uitsluitend uit normen af te leiden begrip is; er zit ook een subjectieve factor in. Wat wij in 1990 kostendekkend vonden, vonden wij in 1950 niet kostendekkend. Als wij voor grote problemen staan, geldt bij de beantwoording van de vraag of het redelijk is om een school daarmee te laten werken, een iets andere situatie dan wanneer je geld over hebt. Met andere woorden: er zit ook een subjectief element in. Ik heb dat onder woorden proberen te brengen door te zeggen: het kan niet zo zijn dat de aanspraak op rijksmiddelen van scholen door middel van een objectief bekostigingssysteem als het ware per definitie voorrang heeft op de uitgaven voor sociale zekerheid of voor de landsverdediging. Er zit altijd een afwegingsmoment in een budget dat je ter beschikking stelt.

Daarom hebben wij nu, wat mij betreft, een tussenstap gemaakt. Wij hebben de gemiddelde kosten berekend die in het voortgezet onderwijs op dit moment nodig zijn. Wij hebben daarvoor een globale en praktische grondslag gevonden. Hier wordt overigens de helft van het verkeer van gegevens tussen de scholen in het voortgezet onderwijs en de rijksoverheid geschrapt. Wij kunnen straks met de helft van de gegevens toe. Dat zegt ook wat over een bijdrage aan ontbureaucratisering. Die overstap is echter geen definitieve. Ik wil immers graag naar een situatie waarin de meer objectieve onderbouwing van kostensoorten à la Kolthoff op de een of andere manier haar beslag krijgt. In dat opzicht antwoord ik op de vraag van de heer Redemeijer, of ik blijf

rekenen op ouderbijdragen of gemeentelijke bijdragen, dat het bekostigingsstelsel op zijn eigen merites moet worden bekeken. Het moet niet nodig zijn dat als het ware op die manier gecollecteerd wordt.

De heer **Redemeijer** (PvdA): Mijnheer de voorzitter! Ik ga even terug naar de geschiedenis van Londo. De Londo-werkgroep is ontstaan, doordat de gemeenten erover klaagden dat de uitkeringen die men op grond van de oude onderwijswetgeving ontving, te gering waren en dat zij derhalve uit eigen middelen moesten bijpassen. Daarop is gezegd: dan zullen wij een objectief onderzoek naar de kostenfactoren laten instellen. Dat is de Londo-werkgroep geworden. Ook zij trok de conclusie dat de gemeenten inderdaad fors moesten bijleggen. Stel dat de normering die eruit komt, in verband met alle kostenfactoren te hoog is. Het verschil kan dan toch zo groot zijn, dat je redelijkerwijs moet aannemen dat de huidige normering te laag is. Ik heb daaraan de vraag toegevoegd: hoeveel geven gemeenten nu al uit en wat is de rol van ouderbijdragen in dat geheel? Dat kan het beeld namelijk enigermate vertekenen.

Staatssecretaris **Wallage**: Ik ben niet in staat om de laatste vraag te beantwoorden. Wij hebben wel enig inzicht in de hier en daar inderdaad vrij forse ouderbijdragen. De gemeentelijke uitgaven voor het voortgezet onderwijs in termen van doorberekening zijn echter zo beperkt, dat dit enige vragen oproept over de rest van de discussie over de kostendekkendheid. Je zou verwachten dat er à la Londo ook dat soort tekorten zouden zijn, maar daar is geen sprake van. Ik heb meerdere malen gesproken met de heer Kolthoff en de zijnen. Wij zijn maar niet begonnen aan de exercitie, dat het misschien wel geen 160 mln., maar 110 mln. is. Dat hebben wij maar niet gedaan, omdat er ook dan nog een forse kloof is die wij niet kunnen overbruggen. Deze kloof geeft in ieder geval aan dat wij op een uiterst sober niveau bekostigen, zo sober dat bij de overdracht van rijkscholen door het overnemende gemeentebestuur werd gevraagd: "Als u het zelf had moeten onderhouden, was het uw probleem, maar nu is het ons probleem. Is het niet redelijk om die en die specifieke

kosten alsnog te betalen?" Dat is ook gebeurd. Wij hebben — daar zou men het argument van een te sober niveau aan kunnen ontlenuen — in die situatie van tijd tot tijd arrangementen gemaakt, waarbij de gemeenten zeiden: Oké, onder die voorwaarden willen wij het onderhoud overnemen. Dat zegt echter nog niet zoveel over het gemiddelde totale onderhoudsniveau. Het zegt in mijn ogen meer iets over de specifieke situatie van een aantal gebouwen, maar het is in ieder geval geen bewijs van de omgekeerde stelling, namelijk dat het Rijk voldoende had gedaan. Dat durf ik ook niet voor mijn rekening te nemen.

Dan nog een opmerking over de ziektekosten. Aan de ene kant is er de kwestie wat een individu dat ziek is, moet krijgen ter vervanging van het loon dat hij of zij anders had verdiend. Het betreft hier een algemeen vraagstuk voor de rijksdienst, waar een aantal moeilijke kabinetsbesluiten op dit moment een rol bij speelt, want die moeten op de een of andere manier voor het onderwijs worden vertaald. Dit gaat dus over de bekostiging van de individuele leerkrachten, maar daar hebben wij het niet over. Wij hebben het over deze vraag: Als iemand ziek is, wordt hij of zij dan ook vervangen? Als er veel mensen ziek zijn, worden die dan allemaal vervangen? Met andere woorden, kunnen wij het niveau van de vervanging garanderen? Daarover hebben wij twee afspraken gemaakt. De ene is: dat wat wij nu uitgeven, stoppen wij in een fonds en wij proberen dat fonds reëel in te schatten voor de komende jaren. Maar wij gaan er ook van uit dat er beleid gevoerd gaat worden en dat je voorkomt dat er onnodig een beroep op dat fonds wordt gedaan. Dus heeft het fonds een aantal mogelijkheden, bijvoorbeeld in de richting van bedrijfsgezondheidszorg, die er vroeger niet waren, om te voorkomen dat mensen langer ziek zijn. In dat opzicht gaat het om een systeem waarmee op termijn wordt beoogd om geringere uitgaven voor ziekteverzuim te doen. Dat laat dus onverlet hetgeen de individuele werknemer krijgt, als hij of zij ziek is. Dat valt buiten de discussie van het Vervangingsfonds.

Ik zeg de Kamer dank voor het feit dat zij zich, ondanks een reeks kritische vragen, zeer welwillend heeft opgesteld waar het gaat om de hoofdlijnen van de aanpak, zowel wat

betreft het formatiebudgetsysteem als wat betreft het nieuwe bekostigingsstelsel. Het is misschien een ondeugende opmerking aan het slot, maar ik durf de veronderstelling aan, als wij bij leven en welzijn over tien jaar, in 2002, terugkijken op deze jaren, dat wij dan constateren dat de invoering van het formatiebudgetsysteem en het nieuwe bekostigingsstelsel op termijn een ingrijpend proces is geweest dan een aantal inhoudelijke onderwerpen, waarover wij binnenkort nog met elkaar over gaan spreken. Die krijgen veel meer politieke aandacht en men verwacht daar grote effecten van. Het zou wel eens zo kunnen zijn, dat historisch gezien het feit dat wij overgaan naar autonomere scholen met een eigen bekostigingsmethodiek op termijn, ook voor de inhoud van het onderwijs en de uitstraling van scholen, een groter effect heeft dan allerlei rijke gedachten die wij hebben neergelegd in de Mammoetwet of neerleggen in de basisvorming. Ik geef toe dat ik dit niet kan bewijzen, maar deze bespiegeling wil ik aan het slot van mijn betoog toch bij de Kamer neerleggen.

□

Mevrouw **Soetenhorst-de Savornin Lohman** (D66): Mijnheer de voorzitter! Het betoog van de staatssecretaris was zeer boeiend en overtuigend. De fractie van D66 staat, zij het met enige kanttekeningen, volledig achter de intentie en de uitvoering van de onderhavige wetsvoorstellen.

Het is heel interessant welke nieuwe dynamiek in gang wordt gezet. Het eerdergenoemde centralisme zit ook in het middenveld. Het is natuurlijk altijd prettig om als top met Den Haag te kunnen praten. Voor de top, de vakbeweging en dergelijke zal het ook heel moeilijk zijn dat los te laten en de besluitvorming aan lagere niveaus over te laten.

□

De heer **Van Boven** (VVD): Mijnheer de voorzitter! Ik dank de staatssecretaris voor zijn beantwoording. Ik constateer dat er natuurlijk verschillen van inzicht blijven, ten principale over wat de regering qua voorbereiding al kan doen wat betreft een wetsvoorstel waarvan, zelfs al staat het in het regeerakkoord, nog

geenszins vaststaat dat het de parlementaire behandeling haalt en overleeft. Voor de VVD-fractie blijft het dualisme een groot goed, zeker in de Eerste Kamer die op gesloten regeerakkoorden geen invloed heeft gehad in de meeste gevallen.

Dan nog iets over de bekostiging. Ik verheug mij over de toezegging van de staatssecretaris dat de commissie-Kolthoff weer uit het bos wordt teruggehaald en dat de positieve onderbouwing van het bekostigingsstelsel opnieuw met die commissie zal worden bekeken. Dat de staatssecretaris nu geen 260 mln. in zijn achterzak heeft zitten om het Kolthoff-systeem integraal in te voeren, begrijpen de leden van de VVD uiteraard ook en dat billijken ze. Maar er moet nog wel iets meer gebeuren in de toekomst. Ik heb begrepen dat dit ook zal gebeuren.

Vervolgens merk ik nog iets op over het FBS. Steviger besturen zijn inderdaad nodig. Scholen moeten wennen, maar daar moeten ze dan wel de tijd voor krijgen. Cultuuromslog kost tijd, maar zo zegt de staatssecretaris, daar helpt uitstel niet bij. Over dat laatste blijf ik met hem van mening verschillen. Ook bij beleidsarme invoering zal meer voorbereidingstijd tot minder risico's leiden. Ik ontken niet dat er een brede instemming is met de uitgangspunten van beide wetsvoorstellen. Het gaat ons alleen om een verschil van inzicht in de snelheid van invoering bij een samenloop van zoveel andere vernieuwingen en veranderingen.

Ik kom tot mijn conclusie. Natuurlijk is mijn fractie er enorm over verheugd dat het de staatssecretaris zo zeer menens is met de grotere autonomie en minder regelgeving, vooral in het licht van het feit dat veel van die toegenomen regelgeving in gang is gezet door zijn voorganger en partijgenoot, de toekomstige commissaris van de Koningin in Noord-Holland. Beter ten halve gekeerd, dan ten hele gedwaald, zeg ik dan. Uiteraard blijven wij bevreesd voor moeilijkheden bij wat wij als een snelle invoering blijven zien. Wij hopen echter dat wij met onze waarschuwingen ongelijk zullen krijgen. De toezegging dat de vinger aan de pols zal worden gehouden om ellende op scholen te voorkomen, deed ons bijzonder goed. Onze conclusie is dan ook dat wij met het voordeel van de twijfel, aan beide voorstellen onze stem zullen geven.

□

De heer **Redemeijer** (PvdA): Voorzitter! Ik ben erg getroffen door het beeld van de staatssecretaris dat de wissel omgezet moest worden. Wij hebben hem dat graag laten doen. Als de wissel eenmaal gepasseerd is, moet een route gevolgd worden die niet te veel spanningen oplevert. De staatssecretaris zegt dat besturen leuker wordt, omdat er nu iets te besturen is. Ik heb tijdens een rondgang in het onderwijsveld geconstateerd dat er twee typen besturen zijn, namelijk de besturen die functioneren als een raad van commissarissen, dus op zeer grote afstand, en de besturen die nauw betrokken zijn bij hetgeen in de school gebeurt. Tussen die twee uitersten bevinden zich talloze mengvormen. Bij beide typen besturen zijn er consequenties voor het functioneren van de directeur. Kan de staatssecretaris ingaan op de positie van de directeur, die eigenlijk ook maar gewoon werknemer is? Hij heeft echter wel een specifieke rol, die hij al dan niet zelf heeft gezocht.

De staatssecretaris heeft in te algemene termen gesproken over de spanningen op school. Als de overheid de kwaliteitszorg serieus neemt, kunnen scholen die domme dingen doen niet zelf gestraft worden. In feite worden dan namelijk de leerlingen gestraft. In het kader van de kwaliteitszorg moet ervoor gezorgd worden dat er bijgestuurd wordt op momenten dat er ontsporingen dreigen.

Voorzitter! Het zal de staatssecretaris niet ontgaan zijn dat in het Londo-stelsel vooral het schoonmaken van de scholen onderwerp is van geweldig veel kritiek. Ik vrees dat in het voortgezet onderwijs hetzelfde zal gebeuren als dat nu al niet gebeurt. Wie met de directeurs daarover spreekt, weet hoe moeilijk het is om de scholen hygiënisch te houden. In de Volkskrant van zaterdag stond dat voor een schone school vooral meer geld nodig is en dat sprak mij aan. De staatssecretaris heeft overigens gelijk dat hij deze uitgaven moet afwegen tegen andere uitgaven. Ik wijs echter op het veiligheidsaspect.

□

Mevrouw **Van Wijngaarden** (Groen Links): Ik dank de staatssecretaris hartelijk voor zijn duidelijke uiteenzet-

ting. Hij heeft zijn best gedaan om zich zo helder mogelijk uit te drukken. De staatssecretaris noemde de FBS een gereedschapskist. Dat spreekt mij zeker aan. Ik meen echter dat sommige onderdelen aan vervanging toe zijn.

Voorzitter! De scholen blijken nogal vervuild te zijn. Ik kom uit een dorp waar de moeders zelf de scholen schoonmaken, omdat er veel cara-gevallen zijn. Ik vraag hier extra aandacht voor. Het kan niet zo zijn dat het gereedschap alleen voor bepaalde doelen wordt gebruikt.

Staatssecretaris **Wallage**: Mijnheer de voorzitter! Mijn dank voor de gemaakte opmerkingen. Ik combineer de opmerking van mevrouw Soetenhorst met die van de heer Van Boven. Mevrouw Soetenhorst zei dat het centralisme ook in het middenveld zat. Dit was een zeer intrigerende opmerking. De heer Van Boven meende de nieuwe commissaris van de koningin in Noord-Holland vooral in de positie te moeten plaatsen, dat hij de "regelgevingsman" zou zijn geweest. Ik zal niet in een wijldopige beschouwing vervallen, maar ik denk dat de stelling zeer wel te verdedigen is dat het grondwettelijk kader, de vrijheid van onderwijs in ons land, ertoe heeft geleid dat wij ons enorm beijverd hebben om de gelijkheid in het Nederlandse onderwijs superbe te regelen tot drie cijfers achter de komma. Hierbij is de vrijheid van scholen geleidelijk in het gedrang gekomen.

Mevrouw **Grol-Overling** (CDA): De broederschap niet?

Staatssecretaris **Wallage**: Over de broederschap heb ik het inderdaad niet. Dat is voorondersteld, mevrouw Grol. Als je kijkt naar de regelgeving van niet alleen het kabinet-Den Uyl, maar van alle kabinetten inclusief het huidige, dan wordt deze gedemineerd door een ijzeren driehoek: onderwijs- dus bestuursorganisaties, vakorganisaties en politiek. In deze ijzeren driehoek die landelijk bestaat, is een zeer gedetailleerd net van regelgeving tot stand gekomen. Wie uit de driehoek wil ontsnappen, moet dus een aantal zeer structurele dingen doen. Het FBS is zo'n ding. Ik geloof niet dat een minister van de dag zich aan deze driehoek kan onttrekken. In dit opzicht is de

opmerking van mevrouw Soetenhorst to the point. Ook de landelijke organisaties moeten nog wennen aan het feit dat zij niet meer met een minister om de tafel zullen zitten om te praten over een aantal onderwerpen.

Wie naar de detaillering rond het FBS — of een aantal andere akkoorden — kijkt, merkt toch steeds de neiging om een aantal risico's op schoolniveau nationaal te beleggen. Ik vind dat wij met het FBS een goede eerste stap zetten. Door de manier waarop men de gelijkheid tussen scholen en de precieze gelijke omstandigheden wil veiligstellen, is er een innerlijk centralisme. Wie dit wil doorbreken, moet naar een situatie toe werken waarin de verantwoordelijkheden van scholen weer meer vorm gaan krijgen. Dat noem ik de echte vrijheid van onderwijs.

Het zal de heer Van Boven misschien verbazen dat ik zijn opvatting over dualisme nadrukkelijk onderschrijf. Ik vind het van het grootste belang dat de regering in beide Kamers moet overtuigen. Zij moet zich niet beroepen op gemaakte afspraken. Men zal mij in deze Kamer ook rond de basisvorming niet simpel zien terugvallen op "ja, maar dat staat in het regeerakkoord". Als ik geen beter argument heb dan dit, heb ik geen doorslaggevend argument. Kennelijk wordt de afspraak dan niet innerlijk onderschreven door bijvoorbeeld mensen in deze Kamer. Ik ga er dus van uit dat het dualisme bij ons systeem hoort. Een regeerakkoord is een belangrijk iets, maar het is nooit het ultieme argument. Natuurlijk zou ik dit nooit op deze manier durven zeggen, als ik niet het idee had dat ik ook met betrekking tot de basisvorming over meer argumenten beschik.

Mijnheer de voorzitter! De heer Van Boven heeft de opmerking gemaakt dat "men de tijd moet krijgen". Dit argument zal doorslaggevend moeten zijn als per 1 augustus van dit jaar de volle werking van het FBS op schoolniveau tot gelding zou moeten worden gebracht. Dan zouden de scholen een aantal beleidsinstrumenten uit de kast moeten halen, waaraan men wellicht qua cultuur, qua werkwijze nog niet toe is. De beleidsarme invoering is wel een technisch probleem, maar dan voor O en W. Zodra de school aan het werk gaat met het FBS is het een overzichtelijk

vraagstuk, overzichtelijker dan uit de techniek van de berekeningen blijkt.

Ik kom vervolgens bij de opmerking van de heer Redemeijer. Ik begrijp zijn opmerking dat het bij de besturen behoorlijk zal kraken, heel goed. Ik meende wat ik zei over de vicieuze cirkel. Ik heb de afgelopen 20 jaar veel schoolbestuurders ontmoet. Er is een klimaat gegroeid waarin men het aan de mensen op school moest overlaten, simpelweg omdat het niet meer te volgen was vanuit een schoolbestuur. Het FBS brengt een aantal beleidsbeslissingen aan het licht waarover men met een schoolbestuur wel moet spreken. De heer Redemeijer zegt dat de directeur hier makkelijk tussen wal en schip valt. Dit is een heel terecht opmerking. Dit probleem zal, wat mij betreft, de komende jaren van onze kant uit ook wel de nodige aandacht vragen. In de Wet op de medezeggenschap hebben wij de zinsnede opgenomen dat de directeur, waar hij als mandataris optreedt van het schoolbestuur, in medezeggenschapsstermen anders behandeld moet worden dan waar hij als collega optreedt of als primus inter pares van een team. Dat is een eerste indicatie dat ik de opmerking van de heer Redemeijer zeer serieus neem. Ik sluit niet uit dat de ervaring de komende jaren zal leren, dat die schakel tussen bestuur en personeel, zijnde de directeur, om extra veiligheidsmaatregelen vraagt. Ik ben gevoelig voor de risico's waarop de heer Redemeijer wijst.

Ik maak een korte opmerking over de schoonmaak. In de werkgroep-Londo zijn objectieve normen voor de schoolschoonmaak aangegeven. Vorige kabinetten hebben daarop stevig bezuinigd; ik noem hierbij de 28 mln. en de normen. Ik heb bekeken of ik de normen zou moeten ophogen. Uit onderzoek heb ik echter moeten vaststellen dat de controle op de schoolschoonmaak zo beperkt plaatsvindt dat je, ook als je meer geld beschikbaar stelt, helemaal niet zeker weet dat dit tot betere schoonmaak leidt. Als de adviescommissie-Londo mij adviseert om de normen op te trekken — ik weet wat CARA betekent en ik weet ook wat schoolschoonmaak in dit verband betekent — vind ik dat ik dat advies zeer serieus moet nemen. Dat heb ik in de Tweede Kamer gezegd en dat zeg ik ook hier. Ik kan nu echter niet vanuit mijzelf zeggen dat wij daar maar een schepje bovenop doen. Ik

heb dan wel een advies nodig over de vraag wat er mis is met die normen. Mijn indruk is, dat er in de schoolpraktijk met de controle zoveel mis is, dat wij daar eerst het hoofdaccent op moeten leggen.

Ik ga in op de vervanging van het gereedschap. In het afgelopen jaar hebben wij voor het eerst in tien jaar — en daar ben ik trots op — de totale inventarispost die daarvoor bij Onderwijs en Wetenschappen beschikbaar was, volledig ter beschikking van de scholen kunnen stellen. Daar is niet op bezuinigd. Ik denk hierbij ook aan de inhaalslag waar ik naar aanleiding van de opmerking van de heer Veling op wees. Wij kunnen het lager beroeps-onderwijs van de niet functionerende apparatuur afhelpen, voordat het de volledige eigen verantwoordelijkheid voor het totaalbudget moet nemen. Ik ben de Kamer erkentelijk voor de gemaakte opmerkingen.

De beraadslaging wordt gesloten.

De wetsvoorstellen worden zonder stemming aangenomen.

De vergadering wordt van 18.30 uur tot 20.00 uur geschorst.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Ziektewet, de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering, de Algemene arbeidsongeschiktheidswet, het Burgerlijk Wetboek en enkele andere wetten, alsmede een regeling voor het overheidspersoneel in verband met maatregelen ter vermindering van het ziekteverzuim, beperking van langdurige arbeidsongeschiktheid en bevordering van de arbeidsmarktkansen van arbeidsongeschikten, herschikking van de bevoegdheden in de Ziektewet, alsmede enkele technische aanpassingen (terugdringing arbeidsongeschiktheidsvolume) (22228).

De beraadslaging wordt hervat.

Staatssecretaris **Ter Veld**: Mijnheer de voorzitter! Ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid terug naar een gezond niveau! Dat is het motto

van dit kabinet. Ook uit het regeerakkoord bleek immers al dat wij op het terrein van het volumebeleid en de volumeontwikkeling in de arbeidsongeschiktheidsregelingen hoge ambities hebben gesteld.

De WAO was 25 jaar geleden ook in parlementaire behandeling. De heer Van de Zandschulp verwees naar deze behandeling, de opvolging van de oude Ongevallenwet. Mijn voorganger, de heer Veldkamp, heeft inderdaad met groot enthousiasme gesproken over de mogelijkheden van de WAO, een verzekering tegen het verlies aan verdiencapaciteit, gericht op herstel en een uitkering, waarin hooguit 150.000 mensen een uitkering zouden ontvangen. Achteraf gezegd, kun je constateren dat hij het instrumentarium om die doelstelling te bereiken, eigenlijk vergeten is. Management by speech was toen nog niet uitgevonden. Tegelijkertijd moeten wij constateren dat er wel veel gezegd is over de herstel- en de preventiekant, maar dat, behoudens een enkel artikel, de WAO-wetgeving sterk gericht is op het verstrekken van een uitkering.

Mevrouw Gelderblom noemde ons sociale-zekerheidsstelsel uitstekend maar onbetaalbaar. Mij moet van het hart dat het dan nooit uitstekend kan zijn. Zoals zij zelf ook zei: in zo'n wetsvoorstel horen preventie en herstel als belangrijke doelstelling opgenomen te zijn. De heer Van de Zandschulp merkte op dat een uitkering geen afkoopsom van het recht op arbeid mag zijn. Hij constateerde dat wij hier uit balans zijn geraakt. Mevrouw Bolding sprak van een oude wens, een volumebeleid, en van de noodzaak om vanuit de sociale doelstellingen het beroep op de arbeidsongeschiktheid terug te brengen.

In het verleden hebben de werkgevers de WAO inderdaad gebruikt voor afvloeiingsregelingen. Het is zeker waar dat de vakbonden in het verleden getracht hebben om de WAO ook bij dat soort situaties te benutten. De WAO is immers beter dan de WW. Ook als wij kijken naar onszelf, naar de politiek, dan moet ik erop wijzen dat bijvoorbeeld staatssecretaris Mertens de verdiscontering en de administratieve termijnstelling heeft goedgekeurd. Ik herinner mij zelf dat Boersma in het midden van de jaren zeventig nog kon zeggen dat bedrijfssluitingen geen probleem waren omdat veel

werknemers toch wel in de WAO onderdak zouden kunnen vinden.

Mijnheer de voorzitter! Vele handen maken vuil werk. Wat dat betreft, is het terecht dat wij in het hele terrein van ziekte en arbeidsongeschiktheid maatregelen zoeken en in wetgeving proberen op te nemen, teneinde het beroep op de regelingen terug te dringen en mensen in staat te stellen, ook als zij een handicap hebben, op zinvolle wijze aan de arbeid deel te nemen. Mijn voorganger De Graaf heeft nog een tripartiete werkgroep ingesteld, die aanbevelingen heeft gedaan. Juist die aanbevelingen vinden wij terug in het wetsvoorstel dat wij vandaag behandelen.

Daarna is het proces in een versnelling gekomen. Wij kregen het najaarsoverleg. Na het najaarsoverleg in oktober 1990 kwam de SER-commissie "Ontwikkeling nationale economie op de middellange termijn". Daarin werd gesteld dat verdergaande maatregelen noodzakelijk zouden. Ik voel er weinig voor, de geschiedenis op te halen. Ik geef toe: na de tussenbalansdiscussies en de SER-adviesaanvraag was er een ongelukkige presentatie. Er zijn ook voorstellen gewijzigd. Dat heeft het beeld versterkt dat de hele discussie over de WAO en het ziekteverzuim bijna uitsluitend zou gaan om een nieuwe uitkeringsstructuur. Dit beeld moeten wij veranderen. Dat onderdeel is terecht zeer ingrijpend maar thans niet aan de orde. De discussie bestaat uit veel meer. Het gaat in deze kabinetsperiode eigenlijk om vijf wetsvoorstellen, die ik geen "stelselherziening" zal noemen. Het zijn drie voorstellen in de sfeer van de Ziektewet en de WAO. Als eerste denk ik aan het wetsvoorstel dat wij thans behandelen. Verder noem ik de Wet terugdringing ziekteverzuim; de Kamer spreekt nog steeds van TAV II — gericht op wijziging van het Burgerlijk Wetboek en de Ziektewet. En ten derde is er het wetsvoorstel dat de Kamer TAV III noemt; wij noemen het nu: terugdringing van het beroep op de arbeidsongeschiktheidsregelingen. Het is verleden week vrijdag naar de adviesorganen gestuurd. Daarbij gaat het om de structuur van de arbeidsongeschiktheidsregelingen, maar ook om de definitie van "gangbare arbeid": vooral letten op wat mensen wel kunnen en niet kijken naar wat ze vroeger deden. In dat voorstel zijn ook stimuleringsregelingen opgeno-

men om de mensen te activeren, de grens met betaalde arbeid weer over te steken. En dan zijn er nog twee wetsvoorstellen waaraan in de toekomst erg veel aandacht zal moeten worden besteed. Het ene voorstel gaat over de herziening van de organisatiestructuur in de sociale verzekering, de OSV, waarbij ook de sociaal-medische begeleiding aan de orde komt, en het andere, het vijfde — daarvoor heeft de minister de eerste verantwoordelijkheid — bevat een herziening van de ARBO-wet, om ook daarin de grote Europese kaderrichtlijn onder te brengen. Daarbij zal aandacht worden besteed aan de preventie, aan het voorkomen van arbeidsongeschiktheid.

Mevrouw Gelderblom vroeg aan mij: Preventie, hoe doe je dat? Ik zou bijna spontaan zeggen: Eigenlijk moet dat zes weken voor het eerste ziekteverzuim. Preventie in de breedte kan er enorm veel toe bijdragen dat de belastbaarheid van werknemers en hun belasting beter op elkaar zijn afgestemd. Dat geldt voor oudere werknemers en voor mensen met een handicap, maar het geldt ook voor allen, omdat wij daarmee toekomstige arbeidsongeschiktheid kunnen voorkomen. De heer Veling wees terecht op de ontwikkeling en de verdere uitgroei van de bedrijfsgezondheidszorg, mevrouw Bolding wees op stress-situaties en het werkklimaat.

Voorzitter. In het voorstel inzake de arbeidsomstandigheden, dat thans om advies is voorgelegd aan de ARBO-raad en de Sociale-verzekeringsraad, worden — mede gestimuleerd door de motie-Beijlen-Geerts aan de overkant — belangrijke stappen gezet, zeker ook om een aantal Europese regels in de Nederlandse wetgeving te vervatten. Daarbij gaat het onder meer over maatregelen voor risicoinventarisatie en -evaluatie binnen het bedrijf, verzuimregistratie, organisatie van preventieve zorg en het in de gelegenheid stellen van werknemers, een geneeskundig onderzoek te ondergaan. In feite betekent dergelijke wetgeving dat iedere werkgever in Nederland enigerlei vorm van bedrijfsgezondheidszorg, van preventie, moet ontwikkelen. Daarmee wordt een heel belangrijk onderdeel van de wetgeving gerealiseerd, want wij weten allen dat voorkomen beter is dan genezen.

Mevrouw Bolding wees ook op de stress, ik zei het al. Ik wil eigenlijk

iedereen adviseren om het stress-handboek eens door te werken, hoewel ik vrees dat veel leden zullen constateren dat zij op alle onderdelen extreem scoren: Extreem leuk werk met een extreem hoge stress, extreem veel plezier en zwaarte en tegelijkertijd toch extreem veel rust als de gedane arbeid tot een goed resultaat heeft geleid. Stress is een uitdrukking van meervoudige overbelasting en ze kan inderdaad binnen en buiten het werk oorzaken hebben. In de werksituatie is er een groot aantal aanleidingen tot stress te vinden; het zijn niet altijd emotioneel zwaar belastende of intellectueel hoogstaande arbeidssituaties. De onderlinge arbeidsverhoudingen kunnen tot stress leiden, maar ook de werktijden, het werktempo en de fysieke arbeidsomstandigheden. Het is ontzettend moeilijk om een eenduidige relatie met de lengte van de arbeidstijd aan te geven. Essentieel voor het ontstaan van stress is zonder meer de kwaliteit van de arbeidsverhouding, zoals de werksfeer, de stijl van leiding geven en de zorg voor zieke werknemers, waardoor wordt voorkomen dat zij langdurig ziek zijn. Net gisteren is er door de SER een film uitgebracht voor gebruik binnen werkorganisaties om ziekteverzuim te begeleiden en te voorkomen. En natuurlijk is ook werkzekerheid van werknemers een mogelijkheid om stress te voorkomen. Al deze zaken liggen in eerste instantie binnen het bedrijf en ze vallen onder de verantwoordelijkheid van het management en de sociale partners. Als overheid zijn wij zelf ook werkgever en dus moeten wij daar ook het nodige aan doen. Als wetgever moeten wij vooral proberen om door middel van de wijzigingen, zoals in deze wet, maar ook in de Arbo-wetgeving, het gedrag van werkgevers en werknemers te beïnvloeden en te stimuleren.

Mevrouw Bolding wees erop dat arbeidsongeschiktheid zeer veel oorzaken kent. Dat is waar. Als ik bijvoorbeeld let op discussies over wachtlijsten in de gezondheidszorg, dan weet ik dat ook daar een achtergrond kan liggen van een bijna nodeloos gebruik van de Ziektewet en de WAO. Als ik kijk naar de wijze waarop mensen vanuit het onderwijs worden voorbereid op hun arbeidssituatie, dan denk ik dat ook het onderwijs — de beroepsopleidingen — veel kan bijdragen aan een goede voorbereiding van mensen op werk.

Als ik kijk naar het arbeidsvoorzieningsbeleid, dan zie ik dat ook daar veel mogelijkheden zitten in de wijze waarop mensen worden geleid en begeleid in de richting van een nieuwe arbeidsplaats. Wat dat betreft denk ik dat op ieder departement aanwijzingen te vinden zijn dat door overheidsbeleid een bijdrage kan worden geleverd aan het voorkomen van arbeidsongeschiktheid. Dat geeft al aan dat er een zeer complexe achtergrond is. Er is op veel terreinen deelonderzoek gedaan. In het SCP-jaarrapport over 1990 vinden wij een vrij uitgebreide analyse, die in de memorie van toelichting op dit wetsvoorstel is benut. Ik denk zelf niet dat wij een zeer breed onderzoek nodig hebben, gelet op de studies die in de afgelopen tien jaar verricht zijn. Ik denk niet dat breed onderzoek veel nieuws toevoegt aan de analyses die door het SCP zijn gepubliceerd. Wél denk ik — en daar willen wij nader onderzoek naar doen — dat op bepaalde deel terreinen, zoals fysieke belasting en stress, verder onderzoek noodzakelijk kan zijn. Daarbij moet het niet zozeer gaan om het opsporen van de oorzaken, maar om de relatie die wij kunnen vinden tussen oorzaken en oplossingen. Er zijn nu eenmaal zaken, zoals spanningen binnen privé relaties, die wij wel kunnen opsporen, maar wij vanuit de arbeidsomstandighedenwetgeving niet altijd erg veel aan kunnen doen. Behalve natuurlijk voorkomen dat mensen zoveel moeten overwerken dat zij niet meer aan een goede relatie toekomen!

Voorzitter! De heer Veling zei al dat wetgeving op dit punt toch voor een deel een gebrekkig instrument is, als wij kijken naar onze zeer ambitieuze doelstelling. Belangrijk naast de wetgeving zelf is dan ook een goede uitvoering — de heer Heijmans heeft er veel tijd aan besteed om dit toe te lichten — en uitvoerbaarheid van de wetgeving. Mevrouw Gelderblom gaf eigenlijk aan dat een cultuuromslag absoluut noodzakelijk is. Zij wees op de bureaucratie en op de woordkeuze. Ik geef haar daarin voor een deel gelijk. Ieder vakgebied kent zijn eigen gebruiken. Als je over arbeidsongeschiktheid praat, kom je woorden tegen zoals "gevallen", "restcapaciteit", "afschatting" en "maatman". Dan lijkt het alsof je het niet meer over mensen hebt. Daar hebben wij het echter natuurlijk wel over. Het gaat over mensen die door

een breukvlak tussen hun belastbaarheid en hun belasting buiten hun recht van arbeid geplaatst zijn. Voor die cultuuromslag is essentieel dat duidelijk wordt dat het helpen van mensen vaak betekent dat je niet in de eerste plaats kijkt naar de uitkering — hoewel die heel belangrijk kan zijn — maar vooral hoe die mensen zo snel mogelijk weer op een zinvolle manier aan de arbeid kunnen deelnemen. De heer Van de Zandschulp had dan ook volstrekt gelijk dat wij wat dat betreft moeten investeren in de uitvoeringsorganisatie en dat arbeidsdeskundigheid daarbij hoger moet scoren dan de medische kant. Dat is niet omdat arbeidsongeschiktheid geen medische componenten heeft, maar als eenmaal de beperkingen van iemand zijn vastgesteld, moeten wij zo snel mogelijk kijken op welke wijze hij of zij ondanks de beperkingen zijn of haar talenten wel kan benutten.

Bij de uitvoerbaarheid, waar de heer Heijmans zo duidelijk op wees, is het ook belangrijk om de kosten/baten-analyse na te gaan. Wij hebben dat ook gedaan in de totale berekening. Hoewel de totale wetgeving ook vanuit de cultuuromslag een groot beroep doet op de inventiviteit en de creativiteit van de uitvoeringsorganisatie, denk ik toch dat ook voor de uitvoeringsorganisatie een positieve benadering van het helpen van mensen om hun arbeidsmogelijkheden weer te benutten, uiteindelijk een veel optimalere uitvoeringsorganisatie biedt. Zeker is dat wij de kosten van uitbreiding bij de berekeningen moeten meenemen. Ik moet er trouwens aan toevoegen, voorzitter, dat de heer Heijmans wel de terminologie van Marcel van Dam had overgenomen toen hij sprak over de achterkant van het gelijk, maar dat zijn socratische methode, het doorvragen, nog niet helemaal in de juiste vorm was gebracht.

De heer **Heijmans** (VVD): Verklaar u nader!

Staatssecretaris **Ter Veld**: De mogelijkheden om schriftelijk een goede voorbereiding te doen, zijn vrij groot, en ik hecht eraan, met dankzegging aan de ambtenaren, te stellen dat de beantwoording van alle schriftelijke rondes — als we kijken naar de officiële data — steeds binnen drie dagen na het vaststellen van de stukken van dit huis is gebeurd.

De heer **Heijmans** (VVD): Voorzitter! Dat lijkt mij geen aanbeveling voor kwaliteit. Dat kan, maar dat hoeft niet. Dat is een feit waar ik niet zo trots op zou zijn als ik de staatssecretaris was.

Staatssecretaris **Ter Veld**: Het feit dat ik de kwaliteit onvolprezen acht en de snelheid zeer groot, betekent dat in dit geval snelheid en kwaliteit weer uitstekend is samengegaan. Maar u verwacht van mij en van mijn ambtenaren toch niets anders?

De heer **Heijmans** (VVD): Nu wordt u zo persoonlijk, dat ik hier geen antwoord durf te geven.

Staatssecretaris **Ter Veld**: Ik geloof, voorzitter, dat dit de eerste keer is dat ik een Eerste-Kamerlid stil krijg.

De heer **Heijmans** (VVD): Nou, stil niet.

Staatssecretaris **Ter Veld**: In het kader van de uitvoering en van de heel belangrijke herziening van de OSV, wordt een voorname plaats ingeruimd voor de geïntegreerde gevalsbehandeling, naast natuurlijk een duidelijker uit elkaar halen van uitvoering en toezicht. De heer Van de Zandschulp heeft al eens eerder gezegd, dat bij het toezicht ook een duidelijk zelfstandige positie van dat toezicht houden hoort. Een geïntegreerde gevalsbehandeling betekent dat de sociaal-medische functie die de GMD thans bij wet zelfstandig uitoefent, waarbij hij de bedrijfsverenigingen adviseert, geïntegreerd moet worden in het werk van de bedrijfsverenigingen. Tussen GAK en GMD bevindt zich inderdaad een innige vorm van samenwerking die ik zou willen omschrijven als een vorm waarbij het bestuur van de GMD de managementfunctie van het GAK op een uitermate efficiënte wijze zal kunnen inzetten. Daarmee is inderdaad voor 70% van de werknemers de mogelijkheid van een verdergaande integratie van de gevalsbehandeling denkbaar. Ik heb daarbij wel als voorwaarde gesteld, dat ook de zelfadministrerende bedrijfsverenigingen optimaal gebruik kunnen maken en blijven maken van de mogelijkheden van de GMD. Immers, ook die 30% van de werknemers van het Detam, het sociaal fonds, de BVG, de agrarische sector, hebben natuurlijk behoefte aan een goede begeleiding en een

snellere integratie. Ik hoop dat wij dit jaar, zo mogelijk voor de zomer, het wetsvoorstel over de herziening van de uitvoeringsorganisatie naar buiten kunnen brengen.

Ik denk dat een van de belangrijke taken van de uitvoering is, dat zij inderdaad het aantal mensen dat een WAO-uitkering heeft, weghaalt uit de onzichtbaarheid. Mevrouw Gelderblom sprak over onzichtbaren. Wanneer iemand eenmaal een WAO-uitkering heeft, ziet men hem inderdaad bij de uitvoeringskant absoluut nooit meer terug. Ik loop nu een beetje vooruit op toekomstige wetgeving, maar dat is één van de redenen waarom ik het noodzakelijk vind, dat die mensen vaker contact hebben met de hun van geld en begeleiding voorzienende uitvoeringsinstantie. Ik wil dat niet vanuit het strenge idee, dat er zonder toezicht niets gebeurt. Ik vind het eigenlijk onbegrijpelijk dat wij allemaal geaccepteerd hebben dat mensen 10, 20, 30 jaar voor 80% tot 100% arbeidsongeschikt zijn en dus loonschade hebben van grote omvang, terwijl zij zich, volstrekt onzichtbaar, waar dan ook kunnen bevinden.

Dat zich in de sfeer van de WAO fraude voordoet, kan nooit ontkend worden. De heer Heijmans vroeg daarnaar. Het is vanzelfsprekend dat sommige mensen zullen trachten, gebruik te maken van de mogelijkheden die de wetgever hun niet heeft geboden. Dat kan variëren van een zekere onwilligheid in reïntegratieopgingen tot werken zonder het op te geven. Dat is zeker een reden te meer om daar op te letten. Maar ik geef de heer Heijmans zeker geen gelijk dat het hier zou gaan om miljarden, want daarmee zou ik laster verspreiden.

De heer **Heijmans** (VVD): Voorzitter! Ter bekorting van een tweede termijn: ik heb niet over fraude gesproken, ik heb alleen gesproken over de WAO als een afvloeiingsregeling met een gouden rand, waarvoor werkgevers en werknemers convenanten hebben gesloten, waarvan de overheid wist en waarvan de schatkist profijt heeft gehad. Dat is vanmiddag ook duidelijk geworden. Over andere fraude heb ik niet gesproken.

Staatssecretaris **Ter Veld**: Het zal zeker voorgekomen zijn dat gebruik gemaakt is van de mogelijkheden die

Ter Veld

de WAO bood. Ik ben daarop dan ook uitermate alert bij de huidige plannen voor afvloeiing en bedrijfsreorganisatie. Ik wees er reeds op dat dit zeker in het verleden met instemming is gebeurd, niet alleen met instemming van werkgevers en werknemers maar ook van de politiek, als ik het zo mag zeggen. Natuurlijk heeft dat uit de verkeerde posten miljarden gekost. Het is absoluut niet de bedoeling op die manier door te gaan. Dat is inmiddels wel duidelijk.

De heer **Heijmans** (VVD): En miljarden opgeleverd voor de schatkist.

Staatssecretaris **Ter Veld**: Ik denk dat de afvloeiingsregeling voor WAO'ers voor de schatkist een zeer dure regeling is. Naar mijn mening is het voeren van een werkgelegenheidsbeleid door middel van het laten uitbreiden van de WAO de meest ongelukkige vorm, omdat die uiteindelijk het grootst denkbare negatieve effect heeft, namelijk afbraak van volgende werkgelegenheid.

De heer **Heijmans** (VVD): Dat is iets anders. Als iemand onder de WAO viel, bleef hij tot zijn 65ste jaar onder de fondsen; als iemand onder de werkloosheidsregelingen viel, kwam hij na kortere of langere tijd ten laste van de bijstand, dus van de schatkist.

Staatssecretaris **Ter Veld**: Inderdaad, de heer Heijmans is altijd in staat om in de collectieve-lastendruk een groot onderscheid te maken tussen loonkosten, fondskosten en kosten voor de rijksbegroting. Ik ben ervan overtuigd dat wij bij volgende wetsvoorstellen, wanneer bijvoorbeeld mensen uit het ABP naar een wachtgeldregeling zouden gaan, de discussie zeker terugkrijgen.

Toch denk ik dat deze vorm van besparing nooit bewust is bedoeld. In ieder geval wordt die voor de toekomst niet beoogd.

Voorzitter! Ik wil een algemene opmerking maken over de hoeveelheid werkgelegenheid. Ik heb bij deze en nog komende wetgeving gemerkt dat er in ieders hoofd een soort kastje zit. Er is een bepaalde hoeveelheid werkgelegenheid en die moeten wij over elkaar verdelen. Werkgelegenheid heeft een merkwaardige ontwikkeling. Betaalde arbeid creëert betaalde arbeid.

Vergroting van het aantal mensen dat deelneemt aan betaalde arbeid heeft zowel betekenis voor het micro- als het macroniveau. Op microniveau maken mensen die aan betaalde arbeid deelnemen meer gebruik van bepaalde goederen en diensten. Op macroniveau maken de afdrachten over betaalde arbeid aan premies en belastingen nieuwe werkgelegenheid en overheidsinvesteringen mogelijk. Als er sprake is van veel werkloosheid en arbeidsongeschiktheid met een hoge collectieve-lastendruk en een hoge druk op de loonkosten, wordt er een negatieve spiraal in werking gezet. Werkloosheid genereert werkloosheid, zo zou je kunnen zeggen. Het moet mogelijk zijn de spiraal om te keren. Ik durf dan ook de stelling aan dat er genoeg is voor iedereen, dus werken wij samen.

In dit verband wijs ik erop dat het aantal vacatures op dit moment iets is afgenomen. Er zijn ruim 100.000 vacatures. Met een goede aansluiting van vraag op aanbod kan er op korte termijn veel gebeuren. Wij hebben inderdaad ambitieuze taakstellingen, bijvoorbeeld ten aanzien van herintredende vrouwen, minderheden, langdurig werklozen en gedeeltelijk arbeidsongeschikten. Zowel onder langdurig werklozen en gedeeltelijk arbeidsongeschikten kunnen zich natuurlijk vrouwen en minderheden bevinden. Daarbij is zeker sprake van een samenloop die het moeilijker maakt deze taakstellingen te realiseren. Als ik echter de cijfers van de laatste jaren bekijk, zie ik dat er zowel met betrekking tot de minderheden, als tot de langdurig werklozen een positief effect is gerealiseerd. In 1990 waren er 55.000 personen uit minderheidsgroepen werkloos bij een totaal aantal werklozen van 346.000. Wel te veel verhoudingsgewijs, maar toch is daar het aantal werklozen enigszins gedaald. Het aantal werklozen in de minderheidsgroepen ten opzichte van de totale beroepsbevolking is gedaald van 34,4% in 1990 naar 33,8% in 1991. Veel te hoog, maar er is toch sprake van een verbetering. In 1990 hadden wij 194.000 langdurig werklozen en in 172.000 in 1991. Daar is sprake van een forse daling van 22.000. Het aantal kortdurend werklozen is, hoewel er op het ogenblik een kleine stijging te zien is, van 1990 op 1991 nog met 6000 gedaald. Het blijkt dus wel degelijk mogelijk op meer terreinen

positieve effecten te bereiken. Hoewel je je soms kunt afvragen of je het beoogde — ik beoogde het zeker — moet ik er ook op wijzen dat de groei van het aantal herintredende vrouwen in Nederland bijna spectaculair mag worden genoemd, niet qua omvang van hun banen, maar wel in aantallen. Werk is dus niet een statisch geheel. Toch is het heel verstandig — dat ben ik zeker met mevrouw Gelderblom eens — om ook nieuw werk opnieuw te definiëren als rendabel, als produktieve arbeid, waar de heer Heijmans zo om vroeg. Conducteurs, conciërges, assistent-politiedeelname tussen stadswacht en politieagent in; het zijn mensen die uitermate zinnig werk doen, waar nieuwe instroom mogelijk is en waardoor wij ook mensen die niet naar de politieacademie kunnen gaan of andere opleidingen kunnen volgen toch in staat stellen dat werk te doen.

Ook deeltijdarbeid maakt het beter mogelijk om meer werk over meer mensen te verdelen. Voor een deel van de gedeeltelijk arbeidsongeschikten, namelijk vooral voor diegenen die arbeidsgeschikt zijn, maar geen langdurige belasting kunnen ondergaan, zal deeltijdarbeid een heel goede mogelijkheid zijn. Ik wijs in dit verband ook op de adviesaanvraag die onlangs naar de Sociaal-economische raad is gegaan, waarbij door het kabinet niet alleen is gewezen op de gelijke behandeling wat de arbeidsvoorwaarden betreft — de beloning, de pensioenrechten — maar ook de vraag is voorgelegd aan de SER of het principe van gelijke behandeling, dat wij in feite gebruiken op alle terreinen van deeltijdarbeid, in wetgeving vast te leggen. In die zin is er wel degelijk beleid om mensen in staat te stellen hun eigen arbeidsduur meer aan te passen aan hun eigen mogelijkheden.

Ik kom tussendoor bij een enkele concrete vraag, die niet direct op deeltijdarbeid of werkgelegenheid slaat. De concrete vraag van mevrouw Gelderblom is: kan iemand die een been gebroken heeft of de werkgever een taxivergoeding krijgen om bijvoorbeeld na zes weken met loopgips weer aan het werk te gaan? Dat antwoord is niet eenduidig te geven. De AAW is een verzekering tegen langdurige arbeidsongeschiktheid. Een werkvoorziening op basis van artikel 57 geldt dan ook niet voor een periode van bijvoorbeeld twee

maanden, maar voor een langdurige situatie. In principe zullen de werkgever en de werknemer hier samen een oplossing voor moeten vinden. Vaak vinden zij die ook. Het is ook merkwaardig dat een werkgever niet altijd doorheeft, maar in toenemende mate wel, hoe vreselijk duur een dag ziekteverzuim voor hem is. Immers, hij verliest op dat moment niet alleen de werknemer. Zeventig procent is in de Ziektewet verzekerd, dus hij moet een klein bedrag daar bovenop betalen van, afhankelijk van de CAO, wellicht 30 procentpunt. Daarnaast moeten anderen wellicht overwerken: extra werkbelasting. Of hij is een deel van zijn productie kwijt. In heel veel gevallen zal de werkgever zelf een groot plezier hebben als hij met een zeer kleine investering — een taxi regelen voor een werknemer met een gebroken been — de werknemer in staat stelt om het werk waar hij niet van af kan blijven op een plezierige manier af te maken.

Mevrouw Gelderblom-Lankhout (D66): Voorzitter! Ik constateer tot mijn genoegen dat de staatssecretaris het met deze gedachtengang eens is. Maar zal de arbeidsgeneeskundige in dit soort gevallen niet meer zeggen: blijf maar thuis met dat been, maar ga eens praten en kijk of je gedeeltelijk aan het werk kunt? Ik heb uit vele gesprekken begrepen dat er zo vaak geadviseerd wordt: u hebt dit, daar staat zoveel weken thuis voor. Het gaat ook daar om die culturomslag.

Staatssecretaris Ter Veld: Voorzitter! Mevrouw Gelderblom heeft helemaal gelijk. Wij merken nog te vaak dat, wanneer werknemers op enigerlei wijze een spanning hebben waardoor de betaalde arbeid niet direct bereikbaar is, vanuit de medische kant wordt gedacht dat in dat geval het niet deelnemen aan betaalde arbeid de beste genezing is, terwijl in zeer veel gevallen het juist wel deelnemen aan betaalde arbeid de beste oplossing biedt. Wij zijn op dat gebied natuurlijk allemaal redelijk leek, maar ik zal u iets uit mijn eigen ervaring vertellen. Net uit het noorden naar de Randstad verhuisd, had ik, rijdend op brede autowegen, een keer last van hyperventilatie. Ik wist niet wat dat was, ging naar mijn arts in de Bijlmer, die vervolgens zei: mevrouw, u moet een baan zoeken. Nou had ik een baan bij de vakbewe-

ging. Ik zei wat ik deed, waarop hij antwoordde: u moet onmiddellijk stoppen. Dat heb ik niet gedaan. Ik kreeg van de specialist een plastic zakje.

Het is een kwestie van een culturomslag. Veel vaker moeten oplossingen worden gezocht. Ondernemingsraden, personeelschefs en het management moeten hierbij veel actiever worden betrokken. Dat staat ook in de voorlichtingsbrochure en zit ook in het filmpje. Hoe voorkom je dat mensen door ziekteverzuim nodeloos een langere afstand tot hun arbeidsplaats krijgen?

De arbeidsbemiddeling is belangrijk wanneer de arbeidsongeschiktheid langer heeft voortgeduurd en reïntegratie bij de eigen werkgever niet mogelijk was. De mogelijkheid om bij de eigen werkgever terug te keren, hebben wij in het kader van de wetgeving aangescherpt door een veel actievere toepassing van artikel 30 Ziektewet en door een analoge bepaling in de WAO. Mevrouw Bolding vroeg of dat nieuw flinks was. Misschien is het ook wel goed rechts.

De heer Van de Zandschulp (PvdA): Het is goed links!

Staatssecretaris Ter Veld: Van een werkgever mag verwacht worden dat hij een werknemer een andere arbeidsplaats biedt waarop deze wel kan functioneren. Als hij dat niet doet, dan wordt de uitkering op hem verhaald. Omgekeerd geldt iets dergelijks. Als een werknemer door middel van passende arbeid, die zo dicht mogelijk bij zijn reguliere arbeid ligt, zijn eigen gezondheid en reïntegratie kan bevorderen en de werkgever kan hem die passende arbeid bieden, dan hoort hij die arbeid te verrichten. Als hij dat niet doet, krijgt hij geen uitkering. Ik denk dat dat een evenwichtige benadering is van rechten en plichten. Het is niet nieuw of oud rechts of slinks, maar gewoon fatsoenlijk sociaal-zekerheidsbeleid. Herstel gaat altijd voor de uitkering. De uitkering is een noodoplossing. Het mag nooit een afkoopsom worden, zoals de heer Van de Zandschulp zei.

Op het punt van de arbeidsbemiddeling zal in de toekomst een veel sterkere samenwerking optreden. Wellicht komt er op termijn een overdracht van de arbeidsbemiddeling naar de regio van de RBA-kant.

Ik heb daarover advies gevraagd aan het Centraal bureau voor de arbeidsvoorziening. Ik ben ervan doordrongen dat op korte termijn deze overdracht niet gemakkelijk kan plaatsvinden. Ik weet ook zeker dat de deskundigheid van de arbeidskundigen van bedrijfsvereniging en GMD noodzakelijk zal zijn om samen met de vacature-activiteiten en de kennis van de arbeidsmarkt van de RBA-functie tot goede werkgelegenheids- en arbeidsbemiddeling te komen. Op termijn moeten wij toe naar één winkel voor vraag en aanbod van de arbeidsmarkt. In mijn invalshoek is die winkel het RBA. Daarvoor moeten wij goede samenwerkingsvormen vinden. Het is zeker niet de bedoeling om deze taak op dit moment bij de GMD weg te halen. De taak wordt goed verricht.

Scholing gaat via het GMD-budget. De kleine commissie komt er alleen dan aan te pas als de GMD scholing weigert en de betrokkene in beroep gaat, kortom, als er een bestuursbeslissing moet worden genomen. Dat komt zeer weinig voor. Ik ga ervan uit dat het GMD-scholingsbudget in principe adequaat en voldoende is om de scholingsnoodzaak van mensen in de WAO te honoreren. Ik heb begrepen dat er bij de GMD enige aarzeling is over de omvang van het bedrag. Wij zullen de ontwikkeling goed in de gaten houden.

De heer Van de Zandschulp (PvdA): Een beroep op het AAW-fonds komt niet alleen voor als de GMD scholing weigert, maar ook als het scholingsbudget van de GMD op is. Vorig jaar is dat een aantal malen voorgekomen.

Staatssecretaris Ter Veld: Op zichzelf pleit dat voor de scholingsactiviteiten die de GMD WAO'ers aanbiedt. De GMD heeft dit jaar een veel hoger budget gekregen. Wij moeten optreden als in de loop van het jaar zou blijken dat het scholingsbudget op is. Ik houd dit goed in de gaten. Ik vrees met de Kamer dat wij tijd kwijt raken als het via de kleine commissie en de AAW moet. In dit geval is dat gewoon zonde van de tijd.

In de TAV laten wij al iets zien van het grote belang dat wij aan scholing hechten. Wanneer iemand met goed gevolg scholing heeft doorlopen, maar niet meteen arbeid in het verschiet heeft, vindt de afschatting

niet meteen plaats. Daar kan een jaar tussen liggen. Als iemand wel werk vindt, wordt natuurlijk de uitkering op het verdiende inkomen afgestemd.

De heer Van de Zandschulp vroeg, wat de kortste weg voor een arbeidsongeschikte is op weg naar een nieuwe baan. Is het nu echt verstandig om een gymnastiekleraar die door een ongeluk niet meer in staat is zijn functie te vervullen, bollenpeller of conducteur op de tram te maken? Nee, de kortste weg moet altijd worden gezien in relatie tot de vroegere loonsituatie. Zouden wij de gymleraar zeer snel aan het werk krijgen als magazijnbediende, dan zouden wij een groot risico lopen dat de betrokkene levenslang een WAO-uitkering als aanvulling op zijn loonschade moet hebben. Zouden wij als kortste weg kiezen om de gymleraar met bijscholing via de PABO op te leiden tot onderwijzer in het basisonderwijs, dan lopen we het risico dat dezelfde gymleraar zonder enige loonschade, met erg veel plezier in kinderen en het onderwijs, op vrij korte termijn na zijn ALO, met zijn PABO, gewoon aan het werk kan, en niet eens meer arbeidsongeschikt is, wat heet, een nieuwe carrière aangaat. Ik denk dat de kortste weg de snelste manier is om iemand uit de WAO te houden, en niet de snelste manier om iemand aan werk met een hoge WAO-uitkering te helpen.

Ik kom nu toe aan een aantal concrete vragen en opmerkingen over de wetgeving als zodanig. Ik wil aan deze Kamer eerst het compliment uitdelen dat ik het soms bijna betreurt dat zij geen recht van amendement heeft, en de Tweede Kamer wel. Maar gelukkig hebben niet beide Kamers het recht van amendement, want dan bleven we op en neer lopen!

Ik begin met de zesdeweeks melding. Een vroeg begin is bij de reïntegratie en de preventie het halve werk. Wat dat betreft is de intentie van de amendering, zoals die in de Tweede Kamer is aangebracht, een intentie die wij allen delen. Het zou uitermate onverstandig zijn om maanden te wachten met reïntegratie, als duidelijk is dat veel eerdere reïntegratieplannen noodzakelijk en mogelijk zijn. De heer Van de Zandschulp en mevrouw Gelderblom hebben daar zeer uitdrukkelijk op gewezen. Maar tegelijkertijd moet wetgeving ook goed uitvoerbaar zijn. Daarom heb ik voor het amendement

dat hierover is ingediend de Sociale verzekeringsraad gevraagd om, gezien de zeer goede intentie, te kijken of het amendement in haar ogen een positieve bijdrage is, ook qua uitvoerbaarheid. Een van de problemen die bij het amendement naar voren komt is, dat je zonder goede selectie vanuit de eerste lijn — in de huidige OSV heeft de GMD een tweedelijnsfunctie — meteen de tweede lijn inschakelt. Dan loop je het risico dat de tweede lijn volstrekt wordt overbelast, omdat er een volledige selectie moet worden gemaakt die een eerste lijn zou kunnen maken, waardoor de tweede lijn niet meer aan het eigenlijke werk toekomt.

Als ik kijk naar de werkelijkheid van de verhouding tussen GAK en GMD — men spreekt daar van het Heerlense model — zien we daar dat de ZW-arts het op zich neemt om, wanneer hij situaties tegenkomt waarvan hij vindt dat reïntegratie mogelijk is, betrokkene zeer snel, al na zes weken, in het G en G-team van de GMD te betrekken. Zeker wordt geprobeerd om als arbeidsongeschikte langdurig lijkt, binnen dertien weken al reïntegratieplannen, gezamenlijk met de werkgever, op te stellen. Dat is de goede weg. Om te voorkomen dat de GMD niet aan die weg toekomt wegens 500.000 ziekmeldingen — de SVR heeft erop gewezen dat dezelfde verplichting ook voor alle eigen-risicodragers zou gelden, die dus na vier weken al hun werknemers moeten melden dat zij na zes weken zijn gemeld — leek het mij niet de goede intentie om het als bovenbedoeld te regelen. Ik heb dus, na de reactie van de SVR, enig contact opgenomen met de overkant, wat betekent dat ik kan toezeggen dat ik op grond van artikel XX de bepaling met betrekking tot de zesdeweeksmelding thans niet zal invoeren, en bij de behandeling van de Wet terugdringing ziekteverzuim, die nu bij de SVR ligt, terug wil komen op de mogelijkheid om de intentie van het amendement tot haar recht te laten komen, zonder door een enorme papierwinkel de uitvoering van de intenties in de soep te laten lopen. Daarmee zijn we uiteindelijk het beste af, want eenieder weet dat er situaties zijn waarin je ieder dag weer later begint met reïntegratie, en dat willen we allemaal voorkomen. We zullen hierop terugkomen. De mogelijkheid van niet-inwerkingtreding van deze

bepaling zit er zeker in. In het kader van de Wet terugdringing ziekteverzuim moeten wij een betere oplossing vinden om die intentie tot haar recht te laten komen. Dan is er de mogelijkheid om deze bepaling niet in werking te laten treden, dan wel om die er rustig uit te vissen. In de toekomst, bij de OSV, is de verplichte melding ook niet meer nodig, want dan hebben wij de GMD-functie geïntegreerd in de bedrijfsverenigingen. Voordat dit wetsvoorstel in het Staatsblad staat, willen wij beginnen met een goede reïntegratie.

Dan de relatie tussen premiedifferentiatie en het voornemen in de Wet terugdringing ziekteverzuim over het eigen-risicodragers zijn de eerste drie tot zes weken. Dat geldt voor alle werkgevers. De ziektewetpremie kan ten gevolge van de eerste periode, die ten laste van de eigen werkgever wordt gebracht, met ruim de helft dalen. Ruim de helft van de Ziektewet-lasten verschuift van de Ziektewet-kassen naar de werkgever. Het is vanzelfsprekend wel een gemiddeld cijfer voor alle bedrijfsverenigingen. De heer Van der Meulen zei ook dat er verschillen zijn tussen de bedrijfsverenigingen onderling. Naar mevrouw Bolding merk ik op, dat ook de huidige premiestelling per bedrijfsvereniging en soms zelfs per sector verschillend is in de Ziektewet. Het is thans alleen nog niet zo, dat binnen één sector, met ongeveer een gelijk risico, de slechte verzuimbegeleiders meer premie en de goede minder premie betalen. De premiedifferentiatie in de Ziektewet is thans binnen een sector en tussen de sectoren heel verschillend. Bij de WAO is dat niet het geval.

Als wij de premiedifferentiatie invoeren, doet de vraag zich voor: Heeft het nog zin de totale ziektewetpremie gemiddeld te halveren? Mij dunkt van wel. Ook een halve ziektewetpremie, vergeleken bij die welke wij thans gewend zijn, is namelijk nog hoog. Vroeger stond in de Ziektewet dat de premie voor maximaal de helft aan de werknemers kon worden doorbetaald, maar nooit meer dan 1%. Destijds bij de invoering van de ziektewetpremie was beoogd om niet boven de 2% uit te komen. Zelfs een gehalveerde premie is dus nog hoog. Daartussen kunnen zich, ook binnen een sector, zeer grote verschillen voordoen. Het maakt voor de bedrijfsverenigingen niet echt veel uit, of nu berekeningen worden gemaakt voor een hoog

percentage gemiddeld ziekteverzuim in een bepaalde bedrijfstak, of voor een laag percentage, of voor differentiatie daarbinnen. Juist omdat die spreiding zo groot kan zijn, willen wij de premiedifferentiatiecijfers wat betreft het ziekteverzuim gebruiken. De arbeidsinspectie kan dan met name daar kijken waar het ziekteverzuim in een bedrijf hoger is dan het gemiddelde in de eigen sector. Dat het ziekteverzuim in de bouw hoger is dan bij de banken, verbaast ons niet. Ook tussen bouwbedrijven en tussen bankbedrijven onderling kunnen grote verschillen bestaan. Die verschillen moeten zijn terug te brengen op nader te analyseren factoren. Misschien gaat het om de samenstelling van het personeelsbestand, de stijl van leidinggeven, of de wijze waarop wordt omgegaan met de veiligheid op de werkplek. Wat dat betreft kan de premiedifferentiatie, ook bij een eigen-risicodragers van de eerste weken van de Ziektewet, een zeer zinnige bijdrage leveren. Met behulp daarvan kan de werkgevers duidelijk worden gemaakt, of zij in hun eigen sector boven of beneden het gemiddelde zitten.

Een en ander gaat gelijk in, op verzoek van de CDA-fractie, met de terugdringing ziektekosten, niet voor 1 juli, maar ik vermoed per 1 januari, omdat wij de premiedifferentiatie dan over een heel jaar kunnen berekenen. Uitvoeringstechnisch komt dit veel mooier uit. Hoewel de premie lager is, kunnen de onderlinge verschillen ook in één sector best groot zijn. Dat blijken ze ook te zijn. De bevoegdheid waar het gaat om de premiedifferentiatie lag in feite al bij de bedrijfsverenigingen. Men krijgt nu de verplichting om de bevoegdheid toe te passen. Ik geef in de wet niet aan hoe groot de differentiatie moet zijn. Dat lijkt mij een zaak voor de uitvoering zelve.

Dan kom ik op één van de meest ingewikkelde bepalingen, vooral vanuit verzekeringstechnische zin, namelijk de bonus/malus. Het begrip komt ook voor bij ons aller autoverzekering, maar mensen zijn geen auto's. Het vereist dus een nadere uitleg hoe wij de bonus/malus hier hebben kunnen introduceren en welke voor- en nadelen daaraan vastzitten. Er zijn vragen gesteld over de fiscale behandeling, over een eventuele hardheidsclausule, over het uitstralend effect op de selectie-eisen, over het "Kamminga-effect",

over de G en G-sector en over het onderwijs. Voorzitter! De gevolgen voor de schatkist werden zeer recent in de krant als iets geheel nieuws gepresenteerd. De verstrekte bonussen — een vorm van loonkostensubsidie — en de betaalde geldelijke bijdragen — ik zal niet meer over malussen spreken — vallen inderdaad onder de normale winstberekening in de zin van de Wet op de inkomstenbelasting en de Wet op de vennootschapsbelasting. Indien er een negatief saldo is van geldelijke bijdragen en bonussen, zal de belastingopbrengst toenemen.

Omdat in 1992 alleen bonussen worden betaald — de geldelijke bijdrage wordt pas aan het eind van het eerste jaar geheven om de werkgever te activeren de werknemer vooral in dienst te houden — zal in dit jaar het bonusbedrag ongeveer 350 mln. zijn. In 1993 zullen de geldelijke bijdragen de bonussen naar verwachting met 800 mln. overtreffen en dan ontstaat er inderdaad een negatief effect voor de belastingopbrengst. Trouwens dit geldt niet alleen voor de belastingopbrengst, maar ook de voor afdracht van premies voor de sociale verzekeringen in de sfeer van de volksverzekering. Het berekenen van dit soort effecten is absoluut ongebruikelijk. Het zijn effecten van de tweede orde, die wel vaker optreden. Een verhoging van de uitkeringen, bijvoorbeeld op grond van de Wet koppeling met aanpassingsmechanismen, leidt tot een hogere belasting- en premie-opbrengst. Toch worden deze fantastisch mooie inkomenseffecten niet gesaldeerd met de uitgaven.

Bovendien gaat het bij de bonussen en de geldelijke bijdragen helemaal niet om het creëren van een potje met geld. Het gaat erom een preciezere allocatie van de premie te bereiken. In navolging van collega Simons zou ik bijna zeggen dat ik een nominale premie heb ingevoerd, namelijk de geldelijke bijdrage van de werkgever. Een gedeelte van dit bedrag is gerelateerd aan de loonsom. Het saldo van 800 mln. leidt tot een verlaging van de AAW-premie. In die zin komt de geldelijke bijdrage ten goede aan de AAW-inkomsten en daardoor gaat de premie voor alle werkgevers omlaag. Werkgevers die geen uitstoot naar de WAO hebben, hebben voordeel en werkgevers die wel een uitstoot naar de WAO hebben, hebben eventueel

het nadeel van de geldelijke bijdrage. Bij goed beleid verwacht ik dat het verschil tussen de geldelijke bijdrage en de bonussen af zal nemen. Ik hoop dat het beleid leidt tot minder instroom in de WAO en meer arbeidsmogelijkheden voor mensen die gedeeltelijk arbeidsongeschikt zijn.

Voorzitter! Dit betoog brengt mij op het "Kamminga-effect". Ik noem dit zo omdat ik het iedere keer zeer betreurt dat de heer Kamminga in staat is zijn eigen achterban precies omgekeerd voor te lichten. Neem je een maatregel waarbij je uitdrukkelijk probeert rekening te houden met werkgevers met weinig personeel, die — ik zie het aan de WAGW-cijfers — vaak heel goed in staat zijn gedeeltelijk arbeidsongeschikten in dienst te nemen en probeer je daarbij het risico positief te beïnvloeden, dan zegt de voorzitter van die club dat de effecten negatief zijn. Voorzitter! Ik moet dit nog eens duidelijk uitleggen. De voorgestelde maatregelen hebben een positief effect voor de kleine werkgever. Wij houden bij de premiedifferentiatie in de Ziektewet rekening met de kleine werkgever. Ook hij heeft het voordeel van een verlaging van de ziektewetpremie. Ik noem het voorbeeld van een werkgever met vier werknemers. Bij het tillen van een piano raakt er één arbeidsongeschikt. De werkgever is verplicht een geldelijke bijdrage te betalen, maar die wordt beperkt tot maximaal 5% van zijn totale loonsom. Dat betekent dat hij maximaal 10 weken het loon van die werknemer hoeft te betalen. Bij een werkgever met één werknemer is dit maximaal tweeënhalve week. De werkgever heeft wel het voordeel dat de AAW-premie als gevolg van de geldelijke bijdragen van alle andere werkgevers — bij de grote bedrijven is er geen maximum — aanzienlijk daalt. Wat dit betreft krijgt hij door de maximering van 5% al een kleine geldelijke bijdrage en het voordeel van een lagere AAW-premie. Deze werkgever is slim. Hij neemt met de GMD-arbeidsbemiddeling contact op en vraagt of zij hem iemand kunnen aanbrenen als werknemer, die zeer geschikt is voor het werk van het tillen van piano's, maar die misschien overspannen is en niet meer zo geschikt voor het werk met overspannen jongeren. De werkgever krijgt dan 26 weken een bonus. Dat is dus 16 weken voordeel.

Ik denk niet dat iemand van u nu

een klein adviesbureau gaat starten voor de kleine werkgever. Mocht u het echter van plan zijn, dan ben ik graag bereid om alle berekeningen met u mee te maken, opdat wij met dit adviesbureau duidelijk kunnen maken dat hier een maatregel wordt getroffen, waardoor juist de kleine werkgever geactiveerd wordt om het personeelsbeleid te voeren dat hij altijd al graag wilde, namelijk het krijgen van een passende werknemer in zijn kleine onderneming. Ik zie dus geen enkele reden tot een grotere mate van bescherming, want dan zou ik overdreven beschermend zijn ten opzichte van deze werkgevers die zo'n belangrijke positie innemen in het bedrijfsleven.

Voorzitter! Behalve de positieve uitwerking die de bonus/malus heeft voor de kleine werkgever kan een langdurig volhouden van geldelijke bijdragen er ook toe leiden dat werkgevers zullen zeggen: Ik moet een stringent wervingsbeleid aangaan. Een aantal leden heeft hier ook op gewezen. Ik geef grif toe dat het grootste deel van de maatregelen zeker op dit moment gericht is op de werkgever. De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid zei het als volgt: "Ik wil dat een werkgever nog moeilijker van zijn werknemer af kan bij arbeidsongeschiktheid dan in Nederland een man van zijn echtgenote". Dit betekent inderdaad dat werkgevers op korte termijn zeer sterk geprikkeld worden om werknemers die zij in dienst hebben, in dienst te houden, passende arbeid aan te bieden.

Wij zijn ons er natuurlijk allen van bewust dat dit op termijn kan betekenen dat werkgevers dan gestimuleerd worden om bij aannamen van nieuw personeel wat terughoudender te zijn, wanneer zij het idee hebben dat iemand een dergelijk risico van arbeidsongeschiktheid met zich mee brengt. Hoewel ik er zelf van uitga dat werkgevers in een sollicitatiebeleid in eerste instantie altijd zullen kijken naar de juiste persoon op de juiste plaats en de kwaliteiten van de sollicitanten natuurlijk vooropstaan, vereist dit inderdaad aandacht. Daarom zijn er inderdaad afspraken gemaakt om verder te gaan met de rechten van de keurling. In die zin is het ontzettend belangrijk dat er bij een aantal uiteenlopende regelingen wordt gekeken of er op dit terrein een betere harmonisatie en bescher-

ming mogelijk is. Wij hebben hiervoor onder andere overleg met WVC.

Ik wijs er verder op dat ik, om de negatieve effecten met werving en selectie van werkgevers in de gaten te kunnen houden, zelf sterk hecht aan de registratieverplichting in het kader van de WAGW. Immers, wij hebben als kabinet gezegd dat wij — juist om te voorkomen dat door ons beleid mensen met een handicap of schoolverlaters van het speciaal onderwijs minder makkelijk aan de arbeidsmarkt kunnen deelnemen — zeer goed in de gaten willen houden en registreren hoe het aandeel van mensen met een handicap, vroeggehandicapten, gedeeltelijk arbeidsongeschikten is op de arbeidsmarkt, in de werkloosheidsregelingen en de bedrijfstakken. In die zin acht ik de registratieverplichting op grond van de WAGW uitermate belangrijk om in de gaten te kunnen houden of onze vrees dat werkgevers straks alleen nog maar de beste werknemers zoeken, bewaarheid wordt. Ik moet er overigens op wijzen dat ik de sterke indruk heb dat, als werkgevers al dergelijke plannen hebben, zij in het verleden ook altijd al op een dergelijke wijze te werk zijn gegaan en wij ze dus hooguit minder kans hiertoe zullen geven in de toekomst.

Voorzitter! Ik kom nu bij een probleem dat mevrouw Gelderblom en anderen naar voren hebben gebracht ten aanzien van de geldelijke bijdrage bij de malus, namelijk de vraag of deze zo grofmazig moet werken. Mevrouw Gelderblom pleit voor een hardheidsclausule in die situaties waarin, ingevolge een medisch attest, duidelijk is dat verder werken onverantwoord moet worden genoemd. Ik denk dat het misschien wel mogelijk is, een zeer klein deel van die groep zeer scherp af te bakenen, maar dat er dan een heel groot grijs gebied komt van mensen, van wie niet precies is te zeggen of verder werken onverantwoord of onder bepaalde omstandigheden nog wel verantwoord zou zijn. De discussie over de onomkeerbare gevallen brengt een zelfde soort probleem met zich.

Ik denk dat het opleggen van een malus voor een ieder die in de arbeidsongeschiktheidsregelingen stroomt, tenzij betrokkene voor zijn restcapaciteit aan het werk blijft, in ieder geval uitblinkt door eenvoud en duidelijkheid. Ik geef toe dat het in

die zin grof werkt. Daarbij komt echter wel heel duidelijk naar voren dat het ook helemaal niet gaat om de vraag of iemand schuld heeft aan de uitstroom naar de WAO. Ik denk dat die discussie terugkomt zodra wij uitzonderingen gaan maken.

Ik wil mij aansluiten bij een opmerking van de minister-president, die hij maakte op 27 augustus tijdens een van de persconferenties ter gelegenheid van het naar buiten brengen van de plannen. Hij merkte desgevraagd op dat hij absoluut niet inzag waarom een werkgever niet verplicht zou zijn, werk aan te passen aan een werknemer die door omstandigheden op het sportveld of in het verkeer arbeidsongeschikt was geraakt. Wanneer een werkgever zijn werk kan aanpassen aan een werknemer, dan mag je dat altijd van een werkgever vragen, los van de reden waarom de arbeidsongeschiktheid van betrokkene is toegenomen.

De bonus/malusregeling zal zeker geëvalueerd moeten worden. Ik wil toezeggen dat wij bij de evaluatie van de regeling kijken of het probleem zich vaak voordoet en of men het gevoel heeft dat het eigenlijk een terechte zaak zou zijn. Ik wil er bij de bedrijfsverenigingen ook uitdrukkelijk om vragen. Ik wil toch een pleidooi houden voor het toepassen van de relatief eenvoudige, voor iedereen geldende maar wat grove regeling. Het is uiteindelijk niet anders dan een meer speciale wijze van berekening van de premie. Ook bij de premie maken wij geen onderscheid.

Hiermee heb ik ook een reactie gegeven op de vraag van de heer Van der Meulen. Hij vroeg: als de situatie ontstaan is in de persoonlijke levenssfeer — in deze tijd van het jaar roepen wij dan vaak: een ski-ongeluk — is de werkgever daar dan ook aan gehouden? Zolang de werkgever in staat is om een werknemer arbeid te bieden, zal hij dat te allen tijde moeten doen, los van de vraag waar en waardoor de arbeidsongeschiktheid is opgelopen.

De heer Van de Zandschulp zei dat er misschien toch een mogelijkheid is om voor specifieke gevallen nog een harheidsclausule te maken, namelijk wanneer de malus zou moeten worden uitbetaald bij iemand die als gedeeltelijk arbeidsongeschikte in dienst is genomen. Het is inderdaad mogelijk dat een gedeeltelijk arbeidsongeschikte gaat werken, uitvalt en toegenomen arbeidsongeschikt wordt. Hier speelt de kwestie

die ik eigenlijk niet anders dan vrij principieel kan noemen: een gedeeltelijk arbeidsongeschikte werknemer is gedeeltelijk arbeidsongeschikt maar naar mijn stellige overtuiging is hij volledig arbeidsgeschikt voor het passende werk dat hem of haar kan worden geboden. Dan is hij eigenlijk voor de zogenaamde resterende verdien capaciteit exact gelijk aan iemand anders die, zonder daarvoor een andere functie met een hoger loon te hebben verricht, ook arbeidsgeschikt is.

Er speelt nog een vraag. Bij de evaluatie zou ik willen kijken of daarvoor een oplossing is. Het gaat om de situatie waarin het gaat om gevallen met een zogenaamd voortschrijdend ziektebeeld. In die situatie kan het immers bij voorbaat duidelijk zijn dat hernieuwde uitval zal plaatsvinden. Het gaat om een heel klein deel van de gevallen waarin sprake is van reïntegratie. Als ik daarvoor in het instrument een uitzondering maak, dan lijkt mij dat een zeer fijnmazig regeltje in het totaal. Ik ben echter zeer wel bereid, bij de evaluatie te kijken of aanvullende maatregelen op dit terrein noodzakelijk zijn. Dan hebben wij op dit punt toch toegezegd dat wij het nauwlettend in de gaten zullen houden. Bij een voortschrijdend ziektebeeld kunnen de arbeidskansen van een persoon immers inderdaad sterk afnemen als de werkgever denkt: misschien gaat het wel, misschien gaat het twee of drie jaar goed, maar daarna hang ik in ieder geval. Ik ben dus zeer wel bereid om het heel goed in de gaten te houden en te kijken of wij daarvoor een aanvullende regeling kunnen maken zonder dat die een groot olievlek-effect naar andere groepen heeft.

De heer Van der Meulen vroeg waarom de geldelijke bijdrage wordt berekend over het loon en niet over de uitkering. Ik heb daarbij altijd het simpele voorbeeld dat, wanneer wij het over de uitkering zouden berekenen, het voor een werkgever gunstiger zou zijn om iemand die nog gedeeltelijk kan werken in de WAO te laten afvloeien dan iemand die volledig arbeidsongeschikt is. Voor een gedeeltelijk arbeidsongeschikte — die voor de rest dus volledig inzetbaar is — zou de WAO-uitkering maar een gedeelte van het salaris zijn. Als wij de geldelijke bijdrage baseren op de WAO-uitkering zou het voor een werkgever gek genoeg gunstiger zijn een gedeeltelijk

arbeidsongeschikte in de WAO te laten afvloeien dan een volledig arbeidsongeschikte. Om die reden gaan wij ervan uit dat wij het loon als grondslag nemen.

De heer Veling stelde een moeilijke vraag. Ik vond die vraag helemaal moeilijk, omdat hij daarna in debat ging met de staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen. Deze geachte afgevaardigde is op dit terrein natuurlijk uitermate deskundig, zodat ik mij meteen tot het grote ambtelijke apparaat van Onderwijs en Wetenschappen heb gewend met de vraag: hoe zit het precies? Mij werd het volgende verteld. Het vervangingsfonds is geen onderdeel van het sociale-zekerheidsstelsel, maar een egalisatiefonds voor de schoolbesturen als het gaat om de vervanging van zieke leerkrachten. In het kader van dit vervangingsfonds kunnen financiële prikkels aan schoolbesturen worden gegeven in die zin dat het voeren van een goed ziekteverzuimbeleid kan worden beloond en het voeren van een slecht ziekteverzuimbeleid kan worden gestraft.

De heer Van der Meulen vroeg: waarom mag ook de G en G-sector niet voor een deel meedoen in de onderwijssystematiek? Voor deze sector hebben wij een systematiek gekozen die naar mijn opvatting zeer goed aansluit bij de systematiek van de gepremieerde en gesubsidieerde sector. De bonus/malusverhouding wordt daar toegepast. Wat aan geldelijke bijdrage uitstijgt boven de bonus wordt niet door de overheid ingepikt, maar blijft ten goede komen aan de betrokken CAO-sector. Een en ander werkt dus budgettair-neutraal uit voor zeg maar de sector kinderdagverblijven. Daarbinnen zal dit niet gelijk uitwerken. Een kinderdagverblijf met weinig ziekteverzuim heeft een voordeel, een kinderdagverblijf met veel ziekteverzuim heeft een nadeel. Men kan zeggen: een kinderdagverblijf zou wellicht in de problemen kunnen komen. Dat zou bij een zeer hoog ziekteverzuim sowieso zijn gebeurd. Dat klinkt hard, maar ik denk dat het bonus/malus-systeem, dat budgettair-neutraal uitwerkt binnen de betrokken sector, een enorme stimulans zal zijn voor het verbeteren van het ziekteverzuimbeleid. Wij zullen natuurlijk in de gaten houden hoe dit uitpakt, maar ik meen dat er sprake is van een goede uitwerking, die door de betrokken verantwoordelijke collega's tot stand is gebracht. Een vervangingsfonds-

systematiek zoals bij het onderwijs kennen wij niet in deze sector. Wij zullen het dus moeten zoeken in deze richting. Voor alle duidelijkheid zeg ik nogmaals dat er geen sprake is van een bezuiniging voor de overheid of de subsidiegever, maar dat er sprake is van een herverdeling van inkomsten en uitgaven in één CAO-gebied.

Voorzitter! Dan wil ik, voordat ik mijn betoeg afsluit, op een enkele verspreide opmerking reageren. Mevrouw Bolding plaatste wat vraagtekens bij het aantal vakantiedagen. De mogelijkheid om vrije dagen in te zetten als financiële stimulans komt nu al in een aantal CAO's voor. Het gaat dan om ATV-dagen. Ik zal niet iedere keer opnieuw de DSM ter sprake brengen. In de wetgeving is in ieder geval geregeld dat een werknemer niet minder dan vier weken vakantie per jaar mag krijgen. Verder lijkt het mij een zaak van verstandig CAO-beleid. Een werkgever kan besluiten een vakantiedag meer of minder te geven aan werknemers op een afdeling, waar het ziekteverzuim laag, respectievelijk hoog is. Een ander zal het misschien individueel doen. Weer een ander zegt wellicht: wij doen nu nog niets; wij proberen eerst met z'n allen het ziekteverzuim met een procentpunt naar beneden te brengen en wij zien het resultaat volgend jaar wel. Dat vloeit ook voort uit de afspraken in de Stichting van de Arbeid. Concreet gezegd: afspraken over vakantiedagen kunnen pas in werking treden wanneer deze wet in het Staatsblad is verschenen.

Ik wijs erop dat veel bedrijven thans al alle mogelijke vormen van financiële prikkels benutten. Ik denk niet alleen aan vakantiereisjes naar Florida, maar ik zie ook differentiatie in winstdelingsregelingen en vormen van positieve en negatieve stimulanzen. Ik denk dat die afhankelijk van de bedrijfscultuur en in goed overleg tussen werkgevers en werknemers ook kunnen en — indien noodzakelijk — moeten worden toegepast.

Ik kan thans nog niet concreet ingaan op de vraag over het algemeen verbindend verklaren, omdat de SER nog een uitspraak moet doen over de adviesaanvraag over het "AVV'en". Het is vanzelfsprekend — er is ook afgesproken in de Stichting van de Arbeid om de vakantiedagen niet in semi-dwingend recht op te nemen — dat wij zeer goed in de gaten houden wat zich bij de CAO's

afspeelt. En even vanzelfsprekend lijkt het mij dat de werkgevers, die de minister en mij eerst de oren van de kop hebben gezeurd om financiële prikkels te mogen geven, toch wel verbazing wekken als ze dat niet doen, nu ze het mogen. Ze moeten dan ook zeker niet bij ons aankomen met de klacht dat ze het ziekteverzuim niet kunnen terugdringen omdat ze de middelen daartoe niet zouden hebben, want de middelen die de werkgevers gevraagd hebben, hebben ze ook gekregen. Wij moeten dus de ontwikkelingen bij de CAO's goed in de gaten houden, omdat ook aanvullingen op Ziektewet- en WAO-uitkeringen tot de loonkosten behoren. Zonder een concrete uitspraak over een aanvaardbaar niveau te doen wijs ik erop dat loonkostenstijgingen op zichzelf natuurlijk een negatief effect op de werkgelegenheid hebben. En aangezien ik wil kunnen blijven roepen dat er werk voor iedereen is, ben ik natuurlijk verontrust door elk negatief effect. Ik denk dat het in 1993 heel goed mogelijk zal zijn, door middel van een evaluatie duidelijk te maken, wat in de CAO's geregeld zal zijn. Dan kunnen wij ook bezien welke trend zich aftekent en welke actie daarop moet worden ondernomen.

Dan heeft de heer Van der Meulen nog concreet gevraagd, hoe het zit met de ambtenaren. Het artikel in de TAV over de zes en dertien weken heeft inderdaad geen betrekking op ambtenaren. De historie geeft niet aan of dat per ongeluk of expres is gebeurd. Ook de meldingen na zes of dertien weken uit het amendement-Linschoten/Schimmel gelden niet voor ambtenaren. Maar aangezien ik het voor niemand in werking laat treden, is er ook geen verschil meer.

De heer **Van der Meulen** (CDA): Dat hoop ik ook, voorzitter, maar ik had gevraagd of er wellicht nog meer artikelen zijn die niet voor het overheidspersoneel gelden.

Staatssecretaris **Ter Veld**: Voorzitter, ik zei al dat de historie op dit punt niet vermeldt of het per ongeluk of expres is gebeurd. Wij hebben verder getracht — en dat is in dit wetsvoorstel ook gelukt — om alle bepalingen die gelden voor het vrije bedrijfsleven gelijkelijk of analoog te regelen voor het overheidspersoneel. Dat zijn dus in dit geval de artikelen in de Ziektewet, zoals de premiediffe-

rentiatie en de ophoging van de ziekteverzekeringen, die niet van toepassing zijn omdat ambtenaren niet onder de Ziektewet vallen, omdat de overheid eigen-risicodragers is.

De heer **Van der Meulen** (CDA): Hoe kan een bonus/malusregeling nu werken bij de overheid als men vandaag de dag nog niet eens registreert wie ziek is? Ik heb meer met dat bijltje moeten hakken en ik heb wel eens de indruk dat men vindt dat men in de overheidssector vanuit de rechtspositie van de ambtenaar moet afblijven van alles wat in de marktsector moet worden gedaan. Ik heb de indruk dat de stal van Ziektewet en WAO ten aanzien van de marktsector uitgemest moet worden; dat mag van mij, maar dan zal die zelfde problematiek ook van toepassing moeten zijn op de overheid als werkgever.

Staatssecretaris **Ter Veld**: Dit is een standpunt dat ik van ganser harte altijd ondersteun. Ik zou bijna wijzen op een bepaling in de WW waarin wij ten principale de keuze doen om op een nader te bepalen moment ook de ambtenaren onder de normale werknemersregelingen te brengen. Vanzelfsprekend heeft men daarna een eigen bovenwettelijk regime. Ten aanzien van de Ziektewet is de overheid eigen-risicodragers. De premiedifferentiatie en de ophoging van de ziekteverzekering gelden dus net als voor andere eigen-risicodragers niet voor de overheid. Ten aanzien van de uitstroom naar de WAO/AAW hebben wij onlangs geregeld dat ook bij de overheid binnen een jaar na de eerste ziektemelding, dus na het einde van het ziektejaar, de keuring voor de AAW/WAO moet plaatsvinden. Wij weten ook exact of betrokkene na het eerste jaar al dan niet herplaatst is. Dat wij dan voor het overheidspersoneel een speciale verrekening treffen voor de geldelijke bijdrage — omdat daar een herplaatsingswachtgeld geldt — is inherent aan het systeem. De bonus/malus is echter uitgewerkt voor de overheid. Ook de loonkosten-subsidie geldt voor ambtenaren. Ook de regeling wat het inleveren van vakantiedagen betreft kan in het arbeidsvoorwaardenoverleg door werkgever en werknemer uitgebreid worden besproken en in concrete maatregelen worden omgezet.

Evaluatie is uitermate belangrijk.

De heer Heijmans vroeg om een paar A4-tjes, in begrijpelijke taal. Wij hebben in het najaarsoverleg al afgesproken dat wij zullen evalueren. Ik ben er absoluut van overtuigd dat wij dat ook moeten doen, voor een deel om te kijken of de maatregelen, zoals de bonus/malusregeling, goed werken en voor een ander deel om na te gaan of de ontwikkeling van het arbeidsongeschiktheidsvolume zo gaat als wij hopen. Wat dat betreft is een evaluatie absoluut zeker.

De heer Van de Zandschulp vroeg mij om nu al afspraken te maken over het eventueel op termijn stellen van de invoeringsdatum van toekomstige wetgeving. Hij zal begrijpen dat een wetsvoorstel dat het parlement nog niet eens bereikt heeft, mij geen enkele mogelijkheid biedt om hierover thans al met de Eerste Kamer in een onderhandelings-situatie te verkeren. Ik wijs erop dat door het kabinet al wél gezegd is dat, mocht de doelstelling van het regeerakkoord, in absolute cijfers geformuleerd, gehaald zijn, een aantal voorgenomen maatregelen niet verder zullen worden doorgezet. Ik wijs er verder op dat de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid destijds zei dat niemand in de politiek blind hoort te zijn voor de werkelijkheid. De werkelijkheid is dat er inderdaad prille meevallers zijn. Dat betekent echter niet dat de groei van het aantal mensen dat arbeidsongeschikt wordt en een beroep op de regelingen doet, is afgenomen. Wel is de stijging kleiner geworden.

Mevrouw Bolding vroeg om eenduidige cijfers. Wij trachten dat te bereiken. De Sociale Verzekeringsraad heeft mij beloofd, niet meer eigenhandig cijfers naar buiten te brengen waarover wij later in het openbaar gaan kissebissen. Dat zou heel onverstandig van ons allen zijn. Het is ook niet de bedoeling.

Er is geenszins sprake van windstilte. Wij hebben ons op het departement zeer ingespannen voor dit wetsvoorstel, voor een goede beantwoording, voor de TZ, voor de TBA en natuurlijk voor een mooi voorlichtingsplan. De heer Van de Zandschulp heeft gelijk dat het 25-jarig bestaan en de toekomst van de WAO niet onderbelicht mogen blijven, als wij maatregelen treffen, zoals in dit wetsvoorstel de TAV. Wij zullen komen met een voorlichtingscampagne die is gericht op werkgevers, en met informatie voor werknemers. Wij zullen daarvoor

gebruik maken van het middel van Postbus 51 en van folders die op het postkantoor en de bibliotheek gehaald kunnen worden. Dat alles gebeurt onder het motto: Ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid, terug naar een gezond niveau.

De **voorzitter**: Mij is gevraagd, een korte schorsing in te lassen.

De vergadering wordt van 21.13 uur tot 21.20 uur geschorst.

Mevrouw **Gelderblom-Lankhout** (D66): Mijnheer de voorzitter! Gezien de tijd zal ik mijn uiterste best doen om het kort te houden.

Ik constateer tot mijn genoegen dat er wat TAV I betreft maar heel weinig punten zijn waarover de staatssecretaris en ik het niet eens zijn. We spreken dezelfde taal en dat is toch wel prettig. Tot mijn verbazing en blijdschap heb ik gemerkt dat de staatssecretaris mijn woordgebruik in het voorlopig verslag steeds vaker overneemt. Ook zij stelt voor om niet meer over arbeidsongeschikten te spreken maar over werkwilligen of mensen met een handicap. Ik denk dat dit de goede termen zijn. Terwijl zij dit in eerste instantie nog afwees, is zij nu kennelijk over een barrière heen en gebruikt zij de woorden die ik heb voorgesteld.

Ik kom nu toe aan de kwestie van het amendement-Linschoten/Schimmel waar veel over te doen is. Het doet mij genoegen, te horen dat de intentie achter het amendement in de woorden van de staatssecretaris overeind blijft. Daar ging het ons om en niet om onnodige meldingen en onnodige dossierverschuivingen. Als de staatssecretaris met deze intentie naar de indieners teruggaat en als zij daarbij al kan aangeven dat zij de intentie van het amendement steunt, dan heeft het amendement voor een deel zijn werk al gedaan. Het ging er immers om dat men bij de GMD zich gaat realiseren dat ze eerder met reïntegratieplannen moeten beginnen. En uit haar woorden hoor ik, dat dit al werkt.

Voorzitter! Een groot aantal vragen is naar tevredenheid beantwoord. Er is één ding overgebleven. Ik zal niet op alle details ingaan, want die zijn, nu wij over de grote lijnen overeenstemmen, niet meer van groot belang. Er is een punt dat overblijft, namelijk de bonus/malusregeling. Ik

zei, dat als de toezegging van de staatssecretaris niet voldoende zou zijn, ik overwoog om met een motie te komen. Nu heeft de staatssecretaris een handreiking gedaan. Bij de evaluatie zal zij bezien of er niet iets in die richting gedaan moet worden. Dat lijkt mooi maar zelfs al zou ik nu de toezegging krijgen dat die evaluatie snel komt, dan nog weet ik dat evaluaties, met alle beste bedoelingen, vaak langer duren dan wij nodig achten. Nogmaals, met alle beste bedoelingen, een evaluatie duurt mij te lang. Het gaat erom dat het psychologische argument bij de kleine werkgever die niet iemand met een handicap in dienst wil nemen omdat het risico zo groot is, weggenomen wordt. Die hardheidsclausule werkt dan ook meer psychologisch dan dat het zoveel meer mensen zal gaan betreffen. Ik ben het met de staatssecretaris eens dat wij geen onderscheid tussen risique professioneel en risique sociaal moeten maken. Het gaat ook niet om het verhaal van de premier dat er geen onderscheid moet worden gemaakt. Het gaat erom dat de werkgever die bereid is om mensen in dienst te nemen terwijl ze een handicap hebben waarvan de verwachting bestaat dat dit in snelle mate tot een progressievere uitval zou leiden, niet met een malus wordt opgezadeld. Daarom dien ik een motie in die op dit moment alleen nog niet de handtekening van de fractie van de VVD heeft maar die wellicht ook die handtekening nog krijgt.

Motie

De **voorzitter**: Door de leden Gelderblom-Lankhout, Van der Meulen, Bolding, Veling en Van de Zandschulp wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

overwegende, dat het hebben van werk en niet afhankelijk zijn van een uitkering voor werknemers met een handicap van groot belang is;

overwegende, dat negatieve financiële prikkels zoals in de voorgestelde malusregeling gerechtvaardigd zijn;

voorts overwegende, dat indien een

werkgever een gedeeltelijk arbeids geschikte in dienst neemt die binnen drie jaar geheel uitvalt wegens toegenomen arbeidsongeschiktheid het opleggen van een malus achterwege dient te blijven;

verzoekt de regering een hardheidsclausule in deze zin in de malusregeling op te nemen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Deze motie krijgt nr. 130e (22228).

Mevrouw **Gelderblom-Lankhout** (D66): Voorzitter! Voor alle duidelijkheid, ik wil dit wetsvoorstel dus niet ophouden. Ik vraag niet om een novelle waardoor er niet gestemd kan worden over deze wet. Dat kan wat mijn fractie betreft zeker gebeuren. Het is echter wel de bedoeling dat de motie vandaag niet in stemming komt, omdat sommigen er prijs op stellen daarover even fractie overleg te voeren. Ik verzoek u derhalve de motie over 14 dagen in stemming te brengen. Wat ons betreft kan de wet door, wij zullen daaraan onze stem geven.

De heer **Heijmans** (VVD): Voorzitter! Ik meen dat ik de volgende opmerking heb gehaald uit de biografie van minister De Graeff, niet de voorganger van deze staatssecretaris maar minister van Buitenlandse Zaken in het derde ministerie-Colijn. Hij gaf een jongere collega de raad om zijn wetsvoorstel in de Eerste Kamer op een zo laat mogelijk tijdstip van de dag te verdedigen. Dan waren de meeste kamerleden en zelfs de woordvoerders al met de trein vertrokken en kon hij gemakkelijk zijn wetsvoorstel erdoor krijgen, zo stelde minister De Graeff.

Voorzitter! Wij zijn er allemaal nog. Dat neemt echter niet weg dat ook nu op een goed moment de laatste trein gaat. Daarom zie ik af van een uitvoerige tweede termijn. Mijn fractie zal het wetsvoorstel steunen, niet in afwezigheid maar in aanwezigheid van de woordvoerder en met sympathie voor het wetsvoorstel ondanks de gereserveerde opmerkingen die ik in eerste termijn heb gemaakt.

Ik vind dat de staatssecretaris een verstandige way out heeft gevonden voor de zesde weeksmelding. Ik ga

Heijmans

graag akkoord met de wijze waarop zij dit probleem wil aanpakken.

Voorzitter! De staatssecretaris is uitvoerig ingegaan op concrete punten die in de discussie naar voren zijn gekomen. Ik juich dat toe en ben daarvoor erkentelijk. Ik moet echter wel constateren dat het floodlight op de achterkant van het gelijk waarvoor ik heb gepleit, niet meer dan de sterkte van een spaarlampje heeft gekregen. Ik vind dat de staatssecretaris daaraan in haar beantwoording minimale aandacht heeft gegeven. Ik zal in ieder geval, indien nodig, bij volgende wetsvoorstellen op de kosten/baten-analyse terugkomen.

Ik heb in het antwoord van de staatssecretaris een reactie gemist op de fundamentele discussie die zij heeft aangekondigd met betrekking tot het stelsel. Ik heb ook geen antwoord gekregen op mijn vraag of de staatssecretaris niet vreesd achter te lopen op ontwikkelingen die in de richting van een ministelsel gaan.

Ook miste ik een dieper gaande beschouwing over de verdringing bij een stagnerende of inkrimpende arbeidsmarkt. De staatssecretaris hoeft daarop nu niet uitvoerig in te gaan. Ik neem aan dat wij nog wel de gelegenheid krijgen daarover te discussiëren. Misschien dat de staatssecretaris daaraan nog een enkel woord wil wijden.

Voorzitter! Mevrouw Gelderblom heeft reeds opgemerkt dat mijn fractie de motie niet heeft medeondertekend. Een van de redenen is, dat wij van mening zijn dat wij in dit huis uiterst spaarzaam moeten zijn met het indienen van moties, willen die moties hun kracht behouden. Ik zeg u toe dat ik de motie over 14 dagen in de fractie zal brengen. Afhankelijk van de discussies kan ik altijd nog al dan niet medeondertekenen. Ik sta wel sympathiek tegenover de gedachte die in de motie is neergelegd.

□

De heer **Van de Zandschulp** (PvdA): Voorzitter! Ik heb met plezier geluisterd naar het heldere betoog van de staatssecretaris. Ik dacht bij mijzelf: sommige delen ervan zouden een iets grotere verspreiding behoeven, zoals haar voorbeelden van de gevolgen van al deze maatregelen voor de kleine werkgever als tegenwicht tegen de benadering van de heer Kamminga.

Ik geef de premiedifferentiatie het

voordeel van de twijfel. Ik acht het in elk geval een winstpunt dat bedrijven met een hoog ziekteverzuim doorgegeven zullen worden aan de arbeidsinspectie, zodat die ook gericht kan werken. Ik constateer tot mijn vreugde dat hiermee weer een klein stukje verkoking wordt opgeheven.

Ik heb ook met instemming kennis genomen van de interpretatie die de staatssecretaris gaf aan de formulering dat scholing de kortste weg naar arbeid moet zijn. Ik acht die interpretatie zeer aanvaardbaar. Ik heb wel eens de indruk gekregen dat kleine commissies van bedrijfsverenigingen soms een andere interpretatie hanteren, maar dat kan ik niet met echte feiten staven.

Ik heb de motie-Gelderblom medeondertekend, hoewel ik in het algemeen niet zo dol ben op moties in dit huis. Ik probeer mij te verplaatsen in de positie van een werkgever die overweegt een gedeeltelijk arbeidsongeschikte in dienst te nemen, maar daar toch wat aarzelend tegenover staat. Nu zegt dit wetsontwerp dat men mij over de brug wil helpen. Als ik zo'n werknemer in dienst neem en deze krijgt een week griep, dan neemt de collectieve ziektekas de aanvulling van 30% van het ziekgeld over gedurende drie jaar. Voor mij zou dat op zichzelf niet zo nodig hoeven, maar ik zou die kleine lokpremie niet versmaden. Ik zou veel liever een garantie hebben dat ik gedurende een ruime periode, bijvoorbeeld dezelfde drie jaar die ik uit dat artikel citeerde, gevrijwaard word voor het malusrisico als die werknemer helemaal zou uitvallen wegens toegenomen arbeidsongeschiktheid. Dat klemt in het bijzonder als er sprake is van een progressief ziektebeeld, waarbij een latere algehele uitval welhaast medisch al geïndiceerd is. Ik denk dat zeker in zo'n geval het malusrisico welhaast prohibitief is.

Ik begrijp uiteraard dat de staatssecretaris op dit moment geen enkele ruimte heeft om te reageren op een aantal opmerkingen en suggesties van mijn kant over onderdelen die thuishoren onder TAV III, tegenwoordig TBA geheten. Ik ben inderdaad niet blind voor de politieke realiteit, maar ik probeer wel politieke verhoudingen te beïnvloeden. Ik hoop dat er met de voortgang van de tijd weer politieke ruimte ontstaat of gecreëerd kan worden. Van mijn kant zijn het namelijk serieuze opmerkingen. Wij

achten het van groot belang dat er weer ruimte komt voor nieuw overleg en voor het overwegen van alternatieve oplossingen die op een breder maatschappelijk draagvlak kunnen steunen. Een opmerking in de marge: in de zomer van 1991 is er natuurlijk iets meer fout gegaan dan alleen de presentatie.

Ik begrijp dat ik in de visie van collega Heijmans dubbel gehandicapt ben, want ik heb zowel een diploma sociale academie als een diploma sociale verzekering. Maar dat derde door hem gewraakte diploma — ik weet niet eens meer welke het was — heb ik in ieder geval niet. Niettemin wil ik graag dat fundamentele debat over het ministelsel met semi-collectieve en particuliere bijverzekering met hem aangaan. De argumenten die de heer Heijmans gemist heeft in het rapport van de commissie-Wolfson wil ik hem graag leveren, zij het niet nu. Als hij met Wöltgens meent dat de Partij van de Arbeid partijpolitiek op dit punt een eenzame positie inneemt, dan is dat in de maatschappij toch niet zo. In een recente NRC-enquête sprak ongeveer 80% van de werknemers in Nederland zich uit tegen een ministelsel. Ook uit andere onderzoeken — ik wijs op rapportages van het Sociaal en cultureel planbureau — blijkt dat de sociale zekerheid in Nederland diep gevoeld wordt als behorend tot het hart van de verzorgingsstaat.

Misschien is het debat over het ministelsel iets voor het begrotingsdebat. Misschien ook kunnen een PvdA- en een VVD-afdeling gezamenlijk deze twee senatoren uitnodigen om de degens te kruisen.

□

De heer **Van der Meulen** (CDA): Voorzitter! Ook ik zal proberen het kort te houden. Ik dank de staatssecretaris voor de beantwoording. Ik heb nogal wat vragen gesteld. Een oude rot, die jarenlang in de Eerste Kamer heeft gezeten, heeft mij wel eens gezegd dat ik niet meer dan twee of drie vragen moet stellen, maar dan wel zulke moeilijke dat de bewindspersoon er geen raad mee weet. Mijn tien vragen waren van dien aard, dat ik kon constateren dat de staatssecretaris goed weet waarover zij praat.

Ik vind het goed dat zij heel positief is over de cumulatie van alle plannen. Het is waar dat werk werk

creëert. Ik heb vroeger geleerd dat betaald werk koopkracht creëert en dat koopkracht naar alle waarschijnlijkheid een uitbreiding van de omzet betekent. Dat neemt echter niet weg dat de ervaring vele malen heeft geleerd dat als het met de economie niet zo goed zit, als de werkgevers geen perspectief zien, zij niet of nauwelijks investeren, terwijl investeringen heel belangrijk zijn voor de versterking van de positie van het bedrijfsleven en voor de bestrijding van de problemen die in de plannen worden genoemd. Ik geef de staatssecretaris graag het voordeel van de twijfel. Wij hebben er allen baat bij als de plannen werkelijk van de grond komen.

Ik kom terug op de zesde weekmelding. Iedereen, inclusief de SVR, deelt de intentie dat mensen waarvan verwacht wordt dat zij niet meer aan het werk komen, op een zo vroeg mogelijk moment in het circuit terecht komen waar getracht wordt hen weer aan het werk te helpen. De staatssecretaris heeft in de Tweede Kamer een sterke verdediging gevoerd. Gelijk hebben is in de politiek altijd nog weer wat anders dan gelijk krijgen. Ik betreur het dat in de Tweede Kamer het desbetreffende amendement door een politieke deal is aanvaard. De staatssecretaris zegt dat zij dit onderdeel van de wet nog niet in werking laat treden. Zij komt erop terug bij TAV II. Als men dan in de Tweede Kamer persisteert bij de opvatting dat het zes en dertien weken moeten blijven, staat dat niet in TAV II, maar in TAV I. Hoe komt de Eerste Kamer dan in beeld om daarover een oordeel uit te spreken?

De heer Van de Zandschulp (PvdA): Heeft u zo weinig vertrouwen in de collega's in de Tweede Kamer, dat u denkt dat na het toch wel zeer overtuigende rapport van de SVR, de Tweede Kamer louter om prestigerekenen vast zou houden aan de tekst die er nu ligt? Dat lijkt mij erg onwaarschijnlijk.

De heer Van der Meulen (CDA): De fractie van het CDA in de Tweede Kamer zal daar helemaal geen moeite mee hebben. Ik weet in de politiek echter nooit, hoe bepaalde balletjes rollen. Nogmaals, de staatssecretaris had een sterke verdediging, en toch heeft zij daar verloren. Ik wil de zekerheid hebben dat op enig moment, als het toch niet

gaat zoals hier zo duidelijk naar voren komt, de Eerste Kamer weer in beeld kan komen.

Ik blijf over de premiedifferentiatie staande houden — ik zal daar geen zwaar punt van maken, hoewel ik weet dat de sociale partners dat wel doen, wat ik jammer vind, omdat de unanimitéit ten aanzien van dit wetsvoorstel redelijk groot is — dat de bevoegdheid die men daar reeds had, wordt omgezet in een verplichting. Dan had men al die besturen maar moeten wijzen op de bevoegdheden! Ook daar is toch een duidelijke tendens aanwezig om ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid werkelijk terug te dringen?

Ik heb de heer Kamminga opgevoerd omdat ik het niet met hem eens was. Ik heb hem opgevoerd, omdat ik weet dat zulke opvattingen er bij mensen ingaan als koek, zodat ze heel duidelijk weersproken moeten worden. Ik kom daar nog op terug bij dat andere voorstel. Ik denk dat er mensen zijn die, als zij een pianostemmer moeten hebben, een vakman nemen, terwijl zij, als het gaat om een pianotiller, naar een uitzendbureau lopen. Dat is iets gemakkelijker bij de Ziektewet, en ik wil daar op terugkomen als het probleem van de drie- en zesweekse betaling aan de orde komt, want dan speelt, naar mijn mening, een bedrijfstak als het uitzendwezen een belangrijke rol.

Het antwoord op de vraag of een werkgever verplicht kan worden te betalen bij arbeidsongeschiktheid die is ontstaan in de persoonlijke sfeer leek mij niet erg bevredigend, maar ik zal het antwoord van de staatssecretaris in de Handelingen nog eens goed bestuderen. Naar mijn mening komt dit terug bij de drie en zes weken eigen betaling. Wij zullen daar nu geen messen over trekken. Ik heb de motie ondertekend, maar ik stel het wel op prijs, haar in mijn fractie te brengen.

Ik heb zo weinig mogelijk vraagstukken aan willen snijden die betrekking hebben op de nog komende wetsvoorstellen inzake Ziektewet en WAO. Ik zal nog een keer de Prediker citeren: "Maakt u geen zorgen voor de dag van morgen; elke dag heeft genoeg aan zijn eigen kwaad."

De heer Veling (GPV): Mijnheer de voorzitter! Ook ik dank de staatsse-

cretaris voor de levendige beantwoording van de gestelde vragen.

Er groeit een gevoel van consensus in dit huis. We zijn het eens over de doelstelling: het bevorderen van het verantwoordelijkheidsbesef van werknemers in verschillende richtingen. Het instrumentarium dat in dit voorstel naar voren komt, krijgt heel brede steun, ook van mij, en toch wil ik in deze tweede termijn nog een paar dingen aanwijzen, waarvan ik denk dat we niet te optimistisch moeten zijn. De inhoud van de motie gaat volgens mij over een aspect waarvoor de malus, en dus het systeem van het wetsvoorstel, contraproductief kan zijn, maar dat is voldoende uitgelegd. Er is ook een geval waarvan ik denk dat het malussysteem psychologisch contraproductief kan zijn. Ik denk aan de situatie van een niet al te groot bedrijf waarin men zich terdege voor elkaar verantwoordelijk voelt, en waar van de werknemers door een ongeval of iets anders arbeidsongeschikt raakt. Er is geen mogelijkheid om binnen de eigen, kleine organisatie iemand passend nieuw werk te geven. Je kunt je voorstellen dat zo'n werkgever er een zekere billijkheid in ziet, wanneer het ongeval iets met het werk te maken heeft. Wanneer dat daar echter niets mee te maken heeft, moet het als onbillijk en merkwaardig worden aanvoeld.

Dan een punt dat niet contraproductief is, ook niet psychologisch contraproductief, maar ineffectief. Er zijn situaties te over waarvoor geldt, dat het systeem wat dat betreft niet zoveel zal oplossen. Er zijn sectoren in de samenleving, grotere bedrijven, waar veel omgaat, waar de arbeidspromotiviteit en de arbeidsrust zo hoog in het vaandel staan, dat financiële prikkels heel weinig betekenen. Dat zie je ook bij de onderhandelingen over de CAO's. Wat dat betreft, zou het effect nog wel eens groter kunnen zijn dan ik mij aanvankelijk voorstelde. Dat betekent ook dat een bonus/malussysteem eigenlijk weinig uithaalt. Door die malus wordt men dan nog eerder geprikkeld om ervoor te zorgen, dat maar helemaal niet wordt begonnen aan een problematische arbeidsrelatie.

Ik wilde niet vervelend doen, maar het leek mij goed om nog een paar relativerende opmerkingen tot slot te maken. Dit neemt overigens niet weg dat ik het wetsvoorstel steun.

Mevrouw Bolding (Groen Links): Voorzitter! Ik dank de staatssecretaris hartelijk voor de enthousiaste beantwoording. Je zou bijna denken: Waarom hebben wij eigenlijk nog een probleem, want er zijn ontzettend veel mogelijkheden? Hoe kan het dat wij nog steeds met zo'n hoog percentage arbeidsongeschikten te maken hebben? Het probleem ligt er overigens wel. Wij zijn dan ook heel erg blij dat de staatssecretaris meldde, dat er onderzoek komt naar de achtergronden van het hoge arbeidsongeschiktheidspercentage, toegespitst op de fysieke belasting en stress. Het doet ons ook veel plezier om te horen dat er een relatie zal worden gelegd tussen de oorzaak daarvan en de oplossingen. Daar is het ons om begonnen. Er moet nadrukkelijk worden gekeken naar de oorzaak van de problemen, om daar vervolgens de oplossingen op af te stemmen.

De staatssecretaris beaamt dat er inderdaad heel veel factoren zijn die ziekmakend zijn. Het kan overal van komen, waren haar woorden. Uiteraard werkt het zo in de praktijk. Zij heeft benadrukt dat heldere werkrelaties in heel belangrijke mate kunnen bijdragen aan de arbeidsrust en aan een bepaalde rust in het werkpatroon van alledag. Dat geldt natuurlijk ook voor arbeidsongeschikten. Ook voor arbeidsongeschikten is het heel erg belangrijk om helder zicht op de eigen toekomst te hebben. Er is nu grote onzekerheid over de hoogte van de uitkeringen en over de toekomst. Er is angst om eventueel niet aan de slag te komen, ook al ontstaat langzamerhand het beeld dat dit toch echt wel mogelijk moet zijn. Al dit soort factoren kan voor een arbeidsongeschikte heel erg ziekmakend werken.

Dan het investeren in de uitvoeringsorganisaties. Wat dat betreft, zijn wij het volledig met de staatssecretaris eens. Dat is bijzonder belangrijk. Ik heb in eerste termijn het belang van het creëren van werk benadrukt. Wellicht zien wij in de toekomst de beweging, dat arbeidsongeschikten van de ene kant van het loket overstappen naar de andere kant en dat een deel van de arbeidsongeschikten als toekomstig werk het begeleiden van andere arbeidsongeschikten naar een plaats op de arbeidsmarkt zal krijgen.

Mijn fractie steunt het wetsvoor-

stel, maar blijft kritisch staan tegenover enkele aspecten daarvan. Die heb ik in eerste termijn uiteengezet. Ik doe dat nu niet meer. Ik benadruk nog wel in de richting van de staatssecretaris dat wij niet tegen sancties zijn. Dat moet zij hebben begrepen. Wij zouden de toepassing daarvan echter graag willen overlaten aan de uitvoeringsorganisaties, om de redenen die in eerste termijn zijn genoemd. Volgens mijn fractie is in dit huis maar één persoon echt geschikt om te functioneren als adviesbureau voor "kleinere" werknemers, misschien zelfs wel voor een veel grotere groep, die baat kunnen hebben bij de nu voorliggende voorstellen. Dat is de staatssecretaris zelf.

Staatssecretaris Ter Veld: Mijnheer de voorzitter! Ik ben ervan overtuigd dat mevrouw Bolding niet bedoelde dat ik heen moest gaan om een adviesbureau te starten. Ik beschouw het meer als een hart onder de riem voor het geval sommige geruchten ooit bewaarheid worden en ik een andere baan moet zoeken. Dan zal ik zeker op dit terrein een heleboel creatieve ideeën kunnen opperen. Maar ook vanaf deze plaats ben ik in staat ideeën samen met de medewetgever over het voetlicht te brengen.

Voorzitter! Economie heeft iets van een geloof. Ik heb vroeger wel eens gezegd: Joop den Uyl is een dominee en economie is zijn geloof. Wanneer wij geloven in een positief effect, heeft dit een positieve uitstraling. Wanneer wij elkaar doemdenken aanpraten, is er een negatieve uitstraling. Dat geldt ook voor de ontwikkelingen op het terrein van de arbeidsongeschiktheid. Wij moeten elkaar en de uitvoeringsorganisatie blijven enthousiasmeren.

Mevrouw Gelderblom heeft gelijk met haar opmerkingen over de cultuuromslag en het woordgebruik. Het kan zo veel gewoner en daarmee menselijker. Toch zal de wetgeving de formalistische benadering niet kunnen missen. Wetgeving moet voortdurend precies kloppen en in het gewone taalgebruik sluipt wel eens een slordigheidje. Het is in ieder geval goed ons te realiseren dat het om mensen gaat.

De motie die mevrouw Gelderblom heeft ingediend, is door vrijwel alle sprekers positief benaderd. Voorzit-

ter! Een motie in dit huis is voor mij een unieke ervaring. Het lijkt mij het verstandigste om bij de voorgenomen verhoging van de geldelijke bijdrage — dit punt komt aan de orde bij de behandeling van de TZ of de TBA — na te gaan of in een dergelijke beperkte hardheidsclausule kan worden voorzien. Ik begrijp dat het om mensen met slopende ziekten gaat. Men neemt bijvoorbeeld iemand in dienst die al MS heeft. Het kunnen blijven werken, is voor die persoon van bijzonder grote waarde. Sneller of langzamer komt echter het moment waarop dat niet langer mogelijk is. Voorkomen moet worden dat een werkgever wordt afgeschrikt. Ik zal voor die gevallen een oplossing zoeken. De Kamer vraagt mij dat, dus doe ik dat. Zo simpel is het.

De heer Heijmans heeft inderdaad niet op iedere vraag antwoord gekregen. Op een vraag krijgt hij in ieder geval antwoord bij de begrotingsbehandeling, zoals de heer Van de Zandschulp suggereerde. Dan zullen wij aan de hand van de nota Strategische verkenningen hierop terugkomen. Wij zijn in dit geval geen ministerie maar een maxisterie, omdat zowel de minister als de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid onderkent dat hoewel de AOW als ministelsel kan worden aangemerkt, wij duidelijk de keus hebben gemaakt voor een zekere inkomenscontinuïteit bij de loondervingsverzekeringen. Een discussie daarover is belangrijk en beide bewindslieden willen de strategische verkenningen graag in dit huis bij de begroting behandelen. Ik spreek van een maxisterie om aan te geven dat de club van de heer Van de Zandschulp en het rapport van de commissie-Wolfson zeker niet alleen staan.

Ik vind het heel plezierig dat wij allemaal vinden dat wij een oplossing moeten vinden voor de zesde weeksmelding. Je hoort hier verontrusting over het verstand in de Tweede Kamer, maar het omgekeerde komt ook voor. Om in verzekeringstermen te spreken is er in dit geval sprake van een foutje.

De heer Heijmans (VVD): Voorzitter! Is het spaarlampje nu helemaal uit?

Staatssecretaris Ter Veld: Voorzitter! De heer Heijmans heeft zelf aangekondigd dat hij zijn gelijk met betrekking tot de uitvoerbaarheid bij de volgende wetgeving weer

Ter Veld

uitdrukkelijk naar voren zal brengen. Ik dacht dat ik met een enkele opmerking voorlopig voldoende had gezegd. Vanzelfsprekend moet bij iedere wetgeving gekeken worden naar de uitvoerbaarheid, de baten, de kosten en de effecten.

De heer **Heijmans** (VVD): En dat doet u ook?

Staatssecretaris **Ter Veld**: Dat doe ik ook. Als ik dat niet doe, krijg ik vanuit de SVR uitdrukkelijk aanwijzingen. Deze geven mij dan des te meer reden om hier nog aandachtiger en veelvuldiger naar te kijken. Wij moeten hierbij echter wel bedenken dat de uitvoeringsorganisatie geen doel op zich is. De uitvoeringsorganisatie is bedoeld om op de juiste wijze de bedoeling van de wetgever in de praktijk tot uitdrukking te brengen.

Voorzitter! De heer Van de Zandschulp gaf hier en daar het voordeel van de twijfel. Dit maakt het des te belangrijker om inderdaad goed te kijken hoe de instrumenten in de ontwikkeling uitwerken. Je kunt in de sociale zekerheid nu eenmaal geen proefopstelling maken met een laboratorium om te kijken hoe het in het klein werkt. Wij moeten de effecten naar het totale complex van wetgeving en uitvoering in de gaten houden. Dit is ontzettend belangrijk. Wij zullen dit zeker doen bij punten als premiedifferentiatie en de negatief gevreesde effecten die aan de geldelijke bijdrage kunnen kleven. De heer Veling wees hierop. De bedoeling is altijd dat je je doel bereikt en niet dat je het voorbij-schiet.

Wat de kwestie in de motie betreft zullen wij zeker oplossingen zoeken. Ook contraproductieve effecten, voor zover deze psychologisch zijn, zullen wij proberen te voorkomen door uit te leggen dat zij niet gevreesd hoeven te worden. En als zij in werkelijkheid blijken te bestaan, moeten wij kijken of er een andere mogelijkheid is.

Ik kom bij de beantwoording van de heer Van der Meulen. Als de heer Van der Meulen spreekt over "vroeger", dan moet ik altijd denken aan de tijd dat wij vanuit andere invalshoeken samen een aantal activiteiten ondernamen. Wij leerden daarbij ontzettend veel. Je leert nergens zoveel als in de vakbeweging. Inderdaad leerde je daar via een omweg dat werkgelegenheid werkgelegenheid creëert.

Voorzitter! Ik kan weinig zeggen over de wijze waarop de economie zich ontwikkelt. Ik hoor collega's hierover spreken, maar als ik rapporten zie van het CPB waarin staat dat er in het jaar 2015 geen werklozen meer zijn, dan lijkt het mij goed om deze prognoses en toekomstvoorspellingen met een heel klein korreltje zout te nemen. Ik geloof niet in verschrikkelijk negatieve berichten. Ik geloof ook niet in verhalen over de effecten in het jaar 2015. Je moet altijd vermijden dat je een negatieve tendens extrapoleert. Je moet ook nooit een gigantische toevallige meevaller voor de rest van de tijd extrapoleren. Je moet goed in de gaten houden hoe de werkelijkheid zich ontwikkelt, zo verstandig mogelijke ramingen maken en nooit bang zijn om deze bij te stellen als de werkelijkheid verandert. Als de werkelijkheid anders is dan de kaarten, prevaleert de werkelijkheid.

Voorzitter! Ik begrijp dat de heer Van der Meulen nu al aankondigt dat hij een aantal zaken, zoals uitzendarbeid, grondig wil bekijken bij het volgende wetsvoorstel. Ik zal mij hier zeer goed op voorbereiden. Mocht de heer Van der Meulen nu al zaken hebben waarvan hij vindt dat wij hier extra op moeten letten, dan is er geen enkel bezwaar tegen dat hij deze reeds voor de behandeling van een wetsvoorstel in dit huis meldt. Wij kunnen deze dan, zelfs voor het wetsvoorstel bij de Tweede Kamer wordt ingediend, in ons achterhoofd houden.

Voorzitter! Ik ben de Kamer uitermate dankbaar voor de uitermate positieve benadering dat de motie geen belemmering behoeft te zijn voor de invoeringsdatum. Dat maakt het voor ons mogelijk om die bepalingen van het wetsvoorstel die meteen in werking kunnen en moeten treden, op 1 maart in werking te laten treden. De voorlichtingsactie en -campagne kan een heel positieve bijdrage geven aan de bekendheid van de bedoelingen van de wetgever, en aan de instrumenten die wij daarbij aanreiken aan werkgevers en werknemers om een goed volumebeleid binnen de ondernemingen te voeren. Ik hoop met u dat de ontwikkeling zo zal zijn — met name de heer Van de Zandschulp en mevrouw Bolding hebben hier zeer expliciet over gesproken — dat de ontwikkeling zo zal zijn dat ook de wetgeving die wij nog voor ons hebben liggen, in een plezierige

samenwerking tot stand kan worden gebracht, met een zo groot mogelijke mate van consensus.

Voorzitter! Ik dank de Kamer hartelijk voor de wijze waarop zij mij in dit huis in staat heeft gesteld deze wetgeving te behandelen.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: De stemming over de motie zal plaatsvinden op 10 maart, aan het begin van de vergadering.

Sluiting 22.02 uur.

Besluiten en ingekomen stukken

Lijst van besluiten:

De voorzitter heeft na overleg met het College van senioren besloten om:

a. de openbare behandeling van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden op:
25 februari 1992

Bepalingen inzake de beëdiging van de ministers, de staatssecretarissen en de leden van de Staten-Generaal bij de aanvaarding van hun ambt (Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal) (21208);

Bepalingen inzake de beëdiging en inhuldiging van de Koning (Wet beëdiging en inhuldiging van de Koning) (21209, R1373);

Samenvoeging van de gemeenten Geffen en Nuland (22230);

b. het voorbereidend onderzoek door de vaste Commissie voor justitie van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden op:
24 maart 1992

Wijziging van de regeling van de overdracht van aandelen op naam in naamloze vennootschappen en besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid (21155);
31 maart 1992

Wijziging van enkele bepalingen van het Wetboek van Strafvordering omtrent de voorlopige hechtenis en enige andere onderwerpen (19774);
7 april 1992

Wijziging van artikel 902a van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en in verband daarmee van enige andere artikelen van dit

Besluiten en ingekomen stukken

Wetboek (facultatief horen van de Raad voor de kindbescherming) (20695);

Wijziging van de Politiewet in verband met de verzelfstandiging van de uitvoering van taken op het gebied van de selectie en het onderwijs voor de politie (21013);

Herziening van het ontslagrecht (21479).

Lijst van ingekomen stukken, met de door de voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. de volgende door de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen wetsvoorstellen:

Wijziging van enkele bepalingen van het Wetboek van Strafvordering omtrent de voorlopige hechtenis en enige andere onderwerpen (19774);

Wijziging van de Algemene militaire pensioenwet (22382);

Wijziging van de Wet op de studiefinanciering in verband met verlaging van het normbedrag levensonderhoud en van de basisbeurs wegens prijsstijging van het openbaar vervoer (22388).

Deze wetsvoorstellen zullen in handen worden gesteld van de desbetreffende commissies;

2. de volgende regeringsmissives:

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, betreffende Administratieve akkoorden met Jemen inzake technische samenwerking; Sana'a, 10 februari, 21 augustus en 8 september 1991 (Trb. 1991, 191);

een, van alsvoren, betreffende Administratieve akkoorden met Indonesië inzake technische samenwerking; Cibinong, 29 juli 1987, Jakarta, 7 december 1990, 14, 27, 28 februari 1991 en 26 juni 1991 (Trb. 1991, 185);

een, van alsvoren, betreffende Administratieve akkoorden met Tanzania inzake technische samenwerking; Dar es Salaam, 30 augustus 1990 (2x) en 4 april 1991 (3x) (Trb. 1991, 186);

een, van alsvoren, betreffende Administratieve akkoorden met Colombia inzake technische samenwerking; Bogota, 24 oktober 1990 en 22 augustus 1991 (Trb. 1991, 187);

een, van alsvoren, betreffende Administratieve akkoorden met Boven-Volta inzake technische samenwerking; Ouagadougou, 28

juni, 11 december 1990, 22, 31 januari en 7 maart 1991 (Trb. 1991, 188);

een, van alsvoren, betreffende Administratieve akkoorden inzake een Proefproject op het gebied van het compartimenteren van polders; Dhaka, 21 augustus 1991 (Trb. 1991, 190);

een, van alsvoren, betreffende Administratieve akkoorden met Egypte inzake technische samenwerking; Kairo, 16 januari, 20 januari, 5 maart, 25 maart en 15 mei 1991 (Trb. 1991, 189);

een, van alsvoren, betreffende Administratieve akkoorden met Zambia inzake technische samenwerking; Lusaka, 24 juni 1991 (5x) (Trb. 1991, 192);

een, van alsvoren, betreffende Administratieve akkoorden met Mali inzake technische samenwerking; Bamako, 13 december 1990 (2x) en 12 juli 1991 (3x) (Trb. 1991, 193);

een, van alsvoren, inzake de Notawisseling met de regering van de Verenigde Staten van Amerika betreffende een bezoek aan de haven van Den Helder door het USS Baton Rouge; 's-Gravenhage, 13 december 1991/30 januari 1992 (SSN-689)';

een, van alsvoren, inzake de Notawisseling met de Poolse regering houdende een overeenkomst betreffende de status van de deelnemers aan het CVSE-Symposium inzake het Europese culturele erfgoed (Trb. 1992, 9);

een, van alsvoren, inzake de Zetelovereenkomst tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Gemeenschappelijk fonds voor grondstoffen; 's-Gravenhage, 19 december 1991 (Trb. 1992, 8);

een, van de minister van Onderwijs en Wetenschappen, inzake het rapport "privacy & wetenschappelijk onderzoek";

een, van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, ten geleide van het rapport LTD-onderzoek naar het Stichtingsakkoord over etnische minderheden in de praktijk;

een, van alsvoren, ten geleide van het Kwartaalbericht arbeidsmarkt, vierde kwartaal 1991;

een, van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, inzake wetsvoorstel 20890;

een, van alsvoren, ten geleide van een folder ter voorbereiding op de vierde toekenning van de Joke Smit-prijs, de regeringsprijs voor emancipatie;

een, van de staatssecretaris van

Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, inzake versterking van homeopatische en antroposofische geneesmiddelen.

De voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op het Centraal Informatiepunt ter inzage voor de leden, de bijlage met het nootcijfer 1 ter vertrouwelijke kennisgeving;

3. de volgende missives:

een, van de secretaris van de Raad voor het binnenlands bestuur, ten geleide van twee Rbb-adviezen over bestuurlijke aspecten ten aanzien van het onderwijs;

een, van het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, ten geleide van de HBO Verdeelraming 1991;

een, van de Sociale verzekeringsraad (SVr), ten geleide van een tweetal adviezen (A 92/3 en A 92/4);

een, van de Stichting realisatie opleiding overgangsregeling accountants - administratieconsulenten (SROOA), ten geleide van de Nieuwsbrief 3 inzake een tweede serie cursussen in het kader van de overgangsregeling voor AA's;

een, van de Koninklijke Nederlandse maatschappij tot bevordering der geneeskunst (KNMG), inzake randvoorwaarden ter bevordering van het terugdringen van sociaal-economische gezondheidsverschillen.

De voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op het Centraal Informatiepunt ter inzage voor de leden;

4. de volgende geschriften:

een, van de Algemene bond van overheidspersoneel (ABVO) te Willemstad-Curaçao, inzake de saneringsmaatregelen ten behoeve van de Antilliaanse economie (griffiennr. 107076).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste Commissie voor Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse zaken;

een, van mr. drs. C.M. Jessurun te Rijswijk, inzake commentaar en suggesties met betrekking tot juridische gevaren van het verdrag van Schengen (griffiennr. 107103). Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden

Besluiten en ingekomen stukken

van de vaste Commissie voor buitenlandse zaken;

een, van het Nederlands centrum buitenlanders te Utrecht, inzake het Schengen-debat in de Tweede Kamer op 5 en 6 februari jl. (griffiennr. 106985).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste Commissies voor buitenlandse zaken en voor justitie;

een, van de Rotterdamse droogdok maatschappij b.v. (RDM) te Rotterdam, inzake de besluitvorming met betrekking tot het verstrekken van een exportvergunning aan de RDM voor onderzeeboten aan Taiwan (griffiennr. 107114).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste Commissies voor buitenlandse zaken en voor economische zaken;

een, van BV G. Key & Zonen te Schiedam, inzake een in het Nieuw Burgerlijk Wetboek ontstane rechtsongelijkheid (griffiennr. 107072);

een, van G. Meier te Coevorden, inzake de Vietnamese asielzoekers in Nederland (griffiennr. 107008). Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste Commissie voor justitie;

een, van de Medezeggenschapsraad van de Open universiteit te Heerlen, betreffende het wetsvoorstel inzake de Bestuursorganisatie van de Open universiteit (griffiennr. 107125).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste Commissie voor wetenschapsbeleid en hoger onderwijs;

een, van het Samenwerkingsverband mbo/cbo te Woerden, inzake de bijgestelde Hoofdlijnennotitie ROC's (griffiennr. 107073);

een, van de directeur van de mavo Koningshof te Veldhoven, inzake drie nadelige ontwikkelingen voor categoriale mavo-scholen (griffiennr. 106982);

een, van de Medezeggenschapsraad van de mavo Bergeyk te Bergeyk, inzake de opheffingsnorm voor scholen in het voortgezet onderwijs (griffiennr. 107059);

een, van de ouderraad 't Groenewold te Venray, inzake de consequenties voor het Speciaal onderwijs bij van kracht worden van de maatregel "Weer Samen Naar School" (griffiennr. 106968).

Deze geschriften worden van belang

geacht voor de leden en plv. leden van de vaste Commissie voor onderwijs;

een, van de algemeen secretaris van de Raad voor het midden- en kleinbedrijf (RMK) te 's-Gravenhage, ten geleide van een afschrift van een brief aan de vaste Commissie voor financiën van de Tweede Kamer, inzake het Belastingstatuut (griffiennr. 107027).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste Commissie voor financiën;

een, van het fractiebureau van D66 te Arnhem, ten geleide van een door een aantal organisaties op 14 februari jl. vastgesteld communiqué inzake de Luchtmobiele brigade (griffiennr. 107147).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste Commissie voor defensie;

een, van het Anti tol platform van de Stichting ter belangenbehartiging van de automobilist, ten geleide van de op 25 januari jl. aan minister Maij-Weggen aangeboden petitie ter gelegenheid van de officiële opening van de Noordtunnel (griffiennr. 106983).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste Commissie voor verkeer en waterstaat;

een, van H. Vis te Leeuwarden, inzake bezuinigingen AAW-voorzieningen en overdracht voorzieningen naar gemeenten (griffiennr. 106966.1);

een, van J. Kist te Zwolle, inzake alsvoren (griffiennr. 106966.2);

een, van mevrouw H. Hoeve van te Zwolle, inzake alsvoren (griffiennr. 106966.3);

een, van mevrouw J. Blom te Urk, inzake alsvoren (griffiennr. 106964);

een, van mevrouw H. Buter te Zwolle, inzake alsvoren (griffiennr. 106965);

een, van mevrouw F. Hofsink-Woelders te Beerzeveld, inzake alsvoren (griffiennr. 106966);

een, van A.M. Brons te Veendam, inzake vermogensbelasting (griffiennr. 107101);

een aantal, van verontruste expediteuren, inzake de gevolgen voor hen van het opheffen van de Europese binnengrenzen (griffiennr. 106885).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden en plv. leden

van de vaste Commissie voor sociale zaken en werkgelegenheid;

een, van Th.J. Valk te Leiden, inzake het plan-Simons (griffiennr. 107026);

een, van de Vereniging contact-groep personeelsfondsen ziektekosten (CPZ), inzake alsvoren (griffiennr. 107025);

een, van G. Brouwer, inzake de Wet op de jeugdhulpverlening (wetsvoorstel 22165) (griffiennr. 106974);

een, van J. Borsboom te Leidschendam, inzake reclame op zondag (griffiennr. 107013).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste Commissie voor welzijn en volksgezondheid.

De voorzitter stelt voor, deze geschriften voor kennisgeving aan te nemen.